

ONDERWIJS

LAGER ONDERWIJS

Het is evident dat de taalstrijd in Vlaanderen op het niveau van het lager onderwijs minder problematisch is verlopen dan op het niveau van het middelbaar en van het hoger onderwijs. In de 19de eeuw richtte de lagere school zich vooral tot het gewone 'volk' – vandaar ook haar nogal misleidende naam van 'volksschool' – en moest ze zich, als socialisatie-instituut van de lagere klassen, onvermijdelijk van de taal van dat volk bedienen. Eerder dan de taalculturele tegenstelling was de politiek-ideologische tussen enerzijds de voorstanders van een op de katholieke Kerk en godsdienst gebaseerde maatschappij en anderzijds de aanhangers van een gelaïciseerde liberale staat doorslaggevend voor de ontwikkeling van het lager onderwijs in België. Toch zou het verkeerd zijn daaruit te concluderen dat de verfransing van het Vlaamse onderwijs niet voelbaar is geweest op het lagere niveau. In de mate dat de beheersing van het Frans als een kenmerk van de sociale elite fungeerde, was het aangewezen de kinderen zo vroeg mogelijk in het bad van de Franstalige opvoeding onder te dompelen. In talloze kostscholen en voorbereidende afdelingen van zowel atheneea als colleges (die overigens aan de

wetgeving op het middelbaar onderwijs waren onderworpen) werd dan ook in het Frans onderwezen. Vermits het burgerlijke waardepatroon als referentiepunt diende voor de lagere burgerij en de kleine middenstand, gebeurde het niet zelden dat een deel van het gemeentelijk lager onderwijs in de Vlaamse steden werd verfranst. Zeker te Brussel – in de 18de eeuw nog volop een Nederlandstalige stad – verloren de Vlamingen in de 19de eeuw hun greep op het lager onderwijs. In het hiernavolgende overzichtsartikel wordt, voor zover de huidige stand van het onderzoek dat toelaat, de taalkwestie aan de algemene ontwikkeling van het lager onderwijs in België, in casu Vlaanderen, gerefereerd.

Het ancien régime

Tijdens het ancien régime was het elementair onderwijs, vooral sedert het concilie van Trente (1545-1563), het voorwerp van missionaire bezieling en pastorale arbeid. In principe diende de catechismus in de zondagsscholen en, eventueel tijdens de week, in de parochiale dorpsscholen te worden onderwezen. Dat was in onze gewesten niet anders. De Contrareformatie zorgde ervoor dat er naast de Latijnse scholen, die doorgaans in handen waren van de reguliere clerus, ook onderwijs kwam in de volkstaal. Het 16de-eeuwse Antwerpen leek daarbij toonaangevend. In de parochiescholen van het Vlaamse platteland verwierf de volkstaal pas in de loop van de 17de eeuw een volledig overwicht. Daarvóór viel er meestal een mengvorm van Latijn en Diets onderwijs te constateren. In diezelfde periode trof men overigens in bepaalde steden ook al Franstalige kostscholen aan. Dat was bijvoorbeeld het geval te Brugge, waar omstreeks 1630 een meisjespensionaat bestond dat “de principale haer kinderen (...) int leeren vande Franschoysche taele” inwijdde. Terwijl er voor de inrichting van armen-scholen in de stad gebeurlijk een beroep kon worden gedaan op de plaatselijke autoriteiten, bleef het onderwijs op het platteland toevertrouwd aan de katholieke Kerk die, in samenwerking met de wereldlijke overheid, het ‘gevaar’ van het protestantisme en het calvinisme afwendde. De weinig geletterde en niet-professioneel gevormde schoolmeesters fungeerden er als een soort subclerus en de inhoud van het onderricht was primair op de catechismus afgestemd. De school werd aldus een verlengstuk van de Kerk. Ook in de 18de eeuw behield de katholieke Kerk haar controle over het onderwijs in Vlaanderen, maar tegelijk propageerde de overheid in de Habsburgse Nederlanden, onder invloed van de Aufklärung, de idee dat ze een meer actieve rol had te spelen in de organisatie van het onderwijs. Een en ander resulteerde op 6 december 1774 in een ordonnantie die als het eerste vormingsplan voor het lager onderwijs in de toenmalige Oostenrijkse gebieden kon worden aangezien,

maar waarvan de bepalingen bij ons een dode letter zijn gebleven. Niettemin kon in de loop van de 18de eeuw, zij het met grote lokale verschillen, in de Zuidelijke Nederlanden een zekere uitbreiding van de lager-onderwijsvoorzieningen worden geconstateerd. Zo had omstreeks 1745 in het bisdom Brugge zowat 90% van de plattelandsparochies een eigen dorpsschool. Aan de vooravond van de Franse Revolutie kon hetzelfde worden gezegd van het bisdom Gent. De groei van het lager onderwijs was mede het gevolg van het feit dat het een zeer heterogene sector betrof, waartoe naast de eigenlijke 'kleine scholen', ook de lagere beroepsscholen (voornamelijk 'wees-' en 'werkscholen') behoorden. Via het inrichten van 'kant-' en 'armenscholen' wilden de overheid, de communauten van geestelijke dochters zowel als begoede particulieren het pauperisme tegengaan. Niet enkel leken *aufgeklärte* en contrareformatorische bedoelingen in elkanders verlengde te liggen, ze leverden voor de 'welddoeners' bovendien een aardige stuiver op aangezien de 'werkscholen' vaak verhulde ateliers waren waar gebruiksgoederen werden aangemaakt. Overigens was de ongecontroleerde aangroei van het aantal schoolmeesters, die hun onderwijs met allerlei andere activiteiten (koster, herbergier, grafdelver...) combineerden, indicatorisch voor de verslechterde economische situatie aan het eind van de 18de eeuw. Naast het armenonderwijs waren er 'Franse' scholen – alweer een begrip dat vele ladingen dekte – die onder meer in Brabant, maar ook te Brugge (waar overigens ook Engelse pensionaten voorkwamen) een opvallende bloei kenden. Die trend viel samen met de dominantie van de Franse cultuur die, zoals elders in Europa, in de hogere kringen overheerste en waartegen lieden als Jan B. Verlooy reageerden. Hun steun aan de 'verlichte' Jozef II die net als zijn moeder Maria Theresia de verantwoordelijkheid van de staat voor de volksbeschaving als beleidsprincipe naar voren schoof, kon niet verhinderen dat de tegenstelling tussen de cultuur van de elite en die van de massa scherper was dan ooit tevoren. Het ongeregelde schoollopen in de dorpen, waar doorgaans alleen in de winter onderricht werd verstrekt, leidde ertoe dat op het platteland maar tussen de 50 en 60% van de mannen en tussen de 15 en 30% van de vrouwen hun naam konden schrijven.

Franse en Hollandse tijd

Ook in de Franse Tijd (1795-1814) probeerde de burgerlijke overheid de organisatie van het schoolwezen meer en meer naar zich toe te halen, zonder daarbij een echt monopolie te kunnen realiseren. De grondwet van het Directoire (1795-1799) garandeerde immers de vrijheid van onderwijs. Meer bepaald voorzag de wet van 3 brumaire IV (25 oktober 1795) de oprichting van één of meer *écoles primaires* per kanton, waarvan de concrete organisatie en het

toezicht aan de lokale autoriteiten werden overgelaten. De onderwijzers, voortaan *instituteurs* genoemd, dienden na een examen voor een onderwijscommissie door de municipaliteiten te worden voorgedragen voor benoeming door de departementale overheid. Het onderwijs in de openbare lagere scholen moest het lezen, schrijven, rekenen en de republikeinse moraal omvatten. De organisatie van het lager onderwijs maakte deel uit van een meer algemeen plan om de aloude schoolstructuur af te breken en door een nieuwe te vervangen. Laïcisering gold daarbij als een van de sleutelbegrippen van de nieuwe onderwijspolitiek. Zo waren alle leerkrachten die openbaar onderwijs verstrekten verplicht de eed van haat aan het koningschap af te leggen en de republikeinse moraal in plaats van godsdienst te onderwijzen. Dat dergelijke maatregelen voor heel wat verwarring onder de bevolking zorgden, lag voor de hand. Diverse 'gevestigde' waarden die zich niet naar het revolutionaire patroon schikten moesten het verstrekken van onderwijs staken, althans in het openbaar. Ook tal van geestelijken en vrouwelijke religieuzen werden uit het openbaar onderwijs geweerd, mede als gevolg van de opheffing van religieuze orden en de verbeurdverklaring van kerkelijke goederen. Als reactie daarop ontstonden meerdere particuliere scholen, waar onder leiding van onder anderen voormalige kloosterlingen min of meer ongestoord godsdienstles kon worden gegeven. Hoewel de republikeinen de katholieke scholen tegenwerkten, bevorderde het principe van de vrijheid van onderwijs uiteindelijk de groei van het aantal particuliere scholen. De organisatie van het gelaïciseerd openbaar lager onderwijs liep trouwens op een algehele mislukking uit. In de 'aangehechte departementen', die de voormalige Zuidelijke Nederlanden uitmaakten, werd naar verluidt slechts een 350-tal *instituteurs* benoemd. Sommigen onder hen moesten het zonder leerlingen stellen. Overigens was het totale beeld van de scholarisatie weinig indrukwekkend. Volgens toenmalige bronnen telde het Leiedepartement slechts 227 scholen (dit wil zeggen één per 2011 inwoners) en moesten 76 (of 31% van de) gemeenten het zonder onderwijs stellen. Deze cijfers berusten evenwel vermoedelijk op een onderschatting van de realiteit. Dat het openbaar onderwijs tot de verfransing van onze streken wenste bij te dragen, hoeft weinig betoog. In tegenstelling tot de Oostenrijkers hadden de Fransen wel degelijk een taalpolitiek voor ogen. Ze streefden naar de systematische verfransing van het openbare leven in de geannexeerde departementen, maar het spreekt voor zich dat die verfransing niet zoveel invloed had op het niveau van het lager onderwijs. Niet alleen bleef de leerstof in de veelvormige particuliere scholen beperkt tot wat in de Angelsaksische terminologie gemeenlijk de 3-R's wordt genoemd (reading, writing and arithmetic). Daar-

Palliet

DE HUISVADER

De 'vrijheid van de huisvader' hield in dat de huisvader de taal koos waarin de kinderen onderwijs ontvingen. Het was een van de mechanismen die aanzetten tot verfransing van de jongere generatie. (AMVC)

enboven manifesteerde zich een chronisch tekort aan bekwame leraars die het Frans voldoende beheersten. Het van vóór de annexatie daterende decreet van 8 pluviöse II (27 januari 1794), dat de leuze "één volk, één taal" wenste te realiseren, werd in onze gewesten dan ook bij gebrek aan leraars Frans opgeheven. Intussen legde het reglement van 14 floréal VI (31 mei 1798) op het lager onderwijs aan de onderwijzers het gebruik van de republikeinse catechismus van La Chabaussière op. Deze werd weliswaar in het Nederlands vertaald maar voor zover kon worden nagegaan gebruikte men te Brussel enkel de Franstalige editie. Het gevolg daarvan was dat de kinderen een tekst uit het hoofd leerden zonder er veel van te snappen. Een ander element dat de verfransing in de hand werkte was de benoeming van Waalse en Franse onderwijzers in Vlaamse dorpen, maar daarover bestaan geen nauwkeurige gegevens.

Nadat Napoleon in 1801 met de paus een concordaat had afgesloten, keerde men, wat het lager onderwijs betrof, terug naar de situatie van vóór de revolutie, toen de centrale overheid geen rol speelde. De benoemingen in het openbaar lager onderwijs gebeurden ter plaatse door het gemeentebestuur. Daarnaast heroverde godsdienst geleidelijk

aan zijn ereplaats op het programma, ook al kwam het vak evenmin als het onderwijs in de tweede taal, feitelijk niet voor in de vigerende wetgeving van 11 floréal X (1 mei 1802). Godsdienstonderricht werd wel voorzien in het decreet van 17 maart 1808, dat de Keizerlijke Universiteit instelde. Die 'Universiteit' moest, ongeacht het niveau en de inrichtende instantie, alle onderwijsinitiatieven bundelen zodat bureaucratische controle mogelijk werd. Op de 'markt' van het lager onderwijs doken naast oude meesters diverse gelukzoekers op, waardoor het particulier onderwijs ondanks het staatstoezicht een gevoelige expansie kende. Eind 1811 bedroeg de verhouding tussen openbare en particuliere lagere scholen in het departement van de Schelde ongeveer drie tegen zeven. Vermits 'kweekscholen' voor onderwijzers uitbleven, moet men zich van de professionele vaardigheden van het toenmalige corps maar weinig voorstellen. De leerstof bleef beperkt tot godsdienst, lezen, schrijven en rekenen; het onderwijs gebeurde nog altijd hoofdelijk – de kinderen werden bij beurten bij de meester geroepen om hun les af te dreunen – de duur van het schoollopen was beperkt en het absentisme hoog. Geen wonder dus dat het analfabetisme in de Franse Tijd eerder toenam dan verminderde. Naar verluidt daalde de alfabetisatiegraad bij de mannelijke bevolking van het Leiedepartement van circa 56% in het midden van de 18de eeuw tot circa 50% aan het einde van de 18de eeuw en voor de vrouwen was die terugval nog spectaculairder, namelijk van circa 49% tot circa 39%. Wel bleef intussen het Frans aan betekenis winnen. Dit was vooral het geval in de steden, wat op een groeiende vraag van de middenklasse wijst. Te Brussel vormden de particuliere inrichtingen een 'overwegend' Franstalige aangelegenheid en raakten de openbare scholen vrijwel volledig verfranst, maar die sector kende voorlopig niet meer dan een hondertal leerlingen: kinderen van de burgerij, van de ambtenaren en van het regime gunstiggezinde handelaars en zelfstandige ambachtslieden.

Zoals bekend, voerde **Willem I** tijdens de periode van de hereniging van de Nederlanden (1814-1830) in de Vlaamssprekende gebieden een politiek van vernederlandsing, gericht op de integratie van Noord en Zuid. Ook het onderwijs maakte daarvan deel uit. Een resolutie van 1 april 1823 huldigde als principe dat de taal van de streek ook de voertaal voor het lager onderwijs diende te zijn. Volgens hoofdinspecteur Adriaan van den Ende, de man achter de resolutie, kon op het niveau van de lagere school geen tweede taal worden aangeleerd. Maar dat principe bleek niet direct een haalbare kaart te zijn. In de meeste Vlaamse rijkslagere scholen, waarvan er in de zuidelijke provincies uiteindelijk een twaalftal werd opgericht, bestond een Franse avondschoon of werd Frans als tweede taal onderwezen. Dat was bijvoorbeeld het geval te Maas-

tricht, te Brussel, te Gent, te Brugge, te Antwerpen en te Ieper. De rijkslagere scholen genoten een groot prestige en waren onder meer bestemd voor de kinderen van de Noord-Nederlandse militairen en ambtenaren. Ook in het opzicht van het Nederlandse taalgebruik wilden die instellingen echte modelscholen zijn. De van dialectische invloeden 'gezuiverde' taal moest als voorbeeld dienen voor het Vlaamse volk. De richtlijn betreffende de voertaal in het lager onderwijs werd echter niet eenduidig toegepast. Te Brussel, maar ook in andere steden, zoals Brugge en Gent, won het Frans nog aan maatschappelijke betekenis. Op het vlak van het lager onderwijs kwam dat tot uiting in de aanwezigheid van Franstalige kostscholen. In de vrije scholen die zonder officiële toelating functioneerden, voldeden de voertaal, het leerprogramma en de kwalificaties van de leerkrachten niet aan de desiderata van de overheid. Te Brussel was het 'Vlaams' veeleer tweede taal dan voertaal. Draaide Willems' taalpolitiek niet op een onverdeeld succes uit, dan wierp zijn beschavingswerk, waarvan de volksschool het sluitstuk vormde, meer duurzame vruchten af. Als laat-aufgeklärte vorst probeerde hij via het volksonderwijs, dat in het Zuiden ten opzichte van het Noorden een beduidende achter-

stand had opgelopen, het materiële zowel als het morele welzijn van het volk te verhogen. In de geest van de grondwet (van 29 maart 1814), die (in navolging van de schoolwet van 1806 uit de Bataafse Republiek) het onderwijs als een voorwerp van aanhoudende staatszorg aanzag werd daarbij, zeker wat het lagere niveau betrof, naar een overheidsmonopolie gestreefd. Terzake werden naar verluidt tussen 1817 en 1828 1146 schoollokalen gebouwd of vernieuwd en was het aantal leerlingen in de gemeentelijke scholen met zo'n 60% gestegen. Deze cijfers zijn evenwel niet betrouwbaar. Dat er niettemin een kwalitatieve verbetering van het lager onderwijs plaatsvond, staat buiten kijf. Zo nam de professionalisering van het onderwijzersberoep toe. Sedert 1817 werden tijdelijke jury's aangesteld om de leerkrachten te examineren en in 1818 ging te Lier, als opleidingscentrum van toekomstige onderwijzers, de rijkskweekschool (**Rijksnormaalschool van Lier**) van start. Deze rijkskweekschool had overigens als voertaal het Nederlands, ook voor de leerlingen die uit het Franstalige landsgeelte of uit de Duitstalige delen van Luxemburg kwamen. Wel stond er Frans op het programma. Hoewel er plannen bestonden om de kweekschool vanaf 1827 in de algemene taalpolitiek te betrekken,

HET VLAAMSCH IN DE BRUSSELSCH SCHOLEN

LAGERE SCHOLEN

ALGEMEENE REGEL. — In de scholen der stad Brussel is het Fransch de voertaal van het lager onderwijs gedurende de zes jaar dat dit onderwijs duurt. Het Fransch is niet alleen de voertaal, maar daarenboven besteedt men aan het onderwijs van die taal als bijzonder vak nog een veel grooter getal uren dan aan het Vlaamsch.

1 ^e jaar,	Fransch	12 uren per week.
	Vlaamsch	3 » »
2 ^e jaar,	Fransch	10 » »
	Vlaamsch	5 » »
3 ^e jaar,	Fransch	7 1/2 (1) » »
	Vlaamsch	4 1/2 » »
4 ^e jaar,	Fransch	7 » »
	Vlaamsch	4 1/2 » »
5 ^e jaar,	Fransch	6 » »
	Vlaamsch	3 1/2 » »
6 ^e jaar,	Fransch	7 » »
	Vlaamsch	4 1/2 » »

(1) Reclame van den heer Rochette d.d. 11-4-04, zie Bulletin comm. 1904, blz. 59. In zijn antwoord heeft de heer Lepage de juistheid deze cijfers niet betwist.

UITZONDERING. — In 43 klassen, met ten hoogste 1,000 leerlingen, wordt het Vlaamsch bij uitzondering als voertaal gebruikt gedurende de twee eerste jaar « Het derde studiejaar » (dat tegenwoordig negen klassen uitmaakt), schreef op 6 Oktober 1896 de Minister van Openbaar Onderwijs aan Burgemeester en Schepenen van Brussel, « is voor de Vlaamsche leerlingen, eene overgangsklas, waar zij voorbereid worden om het onderwijs in het Fransch te ontvangen. Deze taal wordt, in alle vakken, de voertaal, en het Vlaamsch daalt tot den rang van tweede taal voor al het overige van den tijd door de kinderen nog in de scholen doorgebracht. Met het oog op de grondbeginnels van eene gezonde opvoedkunde, kan deze richting bekribbeld worden.

Kortom, het Fransch regiem is, in de lagere scholen van Brussel, de algemeene regel, het Vlaamsch regiem, de uitzondering.

— De 21 lagere scholen tellen 399 klassen, waarvan 43 Vlaamsch en 9 tweetalig zijn; al de andere, 347, zijn uitsluitend Fransch.

De gezamenlijke bevolking der lagere scholen telt 14,000 leerlingen: — de bevolking der Vlaamsche klassen, welke slechts voor de twee eerste schooljaren bestaan, bedraagt ten hoogste een duizendtal leerlingen: — gedurende de twee eerste jaren zijn er in de Fransche klassen, waar men tot 12 uren per week aan het aanleeren van het Fransch besteedt, meer vierduizend leerlingen; gedurende de vier laatste jaren, bevatten de Fransche klassen (met uitzondering van de weinige leerlingen der negen tweetalige overgangsklassen) al de leerlingen die de gemeentescholen bezoeken.

Geen wonder bijgevolg dat het Schepencollege (waarvan de heer Léon Lepage lid is) op 1ste December 1896, aan de bestuurders der gemeentescholen schreef:

Het aanleeren van het Vlaamsch levert insgelijks weinig bevredigende uitslagen op. De leerlingen, hoewel meestal van vlaamschen oorsprong en vlaamschsprekend, zijn niet genoeg geoefend in het juist opschrijven van wat voor gezegd wordt en in het Vlaamsch opstellen.

Wat de heer Leon Lepage noemt de eereplaats aan het Vlaamsch toekennen

Schriftelijke verklaring van den heer Leon Lepage aan het « Willemsfonds » den 7 Mei 1898

« Zoolang ik de eer zal hebben aan het hoofd te staan van het Openbaar Onderwijs, zoolang moogt gij verzeerd zijn, dat onze schoone en rijke Vlaamsche taal de eereplaats zal bekleeden. Welke haar niet recht toekomt en ik druk den wensch uit, wanneer mijne tegenstrevers hun doel zouden kunnen bereiken door mijn ontslag, mijn opvolger zoo verkleefd zal wezen aan onze moedertaal als ik zelve, en zooveel bewondering en kinderlijken eerbied gevoelen voor de groote daden en mannen onzer vaderlandsche geschiedenis.

« Het Vlaamsch heeft de heer L. Lepage tot tweemaal toe in den Gemeenteraad (11 Juli 1904) herhaald, « bekleedt in onze scholen de eereplaats, waarop het recht heeft ». (Bulletin communal 1904, blz. 80).

Eind 19de eeuw zagen de flaminganten zeer goed in dat de verfransing van de Brusselse agglomeratie verliep via het sterk verfranste lager onderwijs dat onder de bevoegdheid van de gemeentelijke overheden stond. Zij klaagden deze doelbewuste 'denationalisering' krachtig aan maar slaagden er niet in ze te keren. De Vlamingen, vaak behorende tot de lagere sociale klassen, wensten absoluut dat hun kinderen toetraden tot de Franse cultuursfeer. Dit was nodig om in Brussel een beroep uit te oefenen. (AMVC)

is niet zo duidelijk in hoeverre ze tot de V.B. heeft bijgedragen. Feit is dat haar directeur als Vlaamsgezind bekendstond en dat men vanuit de Franssprekende gebieden op de inrichting van een eigen Franstalige rijkskweekschool (met Nederlands als tweede taal) heeft aangedrongen. In de lijn van de doorgevoerde onderwijsvernieuwing viel de klemtoon van de pedagogisch-didactische vorming trouwens op de moedertaal en het rekenen, vakken die ook in de vernieuwde volksschool centraal dienden te staan. Bovendien kreeg de volksschool naast haar godsdienstige finaliteit een 'pedagogische' opdracht. Ze moest brave, ordentelijke en vlijtige burgers afleveren. Daarvoor deed ze een beroep op een meer uitgebreid curriculum, gefractioneerd in een lesrooster, op efficiëntere onderwijsmethodes, zoals het klassikaal-gelijktijdig onderwijs, en op nieuwerwetse leermiddelen, zoals uniforme leerboekjes, leestafels, het zwarte bord vooraan in de klas, maten en gewichten enzovoort. Omdat de openbare, in casu gemeentelijke school in de Zuidelijke Nederlanden de facto een katholieke was, werd ze vanaf circa 1825 meegesleurd in de oppositie tegen de regeringspolitiek. Omstreeks 1829 was een duidelijke terugval van het openbaar lager onderwijs te merken.

1830-1914

Na de onafhankelijkheid kwam het principe van de vrijheid van onderwijs dat als reactie op de monopolistische tendensen van de Nederlandse overheid in artikel 17 van de Belgische grondwet (1831) werd opgenomen, tot uiting in de uitbreiding van de particuliere sector ten nadele van de openbare. Weliswaar was het van meet af aan de bedoeling een wettelijke regeling voor het openbaar onderwijs in zijn geheel uit te werken, maar de eerste organieke wet op het lager onderwijs bleef uit tot 1842. De oorzaak daarvan lag in de discussie over de rol van de staat. Verdedigers van de vrijheid van onderwijs konden enkel akkoord gaan met een beperkte staatsinterventie, terwijl voorstanders van een centraal geleid overheidsoptreden zich al evenzeer beriepen op artikel 17 dat de opbouw van een openbaar onderwijsnet voorzag. De achteruitgang die het vrijheidsregime noodgedwongen met zich bracht betrof niet zozeer de kwantiteit als wel de kwaliteit van de lagere scholen. Zo viel men her en der terug op de hoofdelijke instructiemethodes. Volgens de officiële gegevens steeg het aantal scholen van 4046 in 1830 zelfs tot 5189 in 1840. Het aantal leerlingen groeide, volgens dezelfde bron, van 293.000 tot 453.381. Dat die cijfers met de nodige kritische zin moeten worden bekeken spreekt vanzelf. Ze moesten bewijzen dat de Belgische politiek niet nefast was voor de ontwikkeling van het volk. Overigens zegden ze ook niets over het eventuele absentisme. Toch bleek het niet mogelijk de klok volledig terug te draaien. De onderwijsvernieuwin-

gen die zich onder het Nederlands Bewind hadden aangekondigd zetten zich hoe dan ook door. Intussen werd het in 1830 afgedwongen beginsel van de taalvrijheid in de grondwet gehandhaafd. De interpretatie ervan kwam, zoals bekend, erop neer dat het Frans als de officiële taal van het land werd beschouwd. Luidens de verklaring van de toenmalige minister van binnenlandse zaken, Jean-Baptiste Nothomb, gebruikte men in Vlaanderen en *général* als voertaal het 'Vlaams' – wat uit aversie voor de Nederlanders niet met het Nederlands samenviel – maar zulks verhinderde niet dat de opgang van het Frans als tweede taal of, in enkele gevallen, zelfs als voertaal voor dat lager onderwijs voortduurde. De druk was onvermijdelijk het grootst in de steden en rond Brussel. Voorts correleerde hij met de plaats die men op de sociale ladder innam, zodat het verfransingsproces het sterkst voelbaar was in de kostscholen en het minst in de dorpsscholen te lande.

De eerste organieke wet op het lager onderwijs van 23 september 1842 schiep de wettelijke voorwaarden voor een stabiele ontwikkeling van het lager onderwijs. Na een periode van absoluut opgevatte onderwijsvrijheid kregen het beheer, de organisatie, de controle en de financiering van het lager onderwijs in België een min of meer definitieve plooï. Voortaan diende iedere gemeente een lagere school te bezitten. Het hoefde niet noodzakelijk om een gemeentelijke school te gaan, vermits ook vrije instellingen konden worden 'aangenomen' en met overheidsgeld gesubsidieerd. Tegelijk verkreeg het vak godsdienst en moraal de ereplaats op het nog steeds beperkte programma. Het wettelijke kader van 1842 vormde, als uitloper van het zogenaamde politieke unionisme, een compromis tussen liberalen en katholieken, wat ook de duurzaamheid ervan verklaarde. De erkenning van de burgerlijke overheid als inrichtende macht was een tegemoetkoming aan de liberalen, terwijl de katholieken erin waren geslaagd godsdienst als fundament voor het lager onderwijs te doen gelden. De Kerk verwierf een exclusief toezicht op het godsdienstonderwijs en de plaatselijke clerus kon, *à titre d'autorité*, op vrijwel elk ogenblik de goede gang van zaken in de school controleren. Die machtspositie van de Kerk zou naderhand een breekpunt worden in het politiek-ideologische evenwicht. Onder druk van de vrijzinnige en progressieve vleugel in de liberale partij werd op 1 juli 1879 de tweede organieke wet op het lager onderwijs van kracht. Door zijn laïciserende en centraliserende tendensen gaf deze wet aanleiding tot de eerste schoolstrijd. Dat de lagere school als socialisatie-instituut aan betekenis had gewonnen mag blijken uit haar kwantitatieve ontwikkeling. Neemt men als uitgangspunt het jaar 1845 (vanaf dan werden meer gedetailleerde en vergelijkbare gegevens gepubliceerd), dan ziet men dat het aantal scholen onder het wettelijke regime van

1842 is blijven stijgen met 8%, het aantal leerkrachten met ongeveer 40% en het aantal leerlingen met circa 64%. Volgens de gepubliceerde statistieken nam het aantal scholen (zonder de pensionaten) tussen 1845 en 1878 toe van 5294 naar 5729 – een groei die uitsluitend was toe te schrijven aan de ontwikkeling van de gemeentelijke scholen – het aantal leerkrachten van 8388 tot 11.808 en het aantal leerlingen van 438.800 naar 652.657. Het gemiddelde aantal leerkrachten per school evolueerde van 1,61 in 1851 naar 2,06 in 1878 en de leerlingenschaal – het gemiddelde aantal leerlingen per leerkracht – van 69,48 in 1840 naar 58,24 in 1878. Aan die verhoging van het didactisch comfort was de door de overheid geleverde financiële inspanning zeker niet vreemd. Tussen 1842 en 1878 werden de uitgaven voor het lager onderwijs liefst vervijftievoudigd: van 1.677.471 frank naar 25.509.984 frank. Daardoor kon in 1878 reeds 71% van de leerlingen kosteloos onderwijs genieten. In 1842 was dat amper 46%. Ook al was er terzake een kentering merkbaar, toch betekende dat alles nog niet dat absentisme en analfabetisme konden worden ingedijkt. In 1842 ging ongeveer 1/3 van het totale aantal kinderen niet naar school en in 1875 bleef nog steeds meer dan een kwart van de kinderen (27%) van elementair onderwijs verstoken. Terwijl omstreeks 1843 nagenoeg één op twee lotelingen (43,61%) niet kon lezen noch schrijven, was die verhouding in 1875 reeds naar één op vijf (19,24%) teruggevallen. Indicatief voor de kwaliteitswinst van het lager onderwijs in de besproken periode was voorts de professionalisering van het onderwijzersberoep. Met de uitbreiding van het aantal normaalscholen en -afdelingen, waartoe eerst de katholieken en vervolgens ook de liberalen duidelijke impulsen hebben gegeven (in 1884 telde men 13 rijkslagere normaalscholen, 2 gemeentelijke en 31 vrije), groeide er in de loop van de 19de eeuw een nieuw beroepsethos. Het onderwijzen werd, vaak in holle en bombastische bewoordingen, opgehemeld als een soort 'roeping' en 'zending' die overigens sterk contrasteerde met de materiële condities waarin moest worden gewerkt.

Naarmate de ideologische splijtzwam voortwoerde, kreeg dit ethos een uitgesproken katholieke en gelaïciseerde variant. Opmerkelijk voor de radicaal-liberale onderwijsideologie was dat het element kennisverwerving, dat in de katholieke traditie ondergeschikt bleef aan dat van de moralisering, veld won. In die zin is het dan ook weinig verrassend dat de door de katholieken als 'ongelukswet' gedoodverfde regeling van 1879 een pedagogische vernieuwing in functie van de noden van de tijd nastreefde – een aspect dat nochtans in de politieke historiografie doorgaans over het hoofd wordt gezien. Artikel 5 van de tweede wet over het lager onderwijs breidde het aantal verplichte vakken uit met *la géographie, l'histoire de la Belgique, les éléments du*

dessin, la connaissance des formes géométriques, les notions élémentaires des sciences naturelles, la gymnastique, le chant et, pour les filles, les travaux à l'aiguille. Waaraan de katholieken echter vooral aanstoot namen, was het principe van de suprematie van het centrale gezag over de lagere overheden, waarvan de oprichting van het ministerie van openbaar onderwijs op 19 juni 1878, getuigde. Luidens artikel 1 van de wet-Pieter van Humbeéck, zo genoemd naar de initiatiefnemer en (eerste) minister van openbaar onderwijs, diende er in elke gemeente ten minste één openbare, in casu gemeentelijke school te bestaan. De benoeming van het gemeentelijk onderwijzend personeel gebeurde zoals voorheen door de gemeenteraad, maar daarvoor kwamen voortaan alleen kandidaten met een diploma uitgereikt door een rijksinstelling in aanmerking. Bovendien konden de gemeenten principieel geen instellingen meer aannemen en werd godsdienst van het basisprogramma verwijderd. Wel kon de clerus vóór of na de lessen over een lokaal voor het godsdienstonderricht beschikken en werd het de leerkrachten verboden het geloof van de kinderen aan te vallen. De radicaal-liberale wending in het beleid leidde tot grootscheepse boycot van het gemeentelijk onderwijs en tot de opbouw van een vrij katholiek net, wat doorslaggevend was voor de verzuiling van het land. Naar verluidt verliet 30% van de leerlingen en 20% van de leerkrachten het openbaar onderwijs. Vooral in Vlaanderen verlamde de schoolstrijd het openbare leven. Wie aan het officieel onderwijs participeerde werd onder meer de sacramenten geweigerd! Het katholieke verzet tegen de 'geuzenscholen' bleek het grootst in West-Vlaanderen. Daar zou het gemeentelijk onderwijs tegen het eind van 1880 nagenoeg 60% van zijn leerlingen (ruim $\frac{2}{3}$ jongens en $\frac{1}{3}$ meisjes) hebben verloren en nam 24% van de leerkrachten (21% van de mannelijke en 35% van de vrouwelijke) ontslag. In Oost-Vlaanderen zou het aantal leerlingen in het vrij onderwijs tussen 1878 en 1880 met bijna de helft zijn toegenomen. Hoewel die cijfers met een korrel zout moeten worden genomen, is het toch duidelijk dat de algemene tendens van verschoolsing van de samenleving door de schoolstrijd niet werd tegengehouden. Ook valt aan te stippen dat de interne organisatie van de lagere school hoe langer hoe strakker werd. In het modelreglement van 1880 stond men niet alleen de klassikale onderwijsmethode voor, maar ook de opsplitsing van leerstofeenheden in lesuren en van leerlingen in afzonderlijke graad- en jaarklassen. Zulke meer 'efficiënte' en 'rationelere' werkvormen lieten een nog subtielere vorm van beheersing en disciplineren toe dan voorheen.

Toen de katholieken in 1884 opnieuw aan de macht kwamen, remden zij de algemene tendens van verschoolsing en pedagogisering niet direct af. Wel hebben zij gepoogd de in hun ogen nadelige gevolgen van de wet-Van Humbeéck zoveel mogelijk

weg te werken. Zo herstelde de derde organieke wet op het lager onderwijs van 20 september 1884 de gemeentelijke autonomie. Luidens artikel 1 moest er in iedere gemeente een gemeentelijke school voorhanden zijn. Er werden evenwel uitzonderingsmodaliteiten voorzien, zodat opnieuw aangenomen scholen konden fungeren. Inzake leerstof vielen vormleer en natuurkunde uit het verplichte programma weg. Op de plattelandsgemeenten werd landbouw voorgeschreven, terwijl men voor de meisjes aandacht vroeg voor de huishoudkunde. Op die manier hoopten de katholieken de plattelandsvlucht te kunnen afremmen en de sociale vrede te bewaren. Godsdienst en moraal bleven nochtans tot de facultatieve vakken behoren, maar dat nam niet weg dat de katholieken er toch in slaagden om van de gemeentelijke school opnieuw een confessionele instelling te maken. In 1893 stonden in 96% van de gevallen godsdienst en moraal op het programma. Vanzelfsprekend konden afgestudeerden van de vrije normaalscholen opnieuw als gemeentelijke onderwijzers aan de slag. Voor hun wedde zowel als voor de arbeidsvoorwaarden waren ze echter volkomen afhankelijk van het gemeentebestuur, wat tot willekeur en statusverlies aanleiding gaf. Vandaar dat de katholieken in 1895 middels de vierde organieke wet op het lager onderwijs (van 15 september) poogden een en ander recht te zetten. Sinds 1869 hadden ze trouwens af te rekenen met de syndicale actie van de Algemene Belgische Onderwijzersbond (ABOB) en vanaf 1893 met die van het Christen Onderwijzersverbond (COV) die als relatief grote beroepsverenigingen, voor de verhoging van de materiële welstand van hun leden opkwamen. Toch dient die wettelijke interventie vooral te worden gezien als een middel om de katholieke greep op het volksonderwijs te versterken. Ze was, als antwoord op de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht in 1893, bedoeld om de opgang van het socialisme te fnuiken en de ontkerkelijking onder de arbeidersbevolking af te remmen. In vergelijking met de vorige wet lag het zwaartepunt van het onderwijsbeleid minder eenzijdig bij de lokale overheden. Weliswaar behielden de gemeentebesturen het recht om gemeentelijk onderwijs te organiseren en om vrije scholen aan te nemen, maar de centrale overheid kon voortaan ook rechtstreeks onderwijsinstellingen financieren. Op die manier werd de subsidiekraan niet enkel opengedraaid voor de gemeentelijke en de aangenomen scholen, maar evenzeer voor de 'aanneembare', dat wilde zeggen de vrije katholieke die vooral in de periode van de schoolstrijd tot ontwikkeling waren gekomen en die aan een aantal minimumvereisten voor subsidiëring voldeden. Aldus kon de particuliere sector zich relatief sneller ontwikkelen dan de gemeentelijke. Zo telde men in 1884 5007 (gesubsidieerde) lagere scholen waaronder 4097 gemeentelijke (81,8%). In

Weg met de dwingelandij !!

LEVE DE VRIJHEID !

VLAMINGEN !

Gaat ge U nog langer laten overheersen door de verdrukkers en vijanden uwer kinderen ?

Die luidruchtige flaminganten kennen allen fransch: de meeste spreken en schrijven die taal beter en gemakkelijker dan hunne moecertaal !

Zouden alle Vlamingen dan het recht niet mogen hebben hunne kinderen in 't fransch behoorlijk te laten onderrichten ?

Wij zijn toch allen gelijk voor de wet !

Waarom twee maten en twee gewichten ?

Laat U niet meer misleiden door de valsche volksvrienden die uwe ware belangen miskennen en uwen gezichteinder willen beperken.

Leert fransch in uw eigen voordeel !

Eischt fransche lessen voor uwe kinderen !

ALLES VOOR BELGIE !

Katholiek Verbond tot het handhaven der rechten van het familienhoofd.
8. Korte Meire, Gent

De toenemende druk van de taalwetgeving zorgde er op termijn voor dat het Nederlands in het onderwijs in Vlaanderen op de eerste plaats kwam. Dat bezorgde sommige Vlaamse ouders, die vreesden dat dit hun kinderen nadeel zou berokkenen. (AMVC)

1899 was dit getal opgelopen tot 6751, waarvan 4383 gemeentelijke (60,6%). Aan het verplichte programma van het openbaar onderwijs voegde de wet van 1895 twee moraliserende vakken toe: *les notions d'hygiène* en *l'enseignement de la religion et de la morale*. Het eerste vak wilde de volkskinderen tot een matig, geregeld en werkzaam leven aansporen, terwijl het tweede vooral de macht van de clerus en de diocesane inspectie in het onderwijs vergrootte, wat in het licht van de toegenomen scholarisatie uiteraard verre van onbelangrijk was. Aan het eind van de 19de eeuw liep reeds meer dan 90% van de kinderen school en in 1911 volgden drie keer meer kinderen les dan in 1842. Dat de toegenomen scholarisatie ook met een toenemende professionalisering gepaard ging, spreekt voor zich. Daar waar het aandeel niet-gediplomeerden in 1863 (met inbegrip van de kostscholen) nog 75% bedroeg, was ditzelfde percentage aan het eind van de 19de eeuw al tot 12% teruggedrongen en zou het, althans in principe, na de Eerste Wereldoorlog tot nul worden herleid. De opleiding van de leerkrachten bleef tot in 1881 drie jaar na de lagere school omvatten. Vanaf dan kon facultatief een vierde jaar worden gevolgd, hetgeen in 1896 verplicht werd gesteld. Ook het aantal vakken werd toen uitgebreid. Het experi-

menteel onderzoek in de psychologie en de pedagogiek – pronkstuk van de professionalisering van het beroep – kreeg voet aan wal in de normaalopleiding. Uit de nieuwerwetse pedagogische stromingen, zoals de wetenschappelijke kinderstudie en de reformpedagogiek, nam men vooral datgene over wat in het kader van een ‘aangepaste moralisering’ dienstig was. Op theoretisch vlak stond men de ‘school voor het leven’ voor. Via gelegenheids- onderwijs en talrijke parascolaire activiteiten (schoolsparen, matigheidsbonden, schoolmutualiteiten en dergelijke) bond men in de lagere school de strijd aan tegen het alcoholisme en wakkerde men de spaarzin en de vooruitziendheid van de leerlingen aan. Vermits het lager onderwijs voor het overgrote deel van de volksklasse ook eindonderwijs was, kreeg het naast zijn algemeen vormende taak een ‘praktische’ oriëntatie mee. Zulks kwam niet alleen tot uiting in handenarbeid, landbouwlessen en vrouwelijke handwerken, maar vanaf 1905 ook in de zogenaamde ‘werelduitbreiding’, die vooral ten doel had de kolonie en de koloniale producten beter te leren kennen. Ofschoon de schoolkwestie – neutraal, wetenschappelijk onderbouwd en gelaïciseerd onderwijs versus godsdienstig geïnspireerd en door de overheid gesubsidieerd onderwijs – op de achtergrond latent aanwezig bleef, leek het erop dat er via het cement van de professionalisering en pedagogische theorievorming een toenadering tussen de katholieke en de niet-katholieke onderwijsideologie in de maak was. Dat pedagogisch compromis berustte op de overtuiging dat in ruil voor ‘aangepaste moralisering’ ‘aangepaste kennisverwerving’ hoorde. Over de ideologische tegenstellingen heen heerste er eensgezindheid met betrekking tot een aantal fundamenteel-pedagogische principes: opvoeden was belangrijker dan onderwijzen en de school diende voor te bereiden op de klassegebonden en sekse-specifieke taken in de samenleving. Terloops gezegd was de stereotiepe roloppvatting van mannen en vrouwen, samen met de voorkeur voor aparte scholen voor jongens en meisjes en de grote aanwezigheid van vrouwelijke religieuzen (in 1878 liefst 86,7% van het aantal onderwijzeressen), verantwoordelijk voor de toenemende feminisering van het onderwijzerscorps, dat in 1898 voor het eerst meer onderwijzeressen dan onderwijzers telde. Dat de relatieve consensus over de socialisatietak van de lagere school niet direct van aard was om de verfransing van het lager onderwijs tegen te gaan, ligt voor de hand. Voor de nieuwe middenklassen lag het referentiepunt voor de socialisatie nog steeds bij de burgerij en tot haar waardepatroon behoorde hoe dan ook de kennis van het Frans. In de wet van 1842 werd de tweede taal toegevoegd aan het lijstje van niet verplichte vakken, terwijl de keuze van de voertaal aan de schooldirecties werd overgelaten. Beide principes werden in de daarop-

volgende 19de-eeuwse wetten voor het lager onderwijs niet meer ongedaan gemaakt. Het aanleren van de tweede taal werd in Vlaanderen van hogerhand aangemoedigd, omdat men ze als middel tot sociale promotie bleef beschouwen. Voor zover de beginnende V.B. tegen de verfransing van het lager onderwijs verzet aantekende – terzake maakte de **Onderwijzersbond** (1857-1869), de eerste beroepsvereniging van onderwijzers in België zich reeds verdienstelijk terwijl ook een van de grieven van de zogenaamde **Grievencommissie** uit 1857 de eis 'uitsluitend Vlaams' in het Vlaamse lager onderwijs betrof – gold dit voornamelijk voor de keuze van de voertaal en niet zozeer voor het aanleren van de tweede taal. De redenering luidde dat beheersing van die cultuurtaal menig Vlaming uit de armoede zou kunnen verheffen. Allicht speelde diezelfde overweging ook mee bij het opstellen van de programma's voor het normaalonderwijs. Hoewel het programma van 1843 met geen woord repte over het tweede-taalonderricht, of over het relatieve belang van het Nederlands en het Frans op het curriculum, werden de beide landstalen, in tegenstelling tot de situatie in Wallonië waar het onderwijs in de tweede landstaal niet verplicht was, in het Vlaamse landsgedeelte onderwezen. De leerplannen voor de rijks- en bisschoppelijke normaalscholen van 1868-1878 bevatten wel aanduidingen voor de tweede taal. Over de drie leerjaren heen bedroeg het totaal aantal wekelijkse lessen 13 tegenover 18 voor de moedertaal, maar het vak werd in Wallonië gecontesteerd. Het luidde dat de Vlamingen wel het Frans, doch de Walen niet het Nederlands nodig hadden... Ook op het liberale rijksnormaalschoolprogramma van 1881 behoorde de tweede taal tot de basisvorming (over de drie jaar heen 12 uur tegenover 14 uur moedertaalonderwijs), maar opnieuw moet worden vermeld dat het tweede-taalonderwijs een andere betekenis had voor de Vlaamse dan voor de Waalse leerlingen. In de lagere scholen zelf was de opgang van het Frans het best voelbaar in de steden. Te Gent bijvoorbeeld moesten Vlaamsgezinde onderwijzers die de vermeende pedagogische superioriteit van het Frans aankloegen, de duimen leggen voor de wensen van het verfranste liberale stadsbestuur dat tussen 1867 en 1872 aan de macht was. Partijbelangen primeerden er op een flamingantische opstelling. Ook te Antwerpen doken in het stedelijk onderwijs verfransende tendensen op, voornamelijk in de betalende scholen voor de *bonne bourgeoisie au caractère nettement anversois*. In de hoofdstad hoopte de progressieve liberaal Karel Buls, in 1879 schepen van onderwijs en tussen 1882 en 1899 burgemeester van Brussel, het sterk verfranste en daardoor onder de Vlamingen slecht functionerende onderwijs te kunnen optimaliseren door de introductie van het zogenaamde transmutatiestelsel (**transmutatieklassen**). Zonder de hegemonie van het Frans te

schaden, streefde het transmutatiestelsel de tweetaligheid voor Vlamingen na. Het systeem-Buls, dat nooit volledig werd toegepast maar in de randgemeenten wel voorlopers kende, hield in dat de leerlingen volgens hun afkomst in Vlaams- en Franstalige klassen werden ingedeeld. In de eerste graad (eerste en tweede leerjaar) mocht de onderwijzer(es) in de Vlaamstalige klassen enkel in het (gezuiverde) Vlaams onderwijzen. Wel was er plaats voor voorbereidend onderwijs in het Frans, maximaal 1/2 uur per dag. De tweede graad (derde en vierde leerjaar) moest als overgangsgraad fungeren. Het onderwijs diende er voor Vlaamse kinderen zoveel mogelijk in de twee landstalen te worden gegeven. In de derde graad ten slotte werd het Frans de dominante taal, al mocht het onderwijs van het Vlaams niet ontbreken en moest die taal worden aangewend om de Franse wetenschappelijke terminologie te verduidelijken. Door het feit dat aan een aantal randvoorwaarden niet werd voldaan – evenals respect voor het Nederlands ontbrak bijvoorbeeld een bekwaam tweetalig corps – draaide het systeem-Buls dat in 1911 werd afgeschaft op een versnelde verfransing uit, eerder dan op de beoogde biculturaliteit. De school reproduceerde en intensifieerde als geen andere instelling de stereotiepe beeldvorming als zou het Vlaams maar een tweederangstaal voor tweederangsburgers zijn. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog fungeerden in het Brussels gemeentelijk onderwijs enkel nog zes Vlaamstalige klassen; de overige 405 waren Franstalig. Hetzelfde fenomeen deed zich voor in de Brusselse agglomeratie. Elsene, Etterbeek, Sint-Gillis en Sint-Joost-ten-Node hadden geen Nederlandstalig onderwijs meer. In Anderlecht, Molenbeek en Laken kwamen wel nog Nederlandstalige scholen voor, maar in de hogere graad werd doorgaans in het Frans onderwezen. Buiten de hoofdstedelijke agglomeratie was de toestand niet zo alarmerend. Volgens de inspectieverlagen van het hoofdgebied Brussel was slechts 22,7% van de lagere scholen in de Vlaamse kantons verfranst. Daarna volgde het hoofdgebied Kortrijk met 11,7% – vermoedelijk te wijten aan de nabijheid van de Franse grens – Hasselt met 4,1% en Gent met 2,2%. Onderwijs van het Frans als tweede taal raakte sedert het laatste kwart van de 19de eeuw vrijwel algemeen verspreid. In de hoofdgebieden Antwerpen, Mechelen, Brussel, Leuven, Brugge, Aalst en Gent hadden anno 1905 ten minste 90% van de scholen de studie van de tweede taal op hun programma ingeschreven. Tweetaligheid was doorgaans ook de regel in de voorbereidende afdelingen van de Vlaamse middelbare scholen. Hoewel de taalwet van 1883 voorschreef dat de lessen in de voorbereidende afdelingen van de rijksmiddelbare scholen (en niet in de athenea!) in het Nederlands moesten worden gegeven, had deze geen geldingskracht in het vrij middelbaar onderwijs. Overigens

werden op dat punt onder invloed van de jezuïeten en jozefieten de bisschoppelijke onderrichtingen van 1906 (*Instructions*), die eentalig onderwijs in de voorbereidende afdelingen in het vooruitzicht wilden stellen, op de valreep nog teruggeschroefd. De genoemde onderwijscongregaties vreesden immers dat de leerlingen in eentalige Nederlandstalige afdelingen slecht zouden worden voorbereid op de overwegend Franstalige humaniora of dat deze, om Frans te leren, een concurrerende neutrale school zouden kiezen...

De veralgemening van het lager onderwijs werd, theoretisch althans, op 19 mei 1914 bekroond met de afkondiging van de vijfde organieke wet. Deze stelde de leerplicht in voor jongens en meisjes van 6 tot 14 jaar en voorzag in de oprichting van zogenaamde vierde-graden, die in een aantal steden reeds bestonden. Daarmee was België, in vergelijking met de omringende landen, een van de laatste landen die de leerplicht goedkeurde. Het principe van verplicht onderwijs vormde in wezen een uitvloeisel van de radicaal-liberale onderwijsideologie, waarvoor Pierre van Humbeéck reeds in 1883 een wetsontwerp had neergelegd. Noch politiek-ideologisch noch sociaal-economisch bleek daarvoor toen echter een meerderheid te vinden. De leerplichtwet, naar de toenmalige minister van kunsten en wetenschappen (waaronder onderwijs sedert 1907 ressorteerde) ook de wet-Prosper Poulet genoemd, ging rechtstreeks terug op het wetsontwerp-Frans Schollaert uit 1911. Schollaert, evenals Poulet een christen-democraat, wenste met name via de invoering van de schoolbon die aan de kinderen werd uitgedeeld de subsidies op gelijke voet over het vrij en het officieel onderwijs te kunnen verdelen. De financiële modaliteiten die in het ontwerp-Schollaert waren voorzien, stuitten zoals verwacht op hevig verzet bij de socialisten en de progressieve liberalen. Ook de conservatieve katholieken vonden – vanuit andere motieven (zoals militieaangelegenheden) – dat het beter was de regering te doen vallen. In het daaropvolgende kabinet waarin de christen-democraten de toon aangaven, werd de leerplichtkwestie dan toch geregeld. Niettemin verliet de oppositie bij de eindstemming in de Kamer het parlementaire halfrond. Daarmee wenste ze uiteraard niet te protesteren tegen het beginsel van de leerplicht als zodanig, maar wel tegen de verhoogde subsidies om de kosteloosheid van het vrij onderwijs te garanderen. De wet maakte immers komaf met het duale stelsel van betalend onderwijs voor rijke en kosteloos onderwijs voor arme kinderen dat sedert 1842 in voege was. De wet van 1914 betekende ten slotte een mijlpaal in de vernederlandsing van het lager onderwijs, omdat voor het eerst de taalkwestie aan bod kwam. Toch werd een amendement van Frans van Cauwelaert, Camille Huysmans en Louis Franck dat in de lijn van de eisen van de V.B. het territoriali-

teitsprincipe introduceerde, verworpen. Artikel 15 van de wet huldigde enkel het personaliteitsprincipe, met name dat de moedertaal van de meerderheid van de kinderen, op grond van de verklaring van het gezinshoofd, ook de voertaal van het lager onderwijs moest zijn. Uitzonderingen betroffen de Brusselse agglomeratie en de gemeenten op de taalgrens. Mede door de vage formulering bleef de toepassing van het personaliteitsprincipe grotendeels in gebreke. Bovendien vielen de Duitsers drie maanden later België binnen. In het kader van zijn **Flamenpolitik** legde de bezetter in 1916 het gebruik van het Nederlands in de Vlaamse scholen op, maar daar werd weinig gevolg aan gegeven. Toch leek de toestand te Brussel, mede onder impuls van de activist **Richard de Cneudt**, aanmerkelijk te zijn verbeterd.

1914-heden

Ook na de Eerste Wereldoorlog bleek de wet van 1914 niet overal te worden nageleefd. Een circulaire uit 1926 van de socialist Huysmans, tussen 1925 en 1927 verantwoordelijk voor het onderwijs, kon die situatie die in de hoofdstad de meeste problemen opleverde, evenmin wijzigen. Overigens verhinderde de wet niet dat er in Vlaanderen Franstalige afdelingen of scholen konden worden opgericht. Zo functioneerden er omstreeks 1930 nog steeds meer dan 200 Franstalige lagere scholen in het gemeentelijk en vrij gesubsidieerd onderwijs, hetgeen ongeveer met 1,5% van de leerlingenpopulatie overeenkwam. Daarnaast waren er ook nog geheel vrije scholen die het Frans als voertaal hadden, maar daarover informeerden de statistieken niet vermits de wet op die sector niet van toepassing was. Vooral in de sector van het meisjesonderwijs bleef de 'verfijnde' Franse pensionaatsopvoeding omwille van haar vermeende statuswaarde een grote aantrekkingskracht uitoefenen. Het H.-Hartinstituut te Heverlee maakte tot in Nederland reclame met zijn stelsel van tweetaligheid. In een ongedateerde prospectus van rond de Eerste Wereldoorlog stond te lezen dat "leerlingen die ons uit Nederland toekomen, vlug degelijk Fransch leeren". Naar verluidt zorgden de contacten met kinderen uit Zuid-België voor heel wat praktische voordelen, "die het aanleeren van de Fransche taal machtig in de hand werken". Het *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift*, in 1919 opgericht door de priester-pedagogen **Frans de Hovre** en **Alberic Decoene**, ijverde er niettemin voor om de meisjeskostscholen zo snel mogelijk te 'vervlaamsen'. Dat de Vlaamse stem, ook wat de vernederlandsing van het lager onderwijs betreft, steeds luider ging klinken, was uiteindelijk te danken aan de demografische, politieke en economische ontwikkelingen uit het interbellum die elders meer uitgebreid in kaart worden gebracht. Bij de beperkte verworvenheden uit de jaren 1920 – men vergelijk de niet onbelangrijke

taalwet op 's lands bestuur van 1921 (bestuurszaken) – kwam in de jaren 1930 de taalwet van 14 juli 1932, waarin het territorialiteitsprincipe voor het kleuter-, het lager en het middelbaar onderwijs in Vlaanderen en in Wallonië werd gerealiseerd. Dit hield in dat in het Vlaamse landsgedeelte de lessen in het Nederlands moesten plaatsvinden, in het Waalse landsgedeelte in het Frans en in de Duitstalige gemeenten in het Duits. Anderstalige kinderen van Belgische nationaliteit bleven recht hebben op onderwijs in de eigen moedertaal, voor zover de gemeentelijke autoriteiten en schooldirecties de opportuniteit daarvan erkenden. Dit leidde andermaal tot de invoering van zogenaamde **transmutatieklassen**, waarvoor in 1930 ook **Camille Huysmans** had gepleit. De wetgever verplichtte nu de leerlingen, met het oog op de mogelijkheid van voortgezet onderwijs in eigen streek, vanaf de tweede graad (derde leerjaar) van de lagere school de taal van die streek aan te leren. Voor Brussel en de tweetalige gemeenten op de taalgrens bleef intussen het principe van de moedertaal (of omgangstaal) als onderwijstaal gelden. Ook al werd er een speciale inspectie in het leven geroepen om de naleving van de taalwet te controleren, toch liet de toepassing ervan zeer te wensen over. In geen geval was de wet in staat het verfransingsproces in Brussel en omstreken af te remmen. De zogenaamde vrijheid van het gezinshoofd werd er zo niet gemanipuleerd, dan toch onder heel sterke sociaaleconomische druk geplaatst. Nederlandstalig onderwijs te Brussel heette nefast te zijn voor de toekomst van de kinderen. Bovendien ontsnapten de geheel vrije instellingen opnieuw aan het wettelijk regime van 1932, zodat waar ook in Vlaanderen nog altijd Franstalig lager onderwijs kon worden ingericht. Het resultaat van dat alles liet zich raden. In Vlaanderen bestonden wel Franstalige klassen – te Antwerpen telde men er in 1932 niet minder dan 75 – maar in Wallonië kwam er niet één Nederlandstalige voor, hoewel er belangrijke kolonies Vlaamse arbeiders werkten. Volgens de wet van 1932 kon de minister het tweede-taalonderwijs op facultatieve wijze organiseren naar rato van drie uur per week in de derde graad (vijfde en zesde leerjaar) en vier uur per week in de vierde graad (zevende en achtste leerjaar). Ook daarvan ‘profiteerde’ men vrijwel uitsluitend in Vlaanderen. Talloze schooloverheden schreven het Frans op het lesrooster in nog vóór het werd toegelaten. Wel

Naarmate het Vlaams-nationalisme zich hoe langer hoe meer bekende tot een extreem-rechtse ideologie, wenste men het onderwijs niet meer uitsluitend te gebruiken om het Nederlandstalig karakter van de Vlaamse bevolking te bewaren of te bevorderen. Onderwijs was het geëigende kanaal om aan de jonge generatie op autoritaire manier het nationaal-socialistische gedachtegoed door te geven. De Dietsch Opvoedkundige Beweging maakte hiervan haar reden van bestaan. (AMVC)

Storm
Dietsch Opvoedkundige Beweging.
Grondslagen

1. Het Dietsche volk kan enkel tot volle ontplooiing komen in een Dietschen staat, die zoowel organisatorisch als in weren werkelijk Dietsch is.
2. Het Dietsche volk omvat als kern Belgisch en Fransch-Vlaanderen en Rijksmederland, als nauw verbonden volksceden Friesland en Zuid-Afrika.
N.B. Bij desgewillende aanleuning van Wallonië dient elken latijnschen invloed geweerd.
3. Het Dietsche volk is Germaansch, dus primeert het volk begrip op de staatsorganisatie.
4. Het Dietsche volk dient zijn eigen weren ongescheiden te bewaren, of zoo noodig te heroveren.
5. Het ras dient aanzien als een zeer fundamentele factor van dit volk te zijn. Rasvermenging dient verhinderd.
6. Het begrip "volk", bezit een rijker inhoud dan het begrip "ras".
7. De opvoeding duurt geheel het leven en beperkt zich niet tot de school.
8. De Dietsche opvoeding dient te zijn
 - a) Aristocratisch
 - b) Germaansch
 - c) Volksch.
9. Deze beginselen dienen doorgevoerd voor: a) de leerkrachten; b) de organisatie; c) de methodes; d) de leerstof.
10. Het is duidelijk, dat de oude zuiver intellectualistische waardeoordeeling der examens geen waarde bezit, zoowel wat leerkrachten als leerlingen betreft.
11. De opvoeding moet het Dietsche volk levenskrachtig maken; derhalve zal:
 - a) Het valsche en weeke pacifisme geweerd worden
 - b) De noodzakelijkheid een sterk volk te zijn voorop gesteld worden
 - c) Het minderwaardigheidscomplex van ons volk uitgeroeid worden.
12. Het onderwijs moet georganiseerd worden. Slechts één school bezit in principe recht op leven: de Dietsch nationale.
13. Elke ouder zal zoo hij en inkomen bezit een schoolgeld betalen. Dit bedrag zal uitsluitend besteed worden tot verbetering van het onderwijs.
14. Wat de bevordering der leerkrachten betreft zal rekening gehouden worden met
 - a) De zedelijke waarde van den kandidaat
 - b) Met zijn prestaties.

N.B. Het ancienniteitsbeginsel bezit op zichzelf geen waarde.

Voor alle inlichtingen schrijven naar: Postbus 457
Groenplaats

Antwerpen
(België)

B 537/
D

weekte het nieuwe taalregime ideeën los over een aparte onderwijsadministratie per taalgroep. Zo pleitte het **Studiecentrum tot Hervorming van de Staat** in 1937 voor de splitsing in Nederlands- en Franstalige diensten, bijgestaan door een autonome 'cultuurraad'.

Intussen woedde zoals bekend een economische crisis die de parlementaire democratie aan de rand van het failliet bracht en de voedingsbodem vormde voor sterk verspreide autoritaire denkbeelden en Nieuwe Orde-theorieën. Deze zouden ook in het kader van de V.B. hun weg vinden en haar zelfs in het vaarwater brengen van nazisme en fascisme. De rol die het **Vlaamsch Nationaal Verbond** (VNV) in dat verband heeft gespeeld, wordt elders meer uitvoerig belicht. Hier kan enkel worden gewezen op de actieve betrokkenheid van onderwijzers in de opbouw van die nieuwe politieke partij. Niet alleen was haar eerste leider **Staf de Clercq** een voormalig onderwijzer te Brussel, ook andere tenoren van het VNV zoals **Herman van Puymbrouck**, **Karel-Leopold van Opdenbosch** en **Thomas Debacker** oefenden het onderwijzersberoep uit. Niet toevallig had De Clercq, samen met andere onderwijzers uit het Pajottenland, zich vóór 1914 als taalgrensactivist (**Taalgrens Wakker!**) opgeworpen. Tijdens de oorlog maakte hij zich als sergeant-ambulancier achter het front verdienstelijk met de uitgave van het tweetalige blad *De school bij het leger – L'école aux armées* en in 1919 was hij medestichter van het Nationaal Onderwijzerssyndicaat (NOS), een tweetalige nationale zweepvakbond waarvan hij ook een tijdlang voorzitter is geweest. Op kleinere schaal speelden onderwijzers ook een hoofdrol in de **Dietsch Opvoedkundige Beweging**, die in 1937 het levenslicht zag en in 1942 tot Volksch Opvoedkundige Beweging werd omgevormd. Het streefdoel van deze vereniging (die na de oorlog verdween) was via de vorming van de jeugd te komen tot één Groot-Nederlandse staat. Om dit doel te bereiken werd openlijk inspiratie gezocht bij de pedagogiek van het nationaal-socialisme in Duitsland. De plannen om het Belgische onderwijs te schoeien op Vlaams-nationalistische of nationaal-socialistische leest bleven echter een illusie, ook al trad de afdeling Volksoopvoeding bij de **Vlaamsche Arbeidsorde** als stimulator op van de onderwijsdiscussie en zag het er even naar uit dat de **Vlaamsche Opvoedkundige Vereeniging** – voorheen de spreekbuis van de levensbeschouwelijk neutraal gedachte, ervaringsgerichte (reform)pedagogiek in Vlaanderen – met de Dietsch Opvoedkundige Beweging zou samensmelten. Toch zou nader moeten worden onderzocht in hoeverre de diverse opvoedkundige stromingen uit het interbellum door gemeenschappelijke componenten werden gekarakteriseerd. Opvallend was bijvoorbeeld de nadruk op de notie 'volksverbondenheid', hetgeen zich ook uitte in het

reformpedagogische discours en zijn neerslag vond in de voorkeur voor een 'heem-' en 'heimatkundige' benadering van het programma van de lagere school. De periodiek *Vlaamsche Paedagogiek*, die zich in 1941 als opvolger van *Moderne School* aandienende, maakte van de volksopvoeding, geworteld in de eigen aard van de Vlaamse cultuurgemeenschap, programmapunt nummer één. Zulks was uiteraard ook het geval in de vernieuwingsvoorstellen van J.Th. Strauven (hoofdinspecteur lager onderwijs), Herman de Vleeschauwer (directeur-generaal van het lager onderwijs) en Remigius C. van Mieghem (inspecteur-generaal van het lager onderwijs) die tijdens de bezetting de volkschool op Vlaams-nationalistische basis vorm wilden geven. Aan katholieke zijde sloeg het appèl aan de traditioneel christelijke waarden van het Vlaamse volk niet minder aan. Decoene bijvoorbeeld greep de "nieuwe tijd" in het *Vlaams Opvoedkundig Tijdschrift* aan om luidop te dromen van een symbiose van Vlaamse en katholieke opvoedingsidealen. Overigens kwam de streng-dogmatische, normatief-katholieke pedagogiek, ondanks de principiële afwijzing van elke nationalistische opvoedingsleer, in meer dan één opzicht in de buurt van het autoritaire Nieuwe Orde-denken. Daarvan getuigde de bewondering voor een opvoeding gericht op wilsvorming en karaktersterkte, de gemeenschappelijke strijd tegen het 'goddeloze' communisme, de angst voor zedelijk verval, de mobilisatie van de massa in jeugdbewegingen, de nadruk op de moederschapsideologie en de pedagogische waarde van het gezin. Vanuit die context is het verre van onbegrijpelijk dat meerdere onderwijzers en normalisten zich uit flamingantische en christelijke motieven als vrijwilliger bij het *Vlaamsch Legioen* meldden. Bovendien kregen vele onderwijzers na de oorlog 'moeilijkheden', al was het maar omdat zij tijdens de bezetting hun 'Vlaams-vrome' aard aan de schoolkinderen hadden gedemonstreerd. Hoe het ook zij, het fenomeen van de *collaboratie* is nog te weinig diepgaand onderzocht om daar veel conclusies uit te kunnen trekken. We moeten ons dan ook hoeden voor stereotypen zowel met betrekking tot de rol van de Vlaamse onderwijzers als van de katholieke pedagogiek. In ieder geval trof men onder de katholieke onderwijzers van toen ook lieden aan die, zoals inspecteur Leo Roels, in het verzet zijn gingen.

Hoewel de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog in het kader van een hernieuwde Flamenpolitik daadwerkelijk voor de correcte toepassing van de taalwetten hebben geijverd – te Brussel werden leerlingen soms manu militari van de ene school naar de andere overgeplaatst – viel de toestand na de bevrijding gemakkelijk in de oude plooiën terug. Vooral in het hoofdstedelijk gebied, dat als een olievlek in Vlaams-Brabant uitdijde, leek de

verfransing niet te stuiten. Daar waar omstreeks 1866 nog 46,2% van de Brusselse inwoners eentalige Vlaming was, was hun populatie na de Tweede Wereldoorlog tot minder dan 10% gezakt. Het aandeel eentalige Franstaligen daarentegen was van 19,3% tot 37% gestegen. Maar de taalkwestie vormde voorlopig niet het meest dwingende vraagstuk in de Belgische (onderwijs)politiek. In aansluiting op de ideologische evenwichtsoefeningen uit het interbellum streefde men naar vreedzame coëxistentie op basis van het principe van de gesubsidieerde vrijheid. Zoals onder meer was gebleken op het driepartijenoverleg in 1937, werd de beheersing van het schoolconflict steeds meer als onderhandelingsmaterie in een rond de katholieke partij graviterend coalitieregime uitgespeeld. Dat het departement van onderwijs geregeld door niet-katholieken werd bezet, deerde niet. Het onderwijsbeleid droeg als *package deal* in ruime mate bij tot de vorming van de pacificatiedemocratie, die, het uit de hand gelopen *accident de parcours* van de schoolstrijd in de jaren 1950 ten spijt, vooral na het sluiten van het Schoolpact in 1958 definitieve vorm zou krijgen. Toch waren er na de oorlog genoeg tekenen dat Vlamingen en Walen ondanks de van bovenaf georchestreerde pogingen om de vaderlandsliefde bij de lagere-schooljeugd weer aan te scherpen, steeds verder uit elkaar groeiden. Aan Vlaamse kant ging dit proces met sociale emancipatie en de drang naar culturele autonomie gepaard. De vrij geruisloze splitsing van het ministerie van nationale opvoeding en cultuur in 1969 vormde daar slechts één voorbeeld van. Intussen had ook het politieke compromis van Hertoginnedal de culturele homogeniteit van de territoriaal omschreven gemeenschappen bevestigd. De wet van 30 juli 1963 op het taalgebruik in het onderwijs bekrachtigde het territorialiteitsprincipe, maar evenzeer de vrije keuze van het gezinshoofd in het arrondissement Brussel-Hoofdstad (hetgeen overigens in 1971 door het Internationaal Gerechtshof van Straatsburg werd bijgetreden). Wel schafte de nieuwe wet de in Vlaanderen felomstreden **transmutatieklassen** (in 1952 bestonden er 156) af en legde hij de uitzonderingsmodaliteiten op de taalregeling nauwkeuriger vast. Voorts maakte de nieuwe wet het onderwijs van de tweede landstaal verplicht in het lager onderwijs van de tweetalige gemeenten (vanaf de tweede graad, dit wil zeggen het derde leerjaar) en facultatief in de eentalige (vanaf de derde graad, dit wil zeggen het vijfde leerjaar). Een wet van 27 juli 1971 regelde zelfs facultatief onderwijs in Brussel-Hoofdstad vanaf het eerste leerjaar. Ter compensatie werd in 1972 te Brussel een **Nederlandse Commissie voor de Cultuur van de Brusselse Agglomeratie** (NCC) opgericht, die de Vlaamse aanwezigheid in de hoofdstad, onder meer via het kleuter- en lager onderwijs, nieuw leven wilde inblazen. Wat het lager

onderwijs betreft kon men zich pas vanaf 1984 in een kentering verheugen. Tot dan toe was het leerlingen-aantal in de Nederlandstalige scholen blijven dalen. Problematisch bij de actuele opgang van het Nederlandstalig onderwijs te Brussel is evenwel dat het aandeel homogeen Nederlandstaligen sterk is gedaald ten voordele van taalgemengden en kinderen uit gastarbeidersgezinnen. Tegelijk betekent de concentratie van kinderen uit de 'eurocratie' een nieuwe uitdaging. Keren we echter terug naar de situatie van de jaren 1960. Duidelijk is alvast dat de taalwetten van 1963 waren geconcipieerd op het sjabloon van de unitair gedachte Belgische staat. De ombouw naar een federale unie zou pas in de jaren 1970 en 1980 plaatsvinden. Die opeenvolgende grondwetswijzigingen (**staatshervorming**) bleven echter het onderwijs – dé culturele materie bij uitstek – van de bevoegdheid van de inmiddels opgerichte **cultuurraden** uitsluiten. Deze materie raakte niet alleen de kern van de unitaire staat, maar deed ook de vrees rijzen omtrent de ideologische minorisering van Franstalige katholieken en Nederlandstalige vrijzinnigen. Pas in 1988, toen er blijkbaar in het verzuilde België genoeg evenwichtsmechanismen voor een bevredigende regeling waren gevonden, werden de onderwijsbevoegdheden vrijwel integraal naar de gemeenschappen en gewesten overgeheveld. Bij die verregaande federalisering van het onderwijs werd tevens de mogelijkheid gecreëerd om bevoegdheden over te dragen aan een autonoom orgaan. Daarvan heeft de **Vlaamse Gemeenschap** op 16 januari 1989 gebruikgemaakt om de zogenaamde Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) in te stellen. Daardoor kwam in Vlaanderen een einde aan de lang gecontesteerde dubbelrol van de minister van onderwijs, als inrichter én als organisator van het voormalige rijksonderwijs, dat, krachtens het politieke akkoord over de ARGO, tot 'gemeenschapsonderwijs' werd omgedoopt.

De kwestie van de overdracht van de eigenlijke onderwijsbevoegdheden bevestigt nogmaals dat de taalpolitieke verzuchtingen in de Belgische onderwijsgeschiedenis aan de politiek-ideologische ondergeschikt bleven. Hooguit kan men beweren dat met de loop der jaren de ene tegenstelling de andere heeft ingehaald. Wat de periode na de Eerste Wereldoorlog betreft boette de lagere school aan politieke belangstelling in. De invoering van de leerplicht had immers als ongewenst neveneffect dat de interesse naar het voortgezet onderwijs verschoof. Reeds tijdens het interbellum werd in de marge van de relatieve schoolvrede een 'verdoken' schoolstrijd uitgevochten op het vlak van het algemeenvormend middelbaar onderwijs. Zoals gezegd werd het conflict pas in de jaren 1950 manifest, toen, als gevolg van de massificatie van het onderwijs, de financiering en materiële uitbreiding van het secundaire niveau vooraan op de politieke

agenda stond. Op het niveau van het lager onderwijs trok het vrije net – meer nog in Vlaanderen dan in Wallonië – hoe langer hoe meer leerlingen naar zich toe. In 1920 en in 1940 telden de aangenomen en aanneembare scholen van de Vlaamse provincies (zonder Brabant) respectievelijk 61% en 64% van de leerplichtigen. Na het Schoolpact van 1958, dat de schoolvrede moest consolideren, is het aantal rijkslagere scholen pijlsnel de hoogte ingeschoten maar dat belette niet dat het aandeel leerlingen in de vrije sector verhoudingsgewijs is blijven stijgen. Wat het Nederlandstalig lager onderwijs in zijn totaliteit aangaat omvatten de vrije instellingen omstreeks 1990 nog steeds circa 65% van de leerlingenpopulatie. Opvallend is ook de voortschrijdende feminisering van het onderwijzerscorps. In 1991 had de aanwezigheid van de vrouwen in de onderwijzerspopulatie al 65% bereikt, terwijl anderzijds het aantal religieuzen – in 1914 nog goed voor 33% van het corps – tot een bijna absoluut minimum werd herleid. De ‘democratisering’ van het onderwijs bracht voor de lagere school ook een functiewijziging mee. Daar waar de lagere school tot vóór de Tweede Wereldoorlog met het oog op voortgezette studies enkel een selectiefunctie had – ze stelde zich daarbij in de geest van het in 1921 opgerichte Fonds voor Meestbegaafden ‘meritocratisch’ op – moet zij nu iedereen op het voortgezet onderwijs voorbereiden. Die ommekeer van ‘eindonderwijs’ naar ‘basisschool’ werd bezegeld met de afschaffing van de vierde graad (1975) en met de verlenging van de leerplicht (1983). Dat een en ander tot pedagogisch-didactische vernieuwingen noopte, lag voor de hand. Tot over de landsgrenzen heen oogstte het leerplan van 1936, dat het als te encyclopedisch ervaren programma van 1922 verving, de lof van zogenaamde specialisten. Van het voorgestane actualiteitsbetrokken en actief onderwijs, gecentreerd rond vakoverschrijdende belangstellingspunten, kwam nochtans niet zoveel terecht. In het beste geval werd met de ‘milieustudie’ – in het katholiek onderwijs ‘werkelijkheidsonderricht’ genoemd – een nieuw vakje ingevoerd, waarbij van een aantal nieuwe leermiddelen en technieken gebruik werd gemaakt. Zoals ook uit het daaropvolgende programma van 1957 bleek, kon het schoolse karakter van het lager onderwijs maar moeilijk worden opgeheven. Vandaar wellicht dat ook meer recente vernieuwingen, zoals het Vernieuwd Lager Onderwijs (1973), of de invoering van het lestijdenpakket (1984), dat de mogelijkheid biedt de jaarklassenstructuur te doorbreken, vooralsnog weinig spectaculaire veranderingen hebben opgeleverd. Veeler dan dat zich een nieuw *Bildungsideal* heeft kunnen instaureren, lijkt de drang naar technische beheersbaarheid – die onder meer moge blijken uit de behoefte om de kwaliteit van het onderwijs aan de hand van ‘eindtermen’ (1995) te bepalen – te zijn toegenomen. Aan de andere kant is – misschien

•

maar gelukkig voor de leerlingen – de nieuwe professionaliteit van de leerkracht ‘als clinicus van het leren’ ondanks de verheffing van de normaalschool tot pedagogisch hoger onderwijs (1971) en de verlenging van de studies tot drie jaar (1984) voorlopig nog niet veel meer dan een hersenschim en blijkt de veelbesproken malaise onder het corps waarop de media maar al te graag zinspelen niet zo nadrukkelijk aanwezig. Als er vandaag mistevredenheid heerst, dan heeft die vermoedelijk meer te maken met een crisis van de instellingen dan van de betrokken beroepsgroep.

LITERATUUR: A. Cosemans, ‘Taaltoestanden historisch gezien. Het onderwijs’, in *Handelingen van de Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, VII (1953), p. 117-156; – H. van Daele, *150 jaar stedelijk onderwijs te Antwerpen 1819-1969*, 1969; – M. de Vroede, *Van schoolmeester tot onderwijzer: de opleiding van de leerkrachten in België en Luxemburg, van het eind van de 18de eeuw tot omstreeks 1842*, 1970; – A.M. Vandermeersschen, *De vernederlandsing van het lager onderwijs. Bijdrage tot de geschiedenis van het Nederlands als voertaal van het onderwijs in Vlaams België*, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1970; – M. de Vroede, e.a., *Bijdragen tot de geschiedenis van het pedagogisch leven in België. I-IV. De Periodieken 1817-1940*, 6 dln., 1973-1987; – M. de Vroede, ‘Onderwijs 1840-1878’, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, XIII, 1978, p. 111-125; – id., ‘Onderwijs 1878-1914’, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, XIII, 1978, p. 328-351; – A. Behling en M. de Metsenaere, ‘De taalsituatie in het lager onderwijs te Brussel tijdens de Franse periode (1795-1814)’, in *Taal en sociale integratie*, nr. 2 (1979), p. 235-259; – M. Depaepe, ‘Kwantitatieve analyse van de Belgische lagere school (1830-1911)’, in *BTNG*, jg. 10 (1979), p. 21-81; – J. Art, ‘Volksonderwijs in de Zuidelijke Nederlanden’, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, VII, 1980, p. 267-270; – F. Simon, ‘De verfransing van het stedelijk lager onderwijs te Gent: vlaamsgezinde onderwijzers en het verfranste liberale stadsbestuur (1867-1872)’, in *WT*, jg. 39 (1980), p. 153-166; – H. van Velthoven, ‘Taal en onderwijspolitiek te Brussel 1878-1914’, in *Taal en sociale integratie*, nr. 4 (1981), p. 261-387; – R. Vandezande, ‘Het taalgebruik in het onderwijs’ in J. Lindemans, e.a., *De taalwetgeving in België*, 1981, p. 131-203; – A. Behling en M. de Metsenaere, ‘De taalsituatie in het lager onderwijs te Brussel tijdens het Verenigd Koninkrijk (1814-1830)’, in *Taal en sociale integratie*, nr. 6 (1982), p. 199-230; – F. Simon, ‘De Onderwijzersbond, de eerste beroepsvereniging voor onderwijzers in België (1857-1869)’, in *WT*, jg. 41 (1982), p. 76-94 en p. 151-164; – M. de Vroede, ‘Onderwijs en opvoeding in de Zuidelijke Nederlanden 1794-1814’, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, XI, 1983, p. 60-69; – id., ‘Onderwijs en opvoeding in de Zuidelijke Nederlanden 1815-circa 1840’, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, XI, 1983, p. 128-144; – M. D’hoker, ‘Arm onderwijs voor arme kinderen. Bijdrage tot de studie van het lager beroepsonderwijs in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de achttiende eeuw’, in *Onderwijs en opvoeding in de achttiende eeuw*, 1983, p. 103-111; – K. de Clerck, B. de Graeve en F. Simon, *Dagmeester, goedemorgen zuster, goedemiddag juffrouw. Facetten van het volksonderwijs in Vlaanderen (1830-1940)*, 1984; – J. Geldhof, ‘Onderwijs en armenzorg’, in M. Cloet (red.), *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, 1984, p. 245-279; – J.M. Lermite, ‘Het lager onderwijs (1834-1914)’, in M. Cloet (red.), *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, 1984, p. 473-479; – B. Vandenbussche, ‘Onderwijs en armenzorg 1559-eind 17de eeuw’, in M. Cloet (red.), *Het bisdom Brugge (1559-1984). Bisschoppen, priesters, gelovigen*, 1984, p. 137-152; – A. Hermans, *De onderwijzersopleiding in België, 1842-1884. Een historisch-pedagogisch onderzoek naar het*

gevoerde beleid en de pedagogisch-didactische vormgeving, 1985; – L. Wils, 'De taalpolitiek van Willem I', in WT, jg. 45 (1985), p. 193-201; – L. Gevers, 'De Jezuïeten en de bisschoppelijke onderrichtingen van 1906 inzake het taalgebruik in het middelbaar onderwijs', in M. Depaepe en M. D'hoker (red.), *Onderwijs, opvoeding en maatschappij in de 19de en 20ste eeuw. Liber amicorum prof. dr. Maurits de Vroede*, 1987, p. 199-210; – *De lagere school in België van de middeleeuwen tot nu*, 1987; – H. van Goethem, 'Eén volk, één taal. Nationalisme en taalwetgeving in Frankrijk vanaf 1670 en in de geannexeerde Zuidelijke Nederlanden (1795-1813)', in WT, jg. 47 (1987), p. 57-86 en p. 129-147; – K. de Clerck, 'The 'Dietsch Opvoedkundige Beweging' in Flanders', in *Scientia Paedagogica Experimentalis*, jg. 25 (1988), p. 259-266; – Y. vanden Berghe, e.a., 'Het culturele leven in onze provincies onder het Frans bewind. Het Leiedepartement', in *Gemeentekrediet van België*, jg. 42, nr. 166 (oktober 1988), p. 51-65; – B. de Wever, *Staf De Clercq*, 1989; – M. D'hoker, 'Het socio-culturele leven in de Franse tijd', in H. van de Voorde, e.a., *Bastille, Boerenkrijg en Tricolore. De Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden*, 1989, p. 226-233; – J. Durnez, *Een bank vooruit... en bord afvegen. Schoolmeesters en schoolleven in Vlaanderen*, 1989; – J. Leman, 'Het nederlandstalig basisonderwijs te Brussel: eentaligheid wordt uitzondering. En nu?', in *Taal en sociale integratie*, nr. 13 (1989), p. 89-95; – E. Put, *De Cleijne Scholen. Het volksonderwijs in het hertogdom Brabant tussen Katholieke Reformatie en Verlichting (eind 16de eeuw – 1795)*, 1990; – M. de Vroede, 'Language in Education in Belgium up to 1940', in J. Tomiak (red.), *Schooling, Educational Policy and Ethnic Identity. Comparative Studies on Governments and non-dominant ethnic groups in Europe, 1850-1940*, dl. 1, 1991, p. 111-131; – M. D'hoker, 'Het onderwijs', in M. Cloet (red.), *Het bisdom Gent (1559-1991)*, 1991, p. 445-472; – *Het educatief bestel in België: van convergentie naar divergentie (OESO: doorlichting van het educatief overheidsbeleid)*, 1991; – E. Put, 'Onderwijs en armenzorg', in M. Cloet (red.), *Het bisdom Gent (1559-1991)*, 1991, p. 221-230; – L. Minten, e.a., *Les statistiques de l'enseignement en Belgique. I-IV. L'enseignement primaire, 1830-1990, 1991-1995*; – M. Depaepe, e.a., *Maatschappelijk profiel van de leerkrachten basisonderwijs tijdens de laatste halve eeuw. Exploratie op basis van een enquête*, 1992; – M. Depaepe, M. de Vroede en F. Simon (red.), *Geen trede meer om op te staan. De maatschappelijke positie van de onderwijzers en de onderwijzeressen tijdens de voorbije eeuw*, 1993; – J. Tyssens, *Strijdpunt of pasmunt? Levensbeschouwelijk links en de schoolkwestie, 1918-1940*, 1993; – R. Christens, *100 jaar Heilig-Hartinstituut Annuntiaten Heverlee. Geschiedenis van een school en een congregatie*, 1994; – M. Depaepe, F. Simon en G. Verbeeck, 'Von französischer Dominanz zur kulturellen Autonomie. Sprachproblematik und Unterricht in flämischen Teil Belgiens (1830-1990). Für Prof. Dr. Maurits De Vroede', in *Zeitschrift für Pädagogik*, jg. 60 (1994), p. 97-112; – M. de Vroede, 'Kwezels' en "Zusters". *De geestelijke dochters in de Zuidelijke Nederlanden, 17de en 18de eeuw*, 1994; – B. de Wever, *Greep naar de macht*, 1994; – H. van Velthoven, 'Von flämischer Erniedering zu niederländischsprachigem Selbstbewußtsein in Brüssel. Die Rolle des Erziehungswesens', in *Paedagogica Historica*, jg. 30 (1994), p. 545-564; – M. Depaepe en F. Simon, 'De status van de leerkrachten in het lager onderwijs. Een historische reflectie', in *Gids voor het Basisonderwijs*, afl. 31 (28 oktober 1994), p. 31-42; – id., 'Taal en onderwijs in Vlaanderen: een afgesloten hoofdstuk?', in *Onze Alma Mater*, jg. 69, nr. 2 (mei 1995), p. 164-185; – M. Depaepe en D. Martin (red.), *De Tweede Wereldoorlog als factor in de onderwijsgeschiedenis. Verkenningen van een onderbelicht terrein in België – La Seconde Guerre mondiale, une étape dans l'histoire de l'enseignement. Approches d'un domaine méconnu en Belgique*, 1997; – M. Depaepe, *De pedagogisering achterna. Aanzet tot een genealogie van de pedagogische mentaliteit in de voorbije 250 jaar*, 1998.

MARC DEPAEPE

MIDDELBAAR ONDERWIJS

In de 19de eeuw gebruikten de overheid en de elites in vele Europese landen niet de volkstaal als onderwijs- en bestuurstaal. Ook in het verfranste België zat de taal van de Vlaamse meerderheid na 1830 in het verdomhoekje: zij leek als onderwijs- en cultuurtaal totaal afgeschreven. Maar zoals elders in Europa kwam er ook in Vlaanderen een krachtige beweging op gang om die taal als onderwijstaal in ere te herstellen. De V.B. was bijzonder actief op het terrein van het middelbaar onderwijs, onder andere door het afdwingen van enkele belangrijke wetten tot herstel van het Nederlands als onderwijstaal. Al vroeg zag zij in dat "de school het voornaamste slagveld der Vlaamse Beweging" was, zoals Paul Fredericq in 1909 schreef. Talloze jongeren hebben in colleges en athenea hun prille Vlaamse overtuiging meegekregen, zodat deze onderwijstak op zijn beurt uitgroeide tot een hoeksteen van de V.B. Die wisselwerking tussen V.B. en middelbaar onderwijs zal in deze bijdrage worden uiteengezet.

Ondanks het feit dat de grote betekenis van het middelbaar onderwijs voor de ontvoogdingsstrijd van Vlaanderen als een paal boven water staat, vertoont de bestudering ervan nog grote leemten. Maar sinds de publicatie van het overzichtsartikel over deze problematiek in deel 2 van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* in 1975, is er serieuze vooruitgang geboekt. Vooral de bronnenpublicatie betreffende het katholiek middelbaar onderwijs door Lieve Gevers in 1980, voorzien van grondige inleidingen, heeft het onderzoek sterk gestimuleerd. Sindsdien verscheen er een aantal schoolgeschiedenissen die ook aandacht besteden aan de taalsituatie. Zij leverden bouwstenen voor ons artikel, dat echter nog leemten vertoont door het gedeeltelijk ontbreken van het wetenschappelijk vooronderzoek. Zo gaat het werk van Gevers alleen over de 19de eeuw, terwijl vooral de feitelijke taalsituatie in het officieel middelbaar onderwijs nog nauwelijks werd aangevat. De geschiedenis van het taalregime in zowel de vrije als de rijksinstellingen tijdens het belangrijke interbellum moet praktisch nog geschreven worden. De wetenschappelijke studie van de talloze meisjesinstituten staat op dit vlak nog helemaal in de kinderschoenen.

Van Frans naar Nederlands (1830-1945)

In de greep van de verfransing (1830-1883)

Na de Belgische onafhankelijkheid slaagde de katholieke Kerk er in korte tijd in het grootste deel van het middelbaar onderwijs in Vlaanderen te beheersen. Zij steunde hierbij op een stevige onderwijs traditie uit de periode van het ancien régime en profiteerde van de onderwijsvrijheid die in de liberale Belgische grondwet van 1831 was vastgelegd. Direct na 1830 heropenden of stichtten de Belgische bisschoppen in hun respectieve diocesen

kleinseminaries en colleges en zij verwierven vooral na de gemeentewet van 1836 een grote invloed in de meeste gemeentelijke middelbare scholen. Ook congregaties van regulieren begonnen met het systematisch oprichten van eigen colleges. Op die manier controleerde de geestelijkheid voor de wet van 1850 ruim 80 procent van het middelbaar onderwijs in Vlaanderen. Door de liberale onderwijswetten van 1850 en 1881, die voorzagen in de oprichting van tientallen rijksscholen, kon het officieel onderwijs zijn achterstand op het vrij middelbaar onderwijs duidelijk verminderen: in het Vlaamse landsgedeelte steeg het aantal officiële onderwijsinstellingen naar 39% in 1857; het bedroeg 34% in 1878 en 41% in 1884. Na 1884 won het vrij secundair onderwijs opnieuw terrein: het kon rekenen op de steun van de katholieke regering, terwijl de expansie van het officieel onderwijs werd afgeremd. Kort voor de Eerste Wereldoorlog ging ruim 70% van de scholieren in Vlaanderen naar vrije scholen.

Voor de Eerste Wereldoorlog stond het middelbaar meisjesonderwijs kwalitatief bekeken nog in de kinderschoenen en was het zogoed als volledig in kerkelijke handen. In het jonge België stichtten actieve zustercongregaties vooral in de 19de eeuw tientallen, soms imposante, meisjespensionaten, ook in kleine steden en dorpen. Vooral in de jaren 1900-1910 zouden er nog heel wat pensionaten van uit Frankrijk verdreven congregaties bij komen. De zusters gaven middelbaar onderwijs, waarbij godsdienst, Frans en gewijde geschiedenis belangrijke vakken waren, terwijl er ook veel aandacht werd besteed aan de muzikale en artistieke opvoeding. Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw verzorgden sommige pensionaten ook of uitsluitend technisch onderwijs voor meisjes. In enkele gemeenten kwam er vanaf de jaren 1860-1870 op liberaal initiatief een middelbare meisjesschool, die gesubsidieerd werd door het Rijk en/of de gemeente. Pas bij wet van 15 juni 1881 kondigde de liberale regering de oprichting aan van vijftig rijksmiddelbare scholen voor meisjes. (Dit soort scholen, ook die voor jongens, boden in tegenstelling met de atheneu slechts een driejarige, meer praktischgerichte opleiding.) Daarvan werden er 36 feitelijk opgericht, waarvan de helft in het Vlaamse landsgedeelte. In de volgende decennia werden op privé-initiatief ook enkele scholen opgericht waar meisjes volledig humanioraonderwijs konden volgen, zodat een vervolgstudie aan de universiteit niet langer uitgesloten bleef. Ook een aantal orden en congregaties begon vanaf 1912-1913 met de uitbouw van een volledige meisjeshumaniora. Na de oorlog zou die trend worden voortgezet.

De verfransing van het middelbaar onderwijs na 1830 geschiedde niet overal in hetzelfde tempo en met dezelfde intensiteit. In enkele landelijke colleges (onder andere in Herentals, Geel, Hoogstraten,

Beringen, Sint-Truiden en Venlo) bleef de volkstaal minstens nog een decennium als voertaal fungeren in de lagere klassen en voor sommige vakken (Nederlands, Duits, godsdienst) ook in de hogere. Maar in de meeste scholen werd van meet af aan of na een zeer korte overgangsperiode het Frans de voertaal van alle lessen, de moedertaal inclus. Voor de meeste nieuwe leerlingen, die weinig of geen Frans kenden, leverde die vreemde onderwijstaal grote problemen op. Om hieraan te verhelpen richtten bijna alle scholen vroeg of laat een voorbereidende klas in, waarin de helft en zelfs meer van het aantal uren werd besteed aan de studie van het Frans. Toch bleven er taalproblemen, zodat de directies voor de lagere klassen de voorkeur gaven aan leraren en regenten die Nederlands kenden. Voor de jaren 1880 waren er echter veel te weinig Vlaamse leerkrachten beschikbaar, zodat er in de Vlaamse officiële scholen telkens opnieuw Waalse leerkrachten werden benoemd met alle nadelige gevolgen van dien.

Buiten de lessen werd het Frans eveneens de verplichte omgangstaal. Vooral de jezuïeten, maar ook de bisschoppen **Cornelius R. van Bommel** en **Frans R. Boussen** en later **Jean-Baptiste Malou** en **P.F. Bracq** probeerden zelfs, in de traditie van de Latijnse scholen, op sommige dagen het Latijn te behouden als omgangstaal voor de hogere klassen. De moedertaal (in feite het dialect) werd alleen toegelaten in de sfeer van de ontspanning. Om de hand te houden aan het gebruik van het Frans bleef het **signum linguae** in de meeste katholieke scholen gehandhaafd tot aan de Eerste Wereldoorlog en soms nog langer. In het officieel net werd het eveneens gebruikt, maar in mindere mate en minder rigoureuus. Hier zou het in 1885 worden verboden door minister J. Thonissen. In de geschiedschrijving van de V.B. werd het signum herhaaldelijk als hoofdargument gebruikt om te bewijzen dat de taalsituatie in het vrij middelbaar onderwijs slechter tot veel slechter was dan die in het officiële. Dit 'bewijs' snijdt geen hout, want het gebruik van het signum zegt helemaal niet dat er in het schoolleven buiten de lessen geen ruimte was voor de moedertaal. Bovendien laat men allerlei andere vergelijkingspunten buiten beschouwing. Ten slotte wordt het signum in deze redenering gebruikt in zijn door de flaminganten vertekende voorstelling van verwerpelijk anti-Vlaams pressiemiddel. In feite was het een uit de traditie overgeërfd middel om leerlingen en studenten een vreemde taal te doen spreken. Het paste in de hele toenmalige enge katholieke schoolpedagogiek.

Zowel in als buiten de lessen won de verfransing dus veld tijdens de eerste twee decennia na 1830. Daarna wist het Frans zijn geprivilegieerde positie nog tot ongeveer 1870 te consolideren. Hoe is dit mogelijk geweest? Vooreerst moet hier worden vermeld dat de wet op het middelbaar onderwijs

van 1850 niet tegemoetkwam aan de belangrijkste eis van de Vlaamsgezinden, namelijk dat in de Vlaamse provincies ten minste de Germaanse talen in het Nederlands zouden worden aangeleerd. Zo werd bijgevolg het Nederlands jarenlang de pas afgesneden. Maar niet alleen de wetgever hield vast aan de suprematie van het Frans als onderwijstaal. De Kerk deed dat eveneens. De bezorgdheid van wereldlijke en vooral kerkelijke leiders voor de volkstaal was wel reëel, maar totaal ondergeschikt aan de prioritaire zorg om van het Frans, een verfijnd cultuurinstrument in heel Europa, de natuurlijke omgangstaal te maken van de toekomstige geestelijke en politieke leidinggevende groep in Vlaanderen. Een bijkomende verklaring was de verfransingsdruk die uitging van de ouders. Zij stelden vast dat een goede kennis van het Frans hun kinderen een succesvolle loopbaan garandeerde. Die druk was een uiting van de algemene maatschappelijke verfransingsdruk die uitging van de rijke bovenlaag die Franstalig was en de politieke en economische macht in handen had.

Als vak werd het Nederlands na 1830 gehandhaafd of na een korte onderbreking opnieuw ingevoerd. Het was meestal een bijvak (behalve in de beroepsafdeling), dat klassikaal werd onderwezen of in groepen, zoals dat voor 1830 gebruikelijk was. Tijdens de eerste twee decennia na 1830 schommelde het aantal uren tussen vier en twee; het nam geleidelijk af in de hogere klassen. In de rijksmiddelbare scholen waren er meer uren moedertaal voorzien dan in de gesubsidieerde colleges en athenea, terwijl deze laatste er meer uren aan besteedden dan in de katholieke colleges, waar het meestal bij één uur per week bleef. De wet van 1850 had tot gevolg dat er vanaf dan een studieprogramma moedertaal werd voorgeschreven. Dat werd in het vrij onderwijs selectief nagevolgd. Behalve in het bisdom Brugge zou het nog tot de jaren 1880 duren voordat men zou toekomen aan eigen programma's. Voortaan moesten de leerboeken die in de gesubsidieerde instellingen werden gebruikt de goedkeuring hebben van de Verbeteringsraad voor het middelbaar onderwijs.

De meningen over de kwaliteit van het moedertaalonderwijs voor 1883 zijn zeer uiteenlopend. Men kan zomaar niet stellen dat dat onderwijs in het vrije net slechter was dan in het officiële of omgekeerd. Om tot een evenwichtig oordeel te komen moet men rekening houden met de volgende factoren, die in beide netten een rol hebben gespeeld. Een belangrijke ongunstige factor was dat er voor de taalwet van 1883 geen echte vakleraren Nederlands waren. In de athenea en de gemeentelijke colleges werd het vak wel aan één persoon toevertrouwd, maar een diploma was er niet voor vereist. Op de tweede plaats was Nederlands meestal een bijvak, waaraan weinig lesuren werden toebedeeld. Ten slotte zaten de lessen stevig in de greep van de

normatieve spraakkunst naar het voorbeeld van het vak Latijn. Via thema's en vertalingen leerden de leerlingen soms meer Frans dan Nederlands.

Maar er waren ook positieve factoren. In de eerste plaats waren er toen verdienstelijke autodidacten werkzaam. In veel katholieke colleges en in de vier Vlaamse kleinseminaries ontstond er al meteen na 1830 een traditie van elkaar opvolgende generaties van Vlaamsgezinde priester-leraren die hun lessen Nederlands extra verzorgden en die ook buiten de lessen veel leerlingen voor hun moedertaal wisten te enthousiasmeren. Het waren diezelfde leraren die mettertijd betere leerboeken schreven: schoolgrammatica's die probeerden aan te sluiten bij de ontwikkeling in Nederland en bloemlezingen die ook eigentijdse auteurs uit Noord en Zuid opnamen. In de tweede plaats was Nederlands in de beroepsafdeling een hoofdvak, dat bijgevolg ook meer aanzien genoot. Ten slotte beoordeelde de inspectie de resultaten van het vak moedertaal wel eens gunstiger dan die van andere vakken die in betere omstandigheden werden onderwezen. Het vak Nederlands heeft hier zeker geprofiteerd van de sterke aandacht die er toen was voor de literair-esthetische vorming van de leerlingen.

Aan die vorming werd speciale aandacht besteed in de zogenaamde lettergilden, die in sommige katholieke colleges al vanaf de jaren 1840 werden opgericht voor de leerlingen van de hogere klassen. De vele bewaarde verslagboeken en de publicaties van de meest geslaagde 'literaire' werkstukken zijn het bewijs van de grote activiteit van deze literaire kringen. Op initiatief van bisschop Malou (Brugge) ontstonden er in de jaren 1850-1860 in de meeste West-Vlaamse colleges eveneens lettergilden. Elders ontstonden ze pas vanaf de jaren 1870: ze waren er meteen Vlaamsbewuster dan daarvoor. In het officieel onderwijs zouden gelijkaardige Vlaamsgezinde genootschappen pas in de jaren 1880 actief worden.

Die toenemende Vlaamsgezindheid in de lettergilden was symptomatisch voor een sterker wordende Vlaamsgezinde stroming in het middelbaar onderwijs vanaf de jaren 1870. Die was te danken aan de groeiende kracht en politieke invloed van de V.B., waarin de polarisatie tussen liberalen en katholieken in die jaren scherpe vormen aannam. Ondanks of juist dankzij die polarisatie nam de flamingantische druk om het middelbaar onderwijs in Vlaanderen gedeeltelijk of geheel te vernederlandsen in die jaren snel toe. Het Willemsfonds en ook het in 1875 opgerichte Davidsfonds speelden hierin een toonaangevende rol. In sommige colleges begonnen flamingantische priesters op eigen houtje bepaalde vakken te vernederlandsen, vooral de lessen Nederlands en godsdienst, maar ook Duits en Engels. Dit werd door sommige directeurs getoleerd en, wat moedertaal en godsdienst betreft, ook door de diocesane overheid. In de officiële

scholen begonnen eveneens meer en meer leraren Nederlands hun lessen in de moedertaal zelf te geven, wat de kwaliteit ten goede kwam. Het gevolg van die trend was dat er in 1880 nauwelijks nog één Vlaams atheneum overbleef waar de leraar Nederlands bereid was ook in het Frans uitleg te geven. Door deze trend geraakten de Waalse leerlingen nog meer in de problemen dan vroeger. Daarom liet minister Charles Delcour speciale lessen Nederlands voor hen inrichten. Pas in 1897 zouden zij door minister Frans Schollaert worden afgeschaft.

Gedeeltelijke vernederlandsing (1883-1914)

De eerste taalwet op het middelbaar onderwijs (1883)

De Vlaamsgezinde Kamerleden waren van plan in de nieuwe wet op het middelbaar onderwijs die in de maak was, ook bepalingen over het taalgebruik te doen opnemen. De liberale minister van onderwijs was evenwel niet geneigd een gedeeltelijke vernederlandsing in zijn wetsontwerp op te nemen, zodat de Vlaamsgezinden hoopten op een parlementair initiatief. Op 7 april 1881 diende de katholiek Edward Coremans samen met vier partijgenoten een amendement in bij artikel acht van het wetsontwerp. 's Anderendaags werd hij hierin gevolgd door de Gentse liberaal Julius de Vigne, die ook werd gesteund door vier politieke vrienden. Het amendement-Coremans voorzag een vergaande vernederlandsing van middelbare scholen en athenea in het Vlaamse land. De terminologie van een paar vakken en de historische en aardrijkskundige namen zouden in beide talen worden gegeven. Ten slotte zouden de normaalscholen leraren moeten vormen die in staat zouden zijn de voorziene lessen in het Nederlands te geven.

Het amendement-De Vigne voorzag in een minder vergaande vernederlandsing van de humaniora-afdelingen der athenea en sprak niet over een aanpassing van de lerarenopleiding. Er werd ook geen tijdstip gegeven waarop de wet zou ingaan. Liberale en katholieke ondertekenaars besloten toch een amendement in te dienen, zodat beide teksten tot een nieuwe werden versmolten. Deze volgde het stramien van het amendement-Coremans, dat ook nog in de wet terug te vinden is. De tekst van Coremans werd hier en daar door de liberale inbreng afgezwakt. Alleen de drie Germaanse talen werden nog uitdrukkelijk vermeld als te vernederlandsen vakken; de andere drie werden niet nader bepaald. Zoals in het voorstel-De Vigne werd het vak Nederlands nu ook uitdrukkelijk vermeld. Ten slotte werd het onderscheid tussen humaniora en beroepsafdeling weggelaten.

Tijdens de parlementaire behandeling liet het al afgezwakte gezamenlijke amendement nog meer veren, zodat de uiteindelijk goedgekeurde wet bij menig Vlaamsgezinde een bittere nasmaak achterliet. Trapsgewijs zouden er maar vijf vakken (Neder-

lands, Engels, Duits, geschiedenis/aardrijkskunde en natuurwetenschappen) worden vernederlandst. Erger was dat artikel 5 van de wet de mogelijkheid bood om de vernederlandste vakken tegelijkertijd (*simultanément*) ook in het Frans te geven. Dat kon leiden tot tweetalige in plaats van uitsluitend Nederlandstalige lessen en zelfs tot de oprichting van Waalse afdelingen, waar de voertaal van alle lessen, die Vlaamse leerlingen ook mochten volgen, het Frans zou blijven. Voorts zou er een normaal onderwijs worden ingericht dat leerkrachten zou opleiden die in het Nederlands les konden geven. Ondanks zijn gebreken betekende deze taalwet de start van een langzaam, maar onomkeerbaar proces van vernederlandsing in het hele secundair onderwijs in Vlaanderen.

Vanaf 1883 zou de Vlaamse strijd inzake onderwijs zich concentreren op twee hoofdpunten. De liberale flaminganten streden voor de correcte toepassing van de wet in het officiële net, terwijl de katholieke flaminganten de wet van 1883 aangrepen om bij de bisschoppen aan te dringen op de maximale toepassing ervan in 'hun' onderwijsnet.

Effecten van de wet

Bij de beoordeling van de toepassing van de taalwet van 1883 moet men rekening houden met de soms grote verschillen tussen de scholen, met de gunstige evolutie die er is geweest en met de winstpunten buiten de lessen. Aanvankelijk werd de wet over het algemeen beter toegepast in de rijksmiddelbare scholen dan in de atheneea. Zo maakten in 1886 maar 14 van de 33 scholen (tegenover alle atheneea) gebruik van artikel vijf, terwijl in slechts één instelling een Franse afdeling zou worden opgericht. In de achttien rijksmiddelbare meisjesscholen in Vlaanderen kampte men overigens met dezelfde problemen als in die voor jongens, want vooral de lessen die vernederlandst moesten worden werden meestal gegeven door leraren die al verbonden waren aan het plaatselijke atheneum of aan de rijksmiddelbare school voor jongens. Alhoewel de wet mettertijd beter werd toegepast in de atheneea, werden rond 1900 nog niet in één ervan vijf vakken uitsluitend in het Nederlands gegeven. Vooral voor de vakken geschiedenis/aardrijkskunde en natuurwetenschappen (geen Nederlandstalige leerboeken!) hanteerde men allerlei varianten van *simultanément*. Omstreeks de eeuwwisseling kunnen we stellen dat (Brussel niet meegerekend) de wet behoorlijk tot goed werd nageleefd in de atheneea van Antwerpen (Vlaamse afdeling) en Brugge, matig in Mechelen (Vlaamse afdeling), Gent, Oostende, Tongeren en Hasselt, slecht te Leuven. Daarenboven heeft de wet er indirect voor gezorgd dat het Nederlands ook buiten de lessen meer aan bod kwam. Alhoewel de wet nog altijd niet volledig werd toegepast, verbeterde de toestand in de atheneea na 1900, ook buiten de lessen.

De Brugse bisschop **Johannes Faict** schreef meteen vanaf het schooljaar 1883-1884 de volledige toepassing van de wet voor in de middelbare scholen van de tweede graad in zijn bisdom. In de jezuïetencolleges won het Nederlands na 1883 eveneens opvallend veld volgens de wens van de generale overste. Op verzoek van zijn bisschop deed vicaris-generaal **Martinus-Hubertus Rutten** van Luik begin 1886 concrete voorstellen tot een vrij vergaande vernederlandsing van de Limburgse colleges die weinig of geen Waalse leerlingen telden. Aan het einde van een eerste fase van morele en politieke Vlaamsgezinde pressie, kwamen de bisschoppen **Faict**, **Petrus L. Goossens** (Mechelen) en **Antoine Stillemans** (Gent) in 1890-1894 met bijna identieke maatregelen tot vernederlandsing. Ze gaven de kans vier vakken te vernederlandsen (volgens de wet vijf) en de Nederlandse vaktermen te geven voor de andere vakken. Bovendien konden de Vlaamse leerlingen in de colleges onmogelijk een volledig Franstalige middelbare studie doorlopen, zoals dat voor sommigen wel mogelijk was in de officiële scholen met een Waalse afdeling. Ten slotte werd eveneens voorgeschreven dat de klassieke teksten afwisselend in het Frans en in het Nederlands moesten worden vertaald. In het officiële schoolnet bestond hiervoor zeker belangstelling. Door de Luikse bisschop werden er hoogstwaarschijnlijk geen globale voorschriften bekendgemaakt. Wellicht opteerde hij, in de lijn van Rutten, voor een aanpak die direct rekening hield met de verschillen tussen de scholen, liever dan algemene voorschriften uit te vaardigen met allerlei uitzonderingen. De traditionele stelling dat er ondanks de sterke flamingantische druk op bisschoppen en kloosteroversten geen sprake was van een ernstige poging om de taalwet van 1883 in het vrij onderwijs toe te passen, is dus onhoudbaar.

Hendrik Elias merkte al op dat het niet mogelijk is een duidelijk en eenvormig beeld te geven van de taaltoestanden in het katholieke schoolnet omstreeks de eeuwwisseling. Daarvoor en daarna bestond er evenmin een eenvormig beeld, maar er is ondertussen toch meer duidelijkheid. Naar de graad van vernederlandsing kan men het katholiek middelbaar onderwijs in vier groepen verdelen: een progressieve groep, een sterk verfranste groep, een middengroep en een groepje van volledig vernederlandste scholen. In de scholen van de progressieve groep was de voertaal in de lagere klassen voor alle vakken Nederlands. Buiten de lessen bestond een tweetalig regime. In de colleges van de middengroep was de voertaal in de lagere klassen voor alle of voor een gedeelte van de vakken alleen het Nederlands, voor de rest Frans en Nederlands. In de hogere klassen werden alleen godsdienst en af en toe de Latijnse en Griekse vertalingen in de moedertaal gegeven. Buiten de lessen: tweetaligheid met overwicht van het Frans.

De wetten van 1881 en 1883 zijn een belangrijke stimulant geweest voor de kwalitatieve verbetering van het moedertaalonderwijs. De onderwijsvernieuwingen in beide netten na 1900, zouden een tweede impuls geven. In 1881 ging het aantal uren moedertaal voor de gemeenschappelijke tweejarige onderbouw spectaculair de hoogte in: het werd gelijkgesteld aan dat voor Frans. De reorganisatie van 1887 bracht het terug van acht tot zes (laagste twee klassen), maar in de overige klassen ging het van twee naar drie. De nieuwe officiële programma's bevatten enkele pluspunten: de thema's en de redevoering in de retorica vielen weg. In de colleges bleven die onderdelen meestal behouden. Daar hield men het, zeker voor 1900, bij katholieke auteurs, terwijl de leerlingen in de officiële scholen eveneens kennismaakten met de nieuwere stromingen in de literatuur, ook met vertegenwoordigers ervan in het Noorden. Een pluspunt was ook het verleggen van de klemtoon van de spraakkunst naar de literatuurstudie. Biografische en literaire notities moesten zorgen voor een beter begrip van de auteurs. Op dit terrein baande de erudiete jezuïet Evarist Bauwens nieuwe wegen met zijn bloemlezingen, die hij steeds weer bijwerkte. Stilaan kwamen hierin ook de nieuwe literaire stromingen aan bod. Maar ook andere ervaren leraren, zoals Thaddeus Spaeninx, Alfons de Boeck (Klein Seminarie van Hoogstraten), W. van Neylen (Geel) en Jozef Geurts (Limburg) publiceerden bloemlezingen die het peil van het literatuuronderwijs Nederlands verhoogden. Zij kenden talloze herdrukken met aanvullingen en verbeteringen. Op het terrein van de moedertaalspraak was Jozef-Frederik Vercoullie de grote vernieuwer met zijn in 1894 voor het eerst verschenen *Nederlandsche Spraakkunst*. Volgens de Gentse hoogleraar zou de levende spreektaal de schrijftaal als norm verdringen. De grammatici moesten hierop inspelen. Via velen van zijn studenten die leraar werden, zouden zijn nieuwe taalopvattingen ingang vinden in de officiële scholen. Via allerlei navolgers zouden ze met vertraging ook binnensijpelen in het katholiek middelbaar onderwijs. Hier leverde vooral de franciscaan E. Fraussen (1878-1955) baanbrekend werk met zijn Nederlandse schoolspraak kunsten, die vooral na de oorlog in veel katholieke scholen zouden worden gebruikt.

Een zeer belangrijk winstpunt was eveneens de toenemende aandacht voor de taalverzorging in het onderwijs vanaf de jaren 1880. Negatief uitte deze zich door de voortzetting van de taalzuivering, positief door het opkomen voor het algemeen Nederlands, ook in de spreektaal. Wat dit laatste betrof nam het officieel onderwijs het voortouw, vooral omdat de wetenschappelijke inzichten die aan de basis lagen van heel deze nieuwe richting hier makkelijker doordrongen. Ook in het katholiek onderwijs was de strijd tegen het dialect niet nieuw. Rut-

ten drong er herhaaldelijk op aan dat men de leerlingen zou verbieden op school dialect te spreken. Zijn optreden kan worden vergeleken met dat van de Brugse bisschop Faict, die zich eveneens afzette tegen het West-Vlaamse dialect in zijn colleges. Priester-leraar Spaeninkx, die zich tijdens de vakanties ging bijscholen in Nederland, was een groot promotor van de algemeen-Nederlandse uitspraak, waarover hij talloze voordrachten hield. Maar tegen het gebruik van een Nederlandsgeoriënteerde standaardtaal bestond ook bezwaar en heerste er ook heel wat onkunde, zodat men vaak niet verder kwam dan een kunstmatig "spreken op de letter".

De onderwijshervormingen in beide schoolnetten na 1900 hebben ook de vernieuwing van het onderwijs in en door de moedertaal een nieuwe spoorslag gegeven. Het congres te Bergen en de onderwijscommissie die daaruit voortvloeide, erkenden de moedertaal (ook het Nederlands) als het vertrekpunt voor de vreemde talenstudie en het algemeen literatuuronderwijs. In de praktijk zou het echter nog wel even duren vooraleer de wens van de flaminganten "moedertaal = Nederlands in Vlaanderen" werkelijkheid zou worden. Ook binnen de katholieke beweging voor onderwijsvernieuwing zag men in dat het Nederlands (Vlaams) niet langer een romantisch gekoesterde "moeder-taal" mocht blijven, maar een functioneel cultuurinstrument moest worden. Dan zou een van de grote verwijten aan de V.B. vanzelf wegvallen. Tijdens het congres te Bonne-Espérance (1911) werd deze visie naar voren geschoven.

Deze hele discussie ging natuurlijk niet voorbij aan de lettergilden in de colleges, zeker nu de leden ervan vonden dat hun bijdrage aan de V.B. meer dan ooit lag in de ernstige studie van de moedertaal in plaats van in de politieke strijd. Hiermee zaten ze duidelijk op de golflengte van het cultuurflamingantisme, waarvan **Frans van Cauwelaert** – die er onder andere voor zorgde dat er te Leuven **Vacantieleergangen** voor leraren werden georganiseerd – in deze middens de meest beluisterde vertolker was. Die zelfstudie leidde ongetwijfeld tot een betere kennis van de moedertaal, maar dit was toch vooral te danken aan een nieuw type moedertaalleraren en leraren die de vernederlandste vakken met kennis van zaken in die taal onderwezen. We vinden deze leraren vooral in het officieel onderwijs terug. Wetenschappelijk geschoold probeerden zij hun onderwijs methodisch en inhoudelijk te vernieuwen. Zij stonden open voor taal en literatuur uit het Noorden en gaven de voorkeur aan het algemeen Nederlands. Alhoewel bij hen de vakdoelstellingen wellicht vooropstonden probeerden zij, meestal als actief lid van het **Willemsfonds**, ook de Vlaamse doelstellingen te realiseren. In het katholiek onderwijs waren er veel minder van die goed geschoolde leraren. Het ontbreken van een wetenschappelijke en een pedagogisch-di-

dactische vakopleiding voor nagenoeg alle toekomstige priester-leraren was hiervan de hoofdoorzaak.

De Bisschoppelijke Onderrichtingen (1906)

Waren de katholieke flaminganten dan niet tevreden met de eerder genoemde bisschoppelijke maatregelen? Nee, omdat zij vreesden dat ze niet altijd zouden worden toegepast. En waar men ze wel serieus nam, bevorderden ze vooral de tweetaligheid in plaats van de Nederlandse eentaligheid. Alhoewel na 1883 was gebleken dat een taalwet ook niet alles oploste, geraakten de meesten er meer en meer van overtuigd dat een ingrijpende vernederlandsing van de katholieke scholen alleen via een wet zou kunnen worden afgedwongen.

Nadat de taalproblematiek in het middelbaar onderwijs tijdelijk was verdrongen door andere prioriteiten, begon met de indiening van een nieuw wetsvoorstel-Edward Coremans in 1901 de tweede fase van pressie op het episcopaat en op de katholieke regering. Nadat drie verschillende katholieke wetsvoorstellen alleen maar verwarring hadden gezaaid, kwamen de bisschoppen in de zomer 1906 voor de tweede maal met richtlijnen. In tegenstelling tot 1890-1894 was er nu maar één tekst, geredigeerd door kardinaal Désiré Mercier zelf. Hiermee hoopte het episcopaat de eisende partij te sussen en een wettelijke regeling toch nog te ontlopen. De *Instructions* waren voor de Vlaamsgezinden evenwel ronduit ontgoochelend: het Nederlands werd niet aanvaard als volwaardig cultuurinstrument en de voorschriften bleven vasthouden aan tweetaligheid. In plaats van tot verzoening leidde de tekst tot boze reacties en tot een ware vertrouwenscrisis tussen bisschoppen en katholieke Vlaamsgezinden. Een wet was onvermijdelijk maar bleef toch nog enkele jaren uit, vooral door het hardnekkige kerkelijk verzet ertegen.

Dit verzet brengt ons bij de volgende vraag: waren de bisschoppen zonder meer tegen de maximale vernederlandsing of waren ze er vooral tegen omdat ze via een wet indirect aan hun onderwijsnet zou worden opgelegd? Met beide hadden de bisschoppen het moeilijk, met het laatste nog meer dan met het eerste. Ze waren gekant tegen een wettelijke regeling omdat die de vrijheid van het katholiek onderwijs op de helling zou kunnen zetten. Maar uit de *Instructions* zou nog maar eens duidelijk blijken dat ze het ook erg moeilijk hadden met de serieuze vernederlandsing. Nu de flaminganten niet langer alleen maar een behoorlijke plaats op-eisten voor hun moedertaal als vak, maar ook als enige voertaal voor een deel van de andere vakken, waren de bisschoppen bang dat de prioritaire plaats van het Frans in hun scholen in het gedrang zou komen. Wat zou er dan nog overblijven van hun ideaal: een clerus die zich correct kon uitdrukken in een internationale taal, die toegang gaf tot het in-

tellectuele leven van die tijd? Het episcopaat vreesde ook dat 'vergaande' toegevingen een gevaar konden betekenen voor de eenheid binnen de katholieke partij.

Voor de middengroep en voor een groepje volledig vernederlandste scholen brachten de *Instructions* alleen vooruitgang voor de vertalingen.

Een wettelijke regeling ook voor het katholiek onderwijs

De katholieken zagen in dat ze niet meer, zoals voor 1900, de taalwetgeving op eigen katholieke kracht konden doordrukken, maar dat ze daarvoor steun nodig hadden van vrijzinnigen. Ze waren nu bereid om daarvoor de prijs te betalen die de linkse partijen vooropstelden: een aparte regeling voor Brussel en het opgeven van de afschaffing der Waalse afdelingen. In november 1909, na het Katholiek Congres te Mechelen – waar de flaminganten erin waren geslaagd een uitvoerig debat rond het hete hangijzer af te dwingen – en met de verkiezingen van 22 mei voor ogen, gaf Désiré Mercier zijn verzet eindelijk op. Het was hem duidelijk geworden dat een regeling via wet ook voor het vrij middelbaar onderwijs onontkoombaar was. In februari 1910 werd het wetsvoorstel-Louis Franck-Paul Segers ingediend. In maart-april stuurden vele Vlaamse verenigingen aan minister Joris Helleputte verzoekschriften om erop aan te dringen dat het wetsvoorstel, dat van toepassing was op beide schoolnetten, nog voor de verkiezingen van mei zou worden aangenomen. Dat gebeurde door de Kamer op 22 april.

De wet bepaalde in hoofdzaak dat per 1 augustus 1916 de leerlingen die hun middelbare studie in het Vlaamse landsgedeelte hadden gedaan, alleen dan tot de universitaire examens zouden worden toegelaten wanneer zij voorafgaandelijk waren geslaagd voor een toelatingsexamen betreffende de Nederlandse taal. Zij zouden hiervan worden vrijgesteld indien hun getuigschrift bevestigde dat zij gedurende heel hun studietijd ofwel twee vakken buiten Nederlands, Engels en Duits ofwel minimaal acht uur les per week in het Nederlands hadden gevolgd. De nieuwe wet had in vergelijking met die van 1883 een paar negatieve ontwikkelingen tot gevolg. In het officiële schoolnet werd het vak natuurwetenschappen opnieuw in het Frans gegeven, terwijl dat in het vrij onderwijs opnieuw exclusief het geval was voor de klassieke talen. Bovendien liet deze wet de bestaande Waalse afdelingen ongemoeid, terwijl er zelfs nieuwe zouden worden opgericht. De belangrijkste pluspunten van de wet waren dat het stelsel van feitelijke tweetaligheid voor bepaalde vakken nu was vervangen door Nederlandse eentaligheid en dat de wet ook bindend was voor het grootste middelbaar onderwijsnet in Vlaanderen.

In tegenstelling tot de wet van 1883 werd deze van

1910 wel volledig nageleefd, behalve in Leuven. Daartegenover stond de toename van de Frans-talige secties. Die strookten niet met de geest van de wet van 1910. Na de wet van 1910 werden de vertalingen in het Nederlands weer afgeschaft. In de sterk verfranste groep werden alleen moedertaal en godsdienst in de lagere klassen in het Nederlands onderwezen. Behalve op een paar Vlaamse dagen moest er Frans gesproken worden.

Het meisjesonderwijs

Tussen 1905 en 1911 vernederlandste zuster **Maria-Jozefa** de middelbare school van het Heilig Graf-instituut te Turnhout. Ze gebruikte hiervoor een argument dat toen al tientallen jaren gemeengoed was onder de Vlaamsgezinden: de voertaal van het onderwijs kan geen andere zijn dan de moedertaal van de leerlingen, de taal waarin ze spontaan denken en zich in de wereld bewegen. Enerzijds mag men de betekenis van die vernederlandsing van een kleine afdeling in een kleine stad in een uithoek van het land niet overschatten. Anderzijds zorgde de jonge directrice, die na de oorlog een gezaghebbende stem zou worden in Vlaanderen, wel voor een opvallende doorbraak en zou haar bloeiende school snel een belangrijk Vlaams steunpunt worden voor andere initiatiefnemers in die richting. Dankzij de steun van **Maria Belpaire** stichtte de **Oudersbond** tot uitbreiding en verbetering van het Vlaams Katholiek Onderwijs, een initiatief van een groep jonge Vlamingen rond **Frans van Cauwelaert**, in 1911 te Antwerpen de Sint-Lutgardisschool, een Vlaamse middelbare school voor meisjes. Na de oorlog groeide de schoolbevolking snel en begon de schoolleiding een Grieks-Latijnse afdeling. Het kruisherencollege te Maaseik was vanaf het schooljaar 1909-1910 volledig vernederlandst en daarmee het eerste Nederlandstalige college voor jongens in het Vlaamse land. Het nieuwe college te Neerpelt was op initiatief van de directeur meteen (1910) in het Nederlands van start gegaan. Ondanks problemen met het bisdom, vooral met de inspecteur, kon het zich als 'Vlaams' college handhaven. Deze scholen rekruteerden leerlingen uit het hele Vlaamse land, vooral zonen en dochters van Vlaamsgezinden die voor hun kinderen Nederlandstalig onderwijs verkozen.

Volledige vernederlandsing (1914-1945)

Taalsituatie voor de wet van 1932

Tijdens en direct na de Eerste Wereldoorlog vond er vooral in de colleges van de progressieve groep die nog min of meer normaal konden functioneren, een opmerkelijke radicalisering plaats: de schooladministratie werd vernederlandst, de prijswinnaarslijsten werden eentalig Nederlands, de term "Vlaamsch" werd vervangen door "Nederlandsch", leerlingen en leraren stoorden zich niet meer aan het *signum linguae* en de Vlaamse Leeuw wap-

perde bij feesten naast de Belgische tricolore. In het franciscaans Sint-Antoniuscollege te Lokeren werd vanaf het schooljaar 1914-1915 het Nederlands trapsgewijze de voertaal voor alle vakken dankzij de actie van een Vlaamsgezinde leerlingenbond en de inzet van pater E. Fraussen, die sedert 1902 als leraar Nederlands aan de school werkzaam was. Fraussen, die van 1911 tot en met 1914 Germaanse Filologie studeerde in Leuven en er in 1920 zou doctoreren, was ervan overtuigd dat alle onderwijs van vreemde talen moest vertrekken vanuit een grondige kennis van de eigen moedertaal. In 1919 was die ontwikkeling voltooid en zo was dit college het eerste vernederlandsde in Oost-Vlaanderen. Mede als gevolg hiervan nam het leerlingental (alleen internen) aanzienlijk toe.

In oorlogstijd lieten verscheidene leraar(-frontsoldaten) een radicale Vlaamse toon horen en zij begeesterden hiermee de oudere leerlingen, die hadden gelezen over de wantoestanden aan de IJzer en die na de oorlog onder leiding van die leraren de frontstreek bezochten. Dit versnelde radicale bewustzijn onder leraren en leerlingen leidde in sommige scholen tot scherpe spanningen en incidenten tussen radicale flaminganten en hun tegenstanders. Hier en daar greep de diocesane overheid doortastend in: de prijswinnaarslijsten werden opnieuw tweetalig, allerlei uitingen van Vlaamsgezindheid werden verboden en leraren werden verwijderd. In het Sint-Amandscollege te Kortrijk werden in 1919 negen leraren, de principaal inclusief, ontslagen. Het bisdom benoemde tien nieuwe leraren, maar vier van hen waren 'clandestiene' Vlaamsgezinden. Dit gebeuren was zeker geen alleenstaand geval. Tijdens het hele interbellum zouden priester-flaminganten omwille van hun Vlaamse overtuiging geen benoeming krijgen overeenkomstig hun talenten of uit colleges worden weggepromoveerd tot onderpastoor of tot godsdienstleraar in het rijksonderwijs. Ondanks alle 'repressie' bleven de katholieke colleges, zoals trouwens de grootseminaries, haarden van Vlaamsgezindheid.

Niet te verwonderen dus dat daar de strijd voor de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs, overeenkomstig het **minimumprogramma**, werd voortgezet. In mei 1919 namen enkele Vlaamsgezinde leraren van het **Klein Seminarie van Hoogstraten** het initiatief om in de Vlaamse colleges van het aartsbisdom een petitie te laten signeren, waarin kardinaal **Désiré Mercier** eerbiedig werd verzocht het onderwijs in die colleges volledig in de moedertaal te laten geven. Nadat 64% van de priester-leraren in vijf colleges had ondertekend, kreeg de kerkvorst lucht van de zaak. Hij liet het democratisch initiatief onmiddellijk stopzetten. Tijdens de zomervakantie van hetzelfde jaar nam bisschop **Martinus-Hubertus Rutten** in een toespraak tot zijn priesters een heel andere houding aan: dat de Vlamingen voor hun kinderen onderwijs in de ei-

gen taal eisten, was toch geen overdreven eis. Een Nederlandstalig onderwijsnet, ook op universitair niveau, was een elementair recht voor de Vlamingen! Ondertussen had de Luikse bisschop in 1917 besloten de lessen in de laagste twee klassen van zijn colleges vanaf het schooljaar 1918-1919 volledig in het Nederlands te laten geven. In het kleinseminarie liet hij die klassen daarom splitsen in klassen voor Vlaamse en Waalse leerlingen. Vanaf de vierde klas werden zoals voorheen minimaal de hoofdvakken in het Frans gegeven zodat daar, afhankelijk van schoolleiding en leraren, het aantal lessen in de moedertaal varieerde tussen eenderde en twee derde van het totaal. Om de leerlingen toch de kans te bieden hun spreekvaardigheid in het Frans voldoende te oefenen moesten ze buiten de lessen alternerend een week Frans en een week Nederlands spreken. In de jaren 1920 begon de Franse week algauw te verwateren, vooral omdat veel surveillanten niet meer optraden tegen inbreuken op deze regel. Het interne leven en de schooladministraties waren toen ook al bijna helemaal vernederlandst. Vooral in Tongeren en Hasselt lokte deze gematigde vernederlandsingspolitiek soms felle reacties uit van de verfranste burgerij. Sommige ouders stuurden hun kinderen uit protest naar het atheneum.

Rutten was de enige bisschop die toen maatregelen ter vernederlandsing voorschreef. In de andere bisdommen hielden de meest verfranste colleges zich aan het minimum van de wet van 1910, maar in heel wat andere stond men toen al (veel) verder met enkele volledig Nederlandstalige als uitschieters. In de traditie van de *Instructions* bleven de leerlingen vertalingen en thema's afwisselend in het Nederlands en het Frans maken. Ook voor opstellen en spreekbeurten gebruikten ze alternerend beide talen. Ten slotte werden bijvakken als tekenen, gymnastiek en muziek in het Nederlands gegeven. In veel scholen bestond toen de regel dat de leerlingen drie dagen per week Frans moesten spreken, maar veel leraren en leerlingen hielden daar geen rekening meer mee. Nieuwe colleges (bijvoorbeeld Hamont in 1925, Waregem in 1929, Sint-Lievens in Antwerpen, 1930) startten meteen volledig in het Nederlands, maar beklemtoonden tegelijk dat er veel zorg werd besteed aan de tweede taal. Mede door het ontbreken van duidelijke richtlijnen, behalve in het bisdom Luik, kende ieder college zowat zijn eigen vernederlandsingsgeschiedenis die bovendien, afhankelijk van uiteenlopende factoren, niet altijd rechtlijnig verliep. Toenemende vernederlandsing in en buiten de lessen was echter de grote tendens terwijl sommige colleges al duidelijk anticipeerden op de wet van 1932.

De West- en Oost-Vlaamse bisschoppen hebben zich weinig of niet verzet tegen de zojuist geschetste ontwikkeling, zeker niet toen ze te horen kregen dat de studieresultaten van de leerlingen in de

sterk of helemaal vernederlandste scholen (bijvoorbeeld het Sint-Maarteninstituut te Aalst vanaf 1919) goed tot zeer goed waren. Mercier keurde die ontwikkeling af omdat ze volgens hem de eensgezindheid van de Belgische katholieken aantastte, de vaderlandsliefde bedreigde, de vrije taalkeuze in Vlaanderen afwees en een gevaar betekende voor de gehoorzaamheid van de clerus aan het kerkelijk gezag. Maar hij kon de evolutie niet tegenhouden omdat zijn tegenargumenten het grootste deel van de clerus niet konden overtuigen. In 1930 zag zijn opvolger Ernest-Joseph van Roey in dat Franstalig onderwijs in de colleges niet langer houdbaar was. Enkele maanden later accepteerde hij de conclusies van een speciale commissie van inspecteurs en directeurs: vanaf het schooljaar 1930-1931 zouden bij wijze van proef, alle vakken behalve Frans en Latijn in het Nederlands worden gegeven, te beginnen met de zesde Latijnse. Deze werkwijze zou trapsgewijze worden uitgebreid tot de andere klassen. Natuur- en scheikunde mochten ook al meteen in het Nederlands gegeven worden.

De jezuïetencolleges hielden zich meestal aan een maximum van acht lestijden per week in het Nederlands, terwijl in de twee Brusselse colleges Frans de enige voertaal was. Na 1919 werd er soms een zekere vooruitgang geboekt, die te danken was aan lokale verantwoordelijken en aan enkele voorvechters van het Nederlands, zoals de paters Desiderius A. Stracke, Jozef van Mierlo en Adhemar Geerebaert. In de talrijke scholen van kloosterorden en (broeder-)congregaties, waarvan sommige Fransstalig van oorsprong waren, was de situatie volgens tijdgenoten meestal niet beter of zelfs nog slechter alhoewel er ook hier gunstige uitzonderingen waren. Het is echter nog veel te vroeg om een verantwoord oordeel uit te spreken, want een geschiedenis van de taalsituatie in die scholen moet nog helemaal worden geschreven.

De vernederlandsing van de katholieke meisjespensionaten verliep nog veel moeizamer dan die van de katholieke colleges. In die pensionaten bestond er geen (omvangrijke) Vlaamsgezinde werking zoals in de colleges. De katholieke Vlaamse meisjesbeweging, die zou ijveren voor de vernederlandsing van de meisjesinstituten, startte maar in 1912-1913 en kreeg pas vanaf 1919 een eigen tijdschrift (*Gudrun*), zodat de Vlaamse bewustwording van de vrouwelijke (school)jeugd pas laat op gang kwam. Veel directies aarzelden niet Vlaamsgezinde meisjes te straffen, te intimideren of gewoonweg naar huis te sturen. Vanaf 1925 bond de diocesane overheid, vooral in West-Vlaanderen, zelfs openlijk de strijd aan met de beweging, zodat zij in de instituten een stille dood stierf. Bovendien hielden veel ouders voor hun dochters vast aan een Franse pensionaatsopvoeding omwille van de hoge statuswaarde en de kans op een nette baan. Voor niet weinig directrices was die ouderwens een welkom

voorwendsel om zelfs het vak godsdienst en de godsdienstoefeningen niet te vernederlandsen, iets waarover de bisschoppen herhaaldelijk hun ongenoegen uitspraken. Die hardnekkigheid wordt ook verklaard doordat sommige instituten werden geleid door uitgeweken Franse congregaties, waarvan geen vernederlandsing te verwachten viel. Ten slotte traden de meeste Belgische bisschoppen en vooral kardinaal Mercier zeker niet stimulerend op, integendeel zelfs. In de jaren 1920 liepen er op het aartsbisdom soms goed uitgewerkte voorstellen binnen om de vrouwelijke jeugd in een meer Vlaamse geest op te voeden, maar die documenten verdwenen (onbestudeerd?) in de la.

Na de Eerste Wereldoorlog kregen het Heilig Graf-instituut en de Sint-Lutgardisschool de nodige kritiek en tegenwerking, maar Vlaamsgezinde ouders van ver buiten de provincie vertrouwden hen hun dochters toe, precies omdat zij door en door Vlaamse scholen waren. Beide kregen talrijke brieven, ook van scholen buiten het aartsbisdom die de experimenten met belangstelling volgden. Vooral in West-Vlaanderen zou die belangstelling tot navolging leiden. Dat was vooral te danken aan de sociaalvoelende en Vlaamsgezinde priester Honoré Maes, een oud-leerling van het college van Tielt. In 1919 werd hij proost van de maatschappelijke werken in de Leiestreek en directeur van de zusters van Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand te Kortrijk. Dit was een lokale kloostergemeenschap, gegroeid uit een stichting voor onderwijs en ziekenzorg uit de 18de eeuw. In 1919 had zij een bloeiende school met onder andere een beroeps- en middelbare afdeling, die Maes al in 1920 volledig vernederlandste. In 1923 stichtte hij aan de rand van de stad een nieuwe volledig Nederlandstalige school voor meisjes uit de burgerij, die hij de sprekende naam Onze-Lieve-Vrouw van Vlaanderen gaf. In 1930 zou de school een Grieks-Latijnse humaniora krijgen. Maes had zijn gewaagde onderneming in de sterk verfranste grensstad Kortrijk grondig voorbereid. Hij had druk gecorrespondeerd met zuster Maria-Jozefa van het Heilig Graf en lokaal overleg gepleegd met ouders, leerkrachten en oudere leerlingen. Hij kreeg bovendien financiële en morele steun van enkele Vlaamsgezinde families uit het Kortrijkse. De aanpak van deze pedagoog kaderde in een heel leer- en opvoedingsproject.

De gedurfde onderneming van pionier Maes werkte aanstekelijk op enkele andere West-Vlaamse kostscholen. Nog in 1923 nam de Vlaamsgezinde Leo Deleu (1877-1928), die tien jaar eerder superior was geworden van het Klein Seminarie en directeur van de grauwezusters-franciscanessen te Roeselare, contact op met Maes. Samen met zijn jongere zuster, Georgine Deleu (1884-1939), en zuster directrice Cyrilla Bulcke (1878-1945) nam hij het initiatief om de middelbare (vanaf 1927 technische) afdeling klas na klas te vernederlandsen.

Eveneens in 1923 openden de zusters van Onze-Lieve-Vrouw ten Bunderen te Moorslede hun herbouwde pensionaat met het Nederlands als voertaal. In de folder van de plechtige inhuldiging uit 1924 lezen we: "De voertaal van het onderricht is de moedertaal, omdat men de natuur geen geweld wil aandoen, en den natuurlijke ontwikkelingsgang wil volgen (...)". Onder de bezielende leiding van zuster-overste Julia en hun directeur Alberic Beeuwsaert, een jeugdvriend van Maes, vernederlandsten ook de dames van de Heilige Familie te Tielt vanaf 1926 hun middelbaar onderwijs. Regina Caeli, een nieuwe school van de zusters van liefde van Gent, had in 1927 de moed meteen in het Nederlands te beginnen. Door hun Vlaams-christelijke opvoeding verloren deze nu tot acht aangegroeide Nederlandstalige kostscholen leerlingen, maar ze wonnen er daardoor ook bij. Ze onderhielden vruchtbare contacten met elkaar, waarbij Turnhout als draaischijf functioneerde. Verscheidene zuster-leraressen staken hun Vlaamsgezindheid niet onder stoelen of banken. De Vlaamse culturele identiteit werd in hun scholen sterk benadrukt: ze waren geabonneerd op Vlaamse tijdschriften, nodigden geregeld bekende Vlamingen uit om een voordracht te geven en namen deel aan Vlaamsgezinde manifestaties. Veel leerlingen waren lid van de **Vrouwelijke Katholieke Stude-rende Jeugd**.

Verscheidene schooldirecties, nu ook uit Oost-Vlaanderen, toonden belangstelling: zij werden verwelkomd in Turnhout, Kortrijk en Roeselare. Maar in de meeste meisjesscholen werden de jaren 1920 op taalgebied slechts gekenmerkt door een afname van het Frans als enige onderwijstaal en een voorzichtige vernederlandsing van een of een paar vakken. Het tempo waarin dat gebeurde, verschilde naar gelang van de schooldirecties, terwijl de handelsafdelingen vooral om praktische redenen vaak (veel langer) Franstalig zouden blijven. Eveneens vanaf de jaren 1920 begonnen grote meisjesinstituten die dicht bij de taalgrens lagen, hun onderwijs te ontdebellen in Nederlandstalige en Franstalige afdelingen om hun leerlingental te behouden of zelfs nog uit te breiden. Hierbij kwam meestal de normaalafdeling als eerste aan de beurt, gevolgd door de beroeps- en handelsafdeling en als laatste de prestigieuze oude humaniora. Naar Nederlandstalige ouders toe werd de aanwezigheid van Franstalige leerlingen als een pluspunt benadrukt omwille van de tweetaligheid buiten de lessen. Wellicht naar het voorbeeld van sommige colleges verliep dan alles de ene helft van de week in het Frans, de andere helft in het Nederlands. Alleen op zondag was het taalregime vrij. Die situatie zou in veel van die scholen tot in de jaren 1950 blijven bestaan, terwijl men elders eerder had vernederlandst onder druk van de wet van 1932.

Na de Eerste Wereldoorlog werd de taalsituatie in

de lessen der koninklijke athenea bepaald door de taalwetten van 1883 en 1910. Dit bleef zo tot er een nieuwe wet kwam in 1932. Dat betekent dat ruim eenderde van de lessen (meestal Nederlands, Duits of Engels, geschiedenis, aardrijkskunde, godsdienst of zedenleer en vanaf 1920 ook natuurkunde) voor de meerderheid van de (Vlaamse) leerlingen in alle klassen in het Nederlands werd onderwezen. Een minderheid van leerlingen (tussen 20 en 35%), die hiervan door de wet van 1910 (art. 7) was vrijgesteld, volgde ook die (dus alle!) vakken in het Frans. Zij zaten op de Waalse afdeling (sectie) of volgden wat men toen het *régime spéciale* of *cours français* noemde. In het atheneum van Gent was die afdeling in het laatste oorlogsjaar verdwenen, maar ze werd per 1 oktober 1919 weer ingevoerd. Ongeveer twee derde der lesuren werd door alle leerlingen in het Frans gevolgd. In 1927 keerde **Camille Huysmans**, minister van kunsten en wetenschappen, die verhouding om. Volgens zijn onderrichtingen van 13 september moesten de regelingen van 1883 en 1910 zodanig worden uitgebreid dat voortaan twee derde van de lessen in het Nederlands zou worden gegeven en nog maar eenderde in het Frans. De Fransgezinden noemden de beslissing van de socialistische bewindsman onwetelijk, maar de Vlaamsgezinden vonden dat hij niet ver genoeg was gegaan. Ondertussen had een voorganger van hem, minister **Jules Destrée**, vanaf 1921 bij wijze van experiment een volledige Vlaamse sectie toegelaten in de athenea van Antwerpen, Brussel en Tongeren en in vier rijksmiddelbare scholen, maar ook daar bleef men het vak handel in het Frans onderwijzen. Als gevolg van die maatregel waren de Vlaamse afdelingen daar rond 1930 praktisch volledig vernederlandsd, zodat zij voortuitliepen op de vernederlandsing bij wet van het officiële net.

In heel wat rijksmiddelbare scholen, zowel in die voor jongens als voor meisjes, was de vernederlandsing voor en vooral tijdens de oorlog een heel eind gevorderd. Die vordering was te danken aan Vlaamsgezind personeel en tijdens de oorlog aan besluiten van de Duitse bezetter (1916) om de positie van het Nederlands in het onderwijs te verbeteren. Er moesten minimaal twintig Franstalige leerlingen gevonden worden om een aparte Franse klas te mogen vormen. Na een korte terugval na de oorlog zou het Nederlands weer veld winnen, eerst buiten, dan in de lessen. Zo verliep de administratie van de meeste scholen begin de jaren 1920 opnieuw of voor het eerst in de streektaal en vanaf 1922 waren de omzendbrieven van het ministerie van kunsten en wetenschappen aan de rijksmiddelbare scholen Nederlandstalig. Na het experiment van 1921 en enkele halfslachtige en verwarde ministeriële circulaire's die de tweetaligheid trachtten te bestendigen, kwam er in 1928 meer duidelijkheid. Een circulaire van 28 december schreef het Neder-

lands voor als enige onderwijstaal, maar oefeningen en herhalingen moesten nog in het Frans gebeuren.

De wet van 1932 en zijn gevolgen

Als compensatie voor de vernederlandsing van de universiteit van Gent, eisten de liberalen een taalwet op het lager en middelbaar onderwijs. Op 17 december 1929 diende de liberaal Albert Devèze dienaangaande wetsvoorstellen in. Wat het middelbaar onderwijs betrof zou er niets veranderen in de Vlaamse afdelingen der athenea, maar de Waalse afdelingen zouden een omschakeling naar de streektaal doorvoeren, zodat in de hoogste klassen de helft van de lessen in die taal zou worden gegeven. Op 13 maart 1930 dienden de socialisten een voorstel in dat een verplichte Franstalige afdeling voorzag vanaf 20 leerlingen, met een trapsgewijze "transmutatie" naar de streektaal vanaf het derde leerjaar, die in de loop van de studie volledig zou worden. De regeringsontwerpen uit 1930 vertolkten deze voorstellen. Zij stuitten zowel op Vlaamse als op Waalse kritiek: de Vlamingen wilden geen gesubsidieerde 'Waalse eilanden' meer op hun grondgebied, maar de Walen wilden ook geen 'Vlaamse eilanden' in Wallonië. In de Kamercommissie werden de door de Senaat besproken wetsontwerpen op basis van deze kritieken gevoelig verbeterd, ook in Vlaamse zin. De **transmutatieklassen** bleven beperkt tot het lager onderwijs en de bestaande Waalse afdelingen werden als tijdelijk beschouwd. De liberalen lokten in mei 1932 nog een regeringscrisis uit (val van de regering-Jules Renkin), maar tevergeefs. Renkin kreeg van de koning onmiddellijk een nieuwe opdracht en kwam met een regeerakkoord dat het principe streektaal=onderwijstaal erkende. Nu ging het vlug: op 30 juni keurde de Senaat de nieuwe regeringstekst goed, op 12 juni volgde de Kamer.

De wet van 14 juli 1932 zou het officiële middelbaar onderwijs in Vlaanderen definitief vernederlandsen op basis van het beginsel dat de streektaal de voertaal moet zijn. Ook het vrij middelbaar onderwijs werd (door de wet van 15 juli) indirect aan die regeling onderworpen, want de overheid stelde ze als voorwaarde voor het toekennen van rijkssubsidies (voor het landbouw- en het technisch onderwijs) en voor de homologatie van getuigschriften (voor de humaniora). De Franstalige afdelingen konden blijven voortbestaan maar kregen een voorlopig karakter, dat wil zeggen dat ze vanzelf zouden uitdoven nadat de leerlingen die er hun studie waren begonnen, zouden zijn afgestudeerd. In Brussel en in de **taalgrensstreek** bleef het principe moedertaal=voertaal grotendeels van toepassing.

Globaal genomen werd de wet van 1932 in beide netten veel beter toegepast dan die van 1883 en 1910, zodat hij op korte tijd leidde tot de volledige vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. In

de athenea verdwenen kort voor, tijdens (Gent) of kort na de Tweede Wereldoorlog (Antwerpen) de Waalse afdelingen, die steeds minder leerlingen aantrokken en die na 1932 een dure aangelegenheid geworden waren. Alleen in een aantal klooster-scholen voor jongens en meisjespensionaten bestond er weerstand tegen de volledige vernederlandsing, die daar bijgevolg een trager verloop kende. In de Brusselse agglomeratie ten slotte werd de verfransing van het onderwijs door de wet bijna niet afgeremd.

De congregaties van broeders en paters, die in België veelal tweetalig of Franstalig waren, hadden meestal veel meer moeite met de uitvoering van de wet dan de inrichtende macht van de bisschoppelijke colleges. Sommige vernederlandsten hun scholen in het Vlaamse landsgedeelte, maar bleven veel zorg besteden aan de Franse taal, onder andere omdat broeders en paters van tweetalige congregaties in beide landsdelen inzetbaar moesten zijn. Zo pasten de jezuïeten de wet vanaf oktober 1932 toe in hun colleges te Aalst, Antwerpen, Gent en Turnhout. Anderen splitsten hun school, vooral wanneer ze gelegen was in het Brusselse of in het taalgrensgebied, in een Franstalige en een Nederlandstalige afdeling. Buiten de lesuren gingen de leerlingen van beide afdelingen gewoon met elkaar om, wat hun tweetaligheid bevorderde en dus een extra troef was bij de rekrutering van leerlingen. Die Franstalige afdelingen ontvolkten mettertijd, zodat ze niet leefbaar meer waren en tijdens of kort na de Tweede Wereldoorlog werden opgeheven. In het Sint-Niklaasinstituut van de broeders van Scheppers te Anderlecht zou ze in 1962 verdwijnen. In 1938 kreeg het Sint-Jan Berchmanscollege van de jezuïeten te Brussel een Nederlandstalige afdeling (in 1950 zou de Franstalige worden opgeheven), maar dat was een uitzondering.

In veel katholieke meisjespensionaten was de gedwongen omschakeling naar het Nederlands als voertaal een moeilijk, soms pijnlijk en meestal langdurig proces. Sommige zusters vonden het binnendringen van het 'Vlaams' zo erg, dat ze hun overplaatsing vroegen naar een school in Wallonië. Nogal wat zuster-leraressen waren uitsluitend Franssprekend, maar dat probleem kon worden opgelost door personeelsverschuivingen tussen instituten van eenzelfde congregatie of door Vlaamse lekenleraressen aan te trekken. En wat te doen met leerlingen van vreemde nationaliteit die speciaal naar het pensionaat kwamen om Frans te leren? Profiterend van de faciliteiten die de wet van 1932 bood, behielden of creëerden de grote meisjesinstituten Franstalige afdelingen. Maar vroeg of laat rezen er toch problemen door een te gering leerlingental. Zo moest het Heilig-Hartinstituut te Heverlee (Leuven) in 1938 overgaan tot de tijdelijke opheffing van de Franstalige landbouwafdeling. Daartegenover konden de Franstalige humaniora-

DE NOORDERKLOK

Vlaamsch-Nationaal Strijdblad

**ZONDAG
20
DECEMBER**

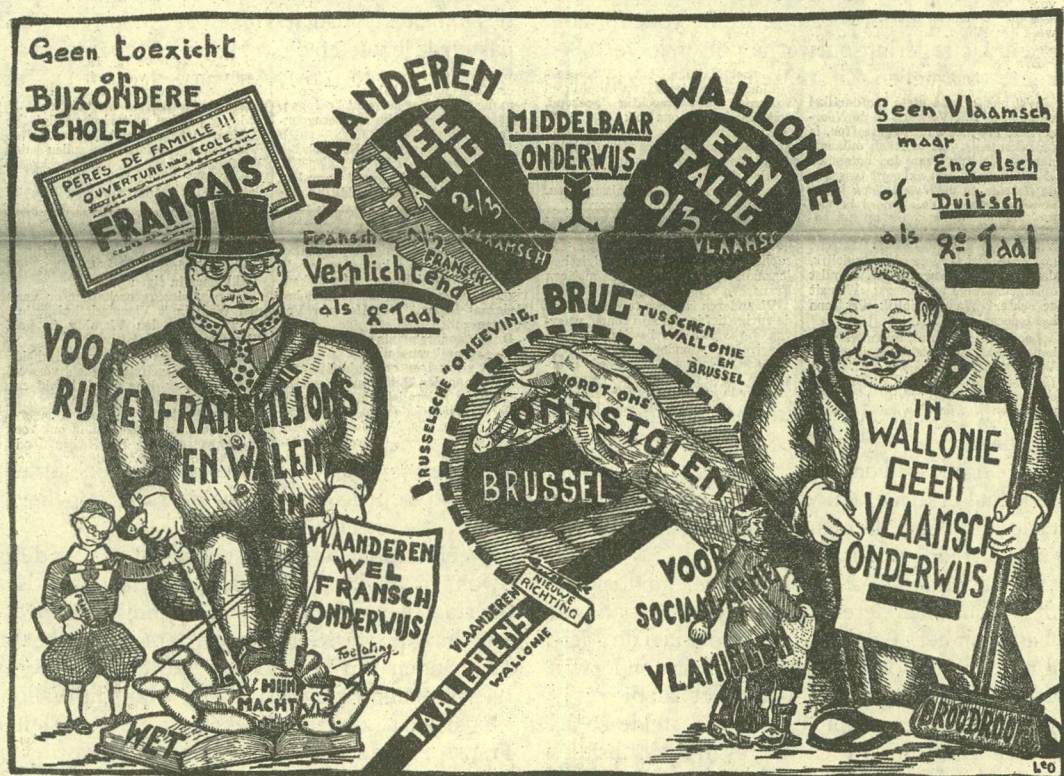
75
Centiem

ABONNEMENTSPRIJS:
1 jaar fr. 25 - 9 maand. fr. 19 - 6 maand. fr. 13
3 maanden fr. 7 - Buitenland 8 Belga
Abonnementen te nemen op alle postkantoren

CPSTEL EN BEHEER:
"DE NOORDERKLOK", Kapellen (Antwerp.)
Postcheckrekening 168.696 Leo De Raeye,
Kapellen.

Vlaamsch Jeugd, wordt lid van onze Weermacht of steunt onze strijdfondsen en leest ons blad!

De Wet op het Middelbaar Onderwijs in Beeld gebracht.
Het Geschenk van Walen, Belgen en Belgicisten aan Vlaanderen.
Hier is alles gezegd!

Links Vlaanderen!... Het triomfantelijk franskiljonism!

In 't midden Brussel, aan Vlaanderen ontfroofd!

Rechts Walonië. De Waal keert met den bezem van broodroof zijn huis rein van al wat Vlaamsch is!

Zie tekst Bij de Plaat bladzijde 3.

De anti-Belgische militanten hekelden telkens scherp de taalwetgeving. Zo werd ook de taalwet op het middelbaar onderwijs van 1932 voorgesteld als een middel dat de verfransing niet zou tegenhouden, maar bevorderen. Het betekende een bedreiging voor de Vlamingen in Wallonië en Brussel en zou op termijn het opschuiven van de taalgrens in noordelijke richting bevorderen. Anderzijds hoefden de franskiljons op Vlaamse bodem niet ongerust te zijn vermits zij tot niets gedwongen werden. (AMVC)

afdelingen zich in veel scholen handhaven of zelfs nog groeien. Steeds meer Vlaamse intellectuelen verkozen voor hun dochters humanioraonderwijs. Een gedeelte van hen opteerde voor de Franstalige sectie. Maar door problemen met overheidssubsidies en erkenning van diploma's werden ook de meeste van die afdelingen tijdens of na de Tweede Wereldoorlog afgebouwd of naar Wallonië of het Brusselse overgeplaatst.

De wet van 30 juli 1963, die (nadat het jaar voordien de **taalgrens** wettelijk was vastgelegd) het gebruik van de talen in het onderwijs regelde helemaal in de zin van die van 1932, ruimde de laatste Franstalige onderwijselanden binnen het Vlaams territorium op. Maar het Heilig-Hartinstituut vond zelfs daar wat op: om de Franstalige sectie van het lyceum te kunnen behouden werd ze onder de juridische voogdij van de universiteit geplaatst. Toen dit Franstalige lyceum steeds meer het mikpunt werd van de Leuvense studentenacties tot in het instituut toe, verhuisde de 'Franse school' in 1969 naar Louvain-la-Neuve. Het was het einde van een achterhoedegevecht dat ook door enkele andere scholen werd gevoerd.

Het vak Nederlands en de vernederlandste vakken Al voor de wet van 1932 leidde de gedeeltelijke vernederlandsing tot problemen, vooral voor leraren die zelf in het Frans waren opgeleid en daardoor weinig vertrouwd waren met de Nederlandse vaktermen en de Nederlandstalige literatuur. De keuze van aangepaste leerboeken was toen nog zeer beperkt of voor bepaalde vakken onbestaande, zodat leraren en leerlingen soms moesten werken met haastig samengestelde handleidingen of slechte vertalingen van Franse originelen. Gelukkig waren er al lang voor de wet vooruitziende pioniers Nederlandstalige leerboeken beginnen schrijven. Al sinds 1913 werkte de jezuïet **Adhemar Geerebaert** aan zijn levensdroom: een uitgebreide reeks leerboeken voor de klassieke talen in correct en leesbaar Nederlands. Generaties leerlingen hebben ze tot op de draad versleten, maar ook heel wat leraren klassieke talen namen hun toevlucht tot de Nederlandse vertalingen van Geerebaert en **Evarist Bauwens**. Eerstgenoemde publiceerde in Vlaanderen ook de eerste woordenboeken Latijn-Nederlands (1932) en Grieks-Nederlands (1943). Dankzij een zuiloverschrijdende samenwerking tussen pater E. Fraussen en de atheneumleraar P.J. Baeyens kwam vanaf de jaren 1920 ook een hele reeks leerboeken voor Latijn en Grieks tot stand die vooral in het officiële net zou worden gebruikt. Ook diverse leraren van het **Klein Seminarie van Hoogstraten** hebben toen zeer verdienstelijk werk geleverd door het schrijven van leerboeken voor de klassieke talen en voor de vakken wiskunde, aardrijkskunde, geschiedenis en plantkunde. Het nieuwe leerprogramma voor de bisschoppelijke colleges van het

bisdom Brugge uit 1934 distilleerde uit de bestaande Nederlandstalige leerboeken een lijst waaraan de leraren zich moesten houden. In 1937 zou een interdiocesaan leerplan hetzelfde doen.

Tijdens de periode van het interbellum hebben heel wat leraren zich ook ingespannen om de kwaliteit van het moedertaalonderwijs zelf te verbeteren. Meestal waren de auteurs van schoolboeken germanisten, die echter zelf nog gedeeltelijk in het Frans hadden gestudeerd. De volledige vernederlandsing van de opleiding te Leuven kwam er pas in het begin van de jaren 1930. Een tweede handicap zat vervat in de wet van 21 mei 1929, die het wetenschappelijk karakter van het universitair onderwijs versterkte, maar de aggregatie beschouwde als een onbelangrijke appendix bij de vakwetenschappelijke opleiding. Een goed leraar was iemand die zijn vakgebied goed beheerste, want die vakwetenschap zou hij aan zijn leerlingen trachten over te brengen. Daartoe werd een absoluut minimum aan pedagogische en didactische kennis voldoende geacht. Een derde handicap bij het moedertaalonderwijs was het traag op gang komen van een beschaafde omgangstaal onder leerlingen en leraren. Verscheidene leraren hebben toen door woord en geschrift, en door zelf **Algemeen Beschaafd Nederlands** te spreken en het van hun leerlingen te eisen, geijverd voor een algemeen Nederlandse uitspraak. Dictieleraren als **Ast Fonteyne** en **Antoon vander Plaetse**, die al vanaf de jaren 1920 aan verschillende colleges lesgaven, hebben de mondelinge taalbeheersing van duizenden leerlingen bijgeschaafd.

Ondanks die handicaps bewandelden diverse leraar-auteurs in hun schoolboeken Nederlands nieuwe wegen. De schoolspraakkunsten nieuwe stijl brachten een specifiek-Nederlandse grammatica in losse paragrafen, die uitging van de levende spreektaal, met aandacht voor de Zuid-Nederlandse eigenheid en voor taalzuivering zonder overdrijving of purisme. De begeleidende oefenboekjes werden door de critici gewaardeerd omdat ze in het tweetalige onderwijs in Vlaanderen de nodige houvast boden. Twee goede voorbeelden zijn de schoolboeken van **E. Fraussen** en **Cyriel de Baere**, leraar aan verschillende athenea en vanaf 1933 inspecteur belast met het toezicht op de toepassing van de taalwetgeving betreffende het middelbaar onderwijs. Fraussen bracht zijn eerste schoolspraakkunst in 1916 op de markt, die van De Baere verschenen vanaf 1924. Hun schoolboeken kenden talloze herdrukken en bewerkingen (later door andere auteurs) tot in de jaren 1970 toe.

Net voor de Eerste Wereldoorlog hadden een paar leraren Nederlands van het **Klein Seminarie van Hoogstraten** al een reeks *Nederlandsche Schrijvers voor 't Middelbaar Onderwijs* opgezet, die in de Kempen een ruime verspreiding kende. Veel ruimer verspreid was de uitstekende bloemlezing *Zuid en*

Noord van pater Evarist Bauwens, die telkens opnieuw werd bijgewerkt en vernieuwd en die bijna een eeuw een klassiek handboek bleef in het katholieke net. In het officiële net gebruikte men vooral de bloemlezingen van **Julien Kuypers**, die na zijn korte leraarschap carrière maakte in de politieke en culturele wereld, en van de auteur en leraar **Achilles Mussche**. Deze laatste publiceerde ook handboeken over woordenschat, uitspraakleer en taal- en stijlstudie. Ook hun schoolboeken waren nog tot lang na de Tweede Wereldoorlog in gebruik.

Democratisering, vernieuwing en autonomie na de Tweede Wereldoorlog

Van elite naar massa

De Tweede Wereldoorlog had een sterk democratiseringseffect, ook voor het middelbaar onderwijs. Dat bleef niet langer voorbehouden aan een kleine elite, maar werd steeds meer toegankelijk voor kinderen uit bredere lagen van de bevolking. In 1957-1958 bevolkten 346.640 leerlingen het middelbaar onderwijs (Algemeen Secundair Onderwijs en Technisch Secundair Onderwijs) in Vlaanderen tegenover 205.000 in 1938-1939. In 1983-1984, het jaar waarin de leerplicht tot achttien jaar werd opgetrokken, was dat aantal opgelopen tot 476.532, 30% van allen die toen onderwijs genoten, van kleuters tot en met universitair. Een paar jaar later zette een licht dalende trend in, die tot op vandaag voortduurt (1989-1990: 447.106, 1992-1993: 442.632, 1994-1995: ongeveer 440.000 leerlingen). Het effect van de democratisering van het onderwijs blijkt onder meer uit de steeds hogere scholingsgraad van de bevolking, die zich na de jaren 1970 krachtig doorzette, waarbij de vrouwen begin de jaren 1990 een flink deel van hun fikse achterstand hadden goedge maakt. In 1970 bereikte maar 14,4% van de Vlaamse bevolking een hogere vorm van opleiding. In 1991 was dit opgelopen tot 38,8%. De tewerkgestelden met enkel een diploma lager onderwijs vertegenwoordigden in 1991 maar iets meer dan een kwart van de werkende bevolking, terwijl 50% een getuigschrift van secundair onderwijs bezat.

De overheid heeft dat democratiseringsproces vanaf de jaren 1950 door allerlei maatregelen bevorderd, onder andere door zowel de horizontale als de verticale doorstroming te vergemakkelijken. Ook het Schoolpact van 1958 en de zogenaamde omnivalentiewet uit 1964 hadden een belangrijk democratiseringseffect. Het pact voorzag in de kosteloosheid van het secundair onderwijs en breidde het stelsel van studiebeurzen aan begaafde kinderen uit. De wet van 8 juni 1964 liet in principe de afgestudeerden van heel wat afdelingen toe tot de universiteit. Natuurlijk hebben ook andere factoren de middelbare schoolbevolking na 1945 sterk doen toenemen: de bevolkingstoename tot het begin van de jaren 1970, de stijging van de gemiddelde

welvaart, de vereisten van de economische expansie, de veel grotere participatie van de vrouwelijke jeugd enzovoort. Eind de jaren 1950 had Vlaanderen inzake onderwijsparticipatie echter nog een duidelijke achterstand tegenover de rest van het land: er was een tekort aan doorstroming naar het (hoger) middelbaar onderwijs. Begin de jaren 1960 wezen de cultuurfondsen en de Volksunie op de negatieve sociaal-economische en culturele gevolgen van die achterstand. Vlaanderen werd wakker geschud.

Voor Vlaanderen bracht die democratisering van het middelbaar onderwijs, nu in de eigen taal, een veel bredere ontvoogding van de massa. Samen met andere ontwikkelingen zorgde die democratisering voor een duidelijke toename van het aantal standaardtaalsprekers. Toch blijft de standaardtaal in Vlaanderen minder sterk verbreid en wordt zij vooral mondeling minder goed beheerst dan elders in West-Europa. Vlaanderen is dan ook pas aan haar derde generatie inwoners toe die het Nederlands vanaf de middelbare schoolbanken heeft meegekregen. Veel Vlamingen voelen zich bijgevolg nog altijd niet lekker in hun vel als ze Nederlands (moeten) spreken.

Teloorgang van de V.B. in het middelbaar onderwijs? Al in de jaren 1930 veranderde de sfeer in de colleges door de Katholieke Actie en door het aantreden van jongere generaties. Terwijl die sfeer vroeger vooral bepaald werd door Vlaamse strijdpunten, kwam het er nu vooral op aan te strijden voor Christus en zijn Kerk, zij het tegen een Vlaamsgezinde, maar niet-nationalistische, achtergrond. Terwijl vroeger de meest militante vleugel van de studerende jeugd een onderdeel vormde van de V.B., werd ze nu vooral ingeschakeld in de Katholieke Actie onder leiding van paus en bisschoppen. Uit die Katholieke Actie was eind de jaren 1920 de **Katholieke Studentenactie (KSA)** gegroeid als alternatief voor het door de bisschoppen verguisde **Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond**. Ook in de athenea taande in de jaren 1930 de eens zo bloeiende Vlaamsgezinde leerlingenwerking. De taalwet van 1932 ging in het atheneum van Antwerpen haast ongemerkt voorbij! Na de Tweede Wereldoorlog verloren de colleges en athenea helemaal hun aureool als speerpunten van de katholieke, respectievelijk vrijzinnige V.B. In de naoorlogse sfeer van **repressie** en epuratie stelden de Vlaamsgezinde leraren, indien ze al niet waren geschorst of verwijderd, zich zeer gematigd op, zodat de Vlaamsgezinde actie op een laag pitje stond of onbestaande was. Bovendien was een van de grote objectieven, onderwijs in eigen taal en cultuur, bereikt. Het kwam er nu op aan die Vlaamse identiteit uit te werken. Dat zou een langzaam en weinig spectaculair proces worden.

Toch bleef het middelbaar onderwijs tot in de jaren

1960 en soms nog langer een belangrijke voedingsbodem voor de V.B., vooral via allerlei buitenschoolse activiteiten. Heel wat middelbare scholieren werden lid van Vlaamsvoelende jeugdbewegingen, zoals de KSA en later de **Vrouwelijke Katholieke Studerende Jeugd** in het katholieke net. Veel scholen hadden nauwe banden met de plaatselijke afdelingen van de cultuurfondsen, die later leerlingen wierven via hun jongerenafdeling. Zo hadden verscheidene katholieke colleges een **Jong-Davidsfondsafdeling**. Toneelclubs brachten Vlaams toneel, schoolkoren zongen Vlaamse liederen en filmclubs toonden en bespraken de opkomende Vlaamse film. Tijdschriften zoals *De Goedendag* (1952-1957), *Zeventien* en *Nieuw Vlaanderen* (1967-1990) trachtten bij de scholieren meer interesse te wekken voor de Vlaamse problematiek. Andere culturele jongerentijdschriften zoals *Jeugdlinie* en *Jeugd en Cultuur*, besteedden eveneens aandacht aan Vlaamse vraagstukken. Last but not least waren tot in de jaren 1970 duizenden leerlingen actief in de ABN-actie.

Die actie werd begin de jaren 1950 gelanceerd door de **Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal**, die in 1948 was opgericht door een studiegroep die bestond uit leden van de drie cultuurfondsen. De vereniging ging ervan uit dat een ruime verbreiding van de standaardtaal in Vlaanderen niet vanzelf zou komen, maar dat daarvoor serieuze inspanningen nodig waren. Die richtten zich ook op het middelbaar onderwijs, waar ze aansloten bij pogingen die al uit de 19de eeuw dateerden. Ministers, bisschoppen, directeurs en leraren hadden dialectsprekers al in de vorige eeuw op de vingers getikt en ook de lettergilden hadden ruime aandacht besteed aan het gebruik van 'zuiver' Nederlands. De ABN-actie kwam in de jaren 1950 in het middelbaar onderwijs op gang en groeide in de jaren 1960 uit tot uitgebreide manifestaties met (interscolaire) welsprekendheids- en quiztornooien, teken-, opstel- en voordrachtwedstrijden en debatten, die een of twee weken het schoolleven beheersten. Alles werd gedragen door goedgeorganiseerde **ABN-kernen** met voortrekkers in de verschillende klassen. In welke mate die acties, die in de jaren 1970 stilvielen, tot het gebruik van standaardnederlands onder de leerlingen heeft bijgedragen, is moeilijk te meten. Ze hebben ongetwijfeld heel wat jongeren taalvaardiger en taalbewuster gemaakt en ervoor gezorgd dat beschaafd spreken niet meer als pedant, maar als vanzelfsprekend overkwam.

Moedertaalonderwijs in historisch perspectief

Voor de Tweede Wereldoorlog stond de strijd voor onderwijs in de eigen taal centraal. Na de oorlog kwam er meer tijd en energie vrij om die taal zelf behoorlijk onder de knie te krijgen. Het zou te verleiden ook maar een summier overzicht te geven van de naoorlogse ontwikkeling van het onderwijs

in het Nederlands. Ik zal me beperken tot drie belangrijke aspecten, die ook voor de vorige periodes zijn belicht, zodat een zinvolle vergelijking mogelijk wordt.

Zoals gezegd liet de opleiding van de leerkrachten moedertaal lange tijd veel te wensen over. Het was vooral de taalwet van 1883 die tot concrete maatregelen leidde om in die opleiding te voorzien of ze te verbeteren. Enkele jaren later stonden regenten en leraren voor de klas die vooral wetenschappelijk veel beter waren opgeleid om het vak Nederlands te onderwijzen, met name in het officiële net. Respectievelijk in 1927 en 1929 ondernam de wetgever pogingen om het evenwicht tussen wetenschappelijke vorming en beroepsopleiding te verbeteren, maar met weinig succes. Bij de vernieuwde opleiding tot regent (1984) werd de studieduur van twee op drie jaar gebracht, zonder dat het aantal uren voor Nederlands in feite is toegenomen. Zowel de eigen taalvaardigheid als de taalvorming in het basis- en lager secundair onderwijs staan er centraal in de leerplannen. Door het decreet betreffende de lerarenopleiding en -nascholing van 16 april 1996, dat de wet van 1929 vervangt, werd de aggregatieopleiding grondig hervormd. Het nieuwe decreet voerde een aantal verplichte brugvakken in en verhoogde het aantal praktijken. Bedoeling is de studenten die zich vanaf september 1997 voor de aggregatie inschreven, voortaan even goed vertrouwd te maken met de pedagogisch-didactische als met de vakwetenschappelijke kant van hun vak. Sommigen vinden het ook jammer, zij het historisch verklaarbaar, dat onze universiteiten geen zelfstandige studierichting Nederlands hebben zoals in Nederland. Veel zorgwekkender is dat alle leraren met een diploma wijsbegeerte en letteren Nederlands mogen geven, want tijdens hun opleiding worden ze op die taak niet voorbereid.

Zelfs de beste leraar kan met zijn leerlingen geen behoorlijke resultaten boeken, zonder een minimum aantal lesuren. Bij de invoering van het Vernieuwd Secundair Onderwijs (VSO) daalde het aantal lesuren moedertaal van vijf (of in sommige afdelingen acht) naar gemiddeld vier per week in het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO), en naar twee in het beroepsonderwijs, hoewel juist die leerlingen het zwakst zijn wat taalvaardigheid betreft. In type II van het vrij gesubsidieerd onderwijs lagen de uren tabellen wat gunstiger. Voor alle klassen samen betekende dat in het ASO gemiddeld 24 lesuren per week, hetzij twee tot vier uur minder dan in de periode 1888-1924 voor het officiële net (26 tot 28 lesuren). In het katholiek onderwijs bedroeg het aantal weekuren toen meestal twaalf, soms achttien. Het VSO heeft dus een inlevering van uren Nederlands met zich meegebracht. Dat het aantal uren zelfs iets onder dat van de 19de eeuw terugviel, kan mede worden verklaard door de grote aandacht toen voor de literaire vorming

van de leerlingen, terwijl nu de exacte vakken veel meer in de belangstelling staan. In het katholieke net had het moedertaalonderwijs terrein gewonnen als gevolg van het steeds nauwer aansluiten bij de leerplannen van het officiële net uit 1924 en 1938. De eenheidsstructuur die vanaf 1989 werd ingevoerd heeft de inlevering van het vso niet ongedaan kunnen maken.

Het feitelijke curriculum Nederlands dat op school wordt afgehandeld, wordt wellicht meer bepaald door het schoolboek dan door het leerplan. De belangrijkste educatieve uitgevers voor Nederlands streven ernaar hun eigen methode uit te geven, wat leidt tot een grote versnippering van krachten. Nog altijd zijn de auteurs meestal leraren die in hun vrije tijd aan het schoolboek werken en die vaak onvoldoende op de hoogte zijn van vakinhoudelijke en vakdidactische ontwikkelingen in binnen- en buitenland. Misschien dat daarom de leerinhouden van veel schoolboeken Nederlands vaak nauwelijks verschillen van die van 50 jaar geleden. Wellicht speelt ook mee dat echt vernieuwende schoolboeken om allerlei redenen niet goed verkopen. Historisch gezien is ongetwijfeld de opleiding van de leerkrachten moedertaal er het sterkst op vooruitgegaan.

Onderwijs in eigen hand

In januari 1989 werd de bevoegdheid voor het onderwijsbeleid in Vlaanderen van de nationale naar de **Vlaamse Gemeenschap** overgeheveld. Het volgende jaar keurde de Vlaamse regering al een informatiestuurplan goed om het nieuwe onderwijsdepartement, dat beslag legt op de kleine helft van de totale Vlaamse begrotingsmiddelen, beter te doen functioneren. De eerste gemeenschapsminister van onderwijs was **Daniël Coens**. De inrichtende macht van het gemeenschapsonderwijs kwam vanaf toen de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs (ARGO) toe.

LITERATUUR: A. Verschuere, *50 Jaar serafijns collegeleven. Lokeren 1888-1938*, 1938; – E. Fraussen, *De minderbroeders te Lokeren (1848-1948)*, 1948; – R. Boudens, *Kardinaal Mercier en de Vlaamse Beweging*, 1975; – K. de Clerck, *Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch onderwijs*, 1975; – C. de Clercq, *Rolduc. Son abbaye-Ses religieux-Son séminaire (1661-1860)*, 1975; – J. Heus, *De problematiek van de humaniora in België, 1830-1881*, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1976; – J. Art, *Kerkelijke structuur en pastorale werking in het bisdom Gent tussen 1830 en 1914*, 1977; – A. Tihon, 'Le rôle du clergé séculier dans l'enseignement secondaire pour garçons dans le diocèse de Malines et la Belgique au XIXe siècle', in *Revue d'histoire ecclésiastique*, jg. 70, nr. 3-4 (1977), p. 557-592; – L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, 3 dln., 1977-1989; – F. de Feyter, 'Het taalgebruik in de middelbare scholen voor 1932', in *Het Land van Aalst*, jg. 30, nr. 4 (1978), p. 151-188; – W. Rombauts, *De Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde (1886-1914). Haar geschiedenis en haar rol in het Vlaamse Cultuurleven*, 2 dln., 1979-1981; – T.J. Suffeleers, *Taalverzorging in Vlaanderen. Een opiniegeschiedenis*, 1979; – L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging. Documenten uit kerkelijke archieven over taalregime en vlaamsgezindheid in het katholiek middelbaar onderwijs, 1830-1900*, 1980; –

G. van Bockstaele, *Het Sint-Maarteninstituut 1881-1980. Bijdrage tot de geschiedenis van het Onderwijs in het Aalsterse*, 1980; – 100 Jaar Sint-Michielscollege Bree. *Gedenkboek 1881-1981*, 1981; – M. Roosen, *100 jaar rijksmiddelbare meisjesschool en koninklijk lyceum*, 1981; – C. Buylaert en P. Decuyper, *De geschiedenis van het Middelbaar Onderwijs (1532-1837) en van het Sint-Aloysiuscollege (1832-1982) in Menen*, 1982; – R. de Paepe en R. Withouck, *150 jaar Sint-Amandscollege Kortrijk. 1833-1983*, 1982; – R. Janssen, *Vijfhonderd jaar Kruisheren te Maaseik, ..., een profieltekening*, 1982; – Sint-Jozefcollege Hasselt, *1882-1982*, 1982; – H. Vanacker, *De "Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen" en de ver nederlandseing van het onderwijs*, 1982; – H. van Velthoven, *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de vlaamsgezinden*, 1982; – M. Verbeke, *Rijksmiddelbaar onderwijs voor meisjes: 100 jaar geleden een werkelijkheid*, 1982; – J. Cools, *Geschiedenis van het College te Herentals*, 1984; – L. Troch, Prof. J.F.J. Heremans 1825-1884, *pionier van het moedertaalonderwijs in Vlaanderen*, 1984; – R. de Keyser en M. d'hoker, 'De geschiedenis van het secundair onderwijs in België', in *Nova et vetera*, jg. 62, nr. 1-2 (1984-1985), p. 15-41; – H. Callewaert, *Bijdrage tot de geschiedenis van het Sint-Aloysiuscollege en het onderwijs in Diksmuide*, 1985; – Neerpelt. *Liber amicorum. 75 jaar Sint-Hubertuscollege*, 1985; – M. de Vroede, 'The catholic boarding schools for girls in Belgium before the first World War', in *Bildungsgeschichte als Sozialgeschichte. Erziehungsphilosophie*, VIII, 1986, p. 313-337; – J. Geldhof, *150 jaar Sint-Lodewijkcollege te Brugge*, 1986; – L. Gevers, *Honderd jaar katholieke studerende jeugd 1884-1984. De geschiedenis van de Hasseltse Jonge Klauwaarts*, 1986; – 300 jaar college te Tielt. *Van Schola latina tot Sint-Jozefcollege 1686-1986*, 1986; – L. Peel (e.a.), *Het Heilige-Maagdcollege 1834-1984. Bijdrage tot de geschiedenis van het onderwijs in het Dendermondse*, 1986; – Sint-Lutgardisschool Antwerpen 1911-1986, 1986; – *Gedenkboek College Melle. 1837-1987*, 1987; – L. Gevers, *Bewogen Jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de katholieke Vlaamse studentenbeweging (1830-1894)*, 1987; – 125 jaar Onze-Lieve-Vrouw van Deinsbekecollege te Zottegem, 1862-1987, 1987; – M. Hilhorst, *Bij de zusters op kostschool. Geschiedenis van het dagelijks leven van meisjes op Rooms-katholieke pensionaten in Nederland en Vlaanderen*, 1989; – M. Piot, *Als deze muren konden spreken: 100 jaar Sint-Pieterscollege Leuven*, 1989; – M. Hanson, *Van Frans naar Nederlands. De taalsituatie in het Limburgs middelbaar onderwijs 1830-1914*, 1990; – G. van Bockstaele, A.-M. vanden Herrewegen, L. de Cock (e.a.), *Van scholaster tot principaal. Het Sint-Catharinacollege van Geraardsbergen en zijn voorgeschiedenis (1437-1989)*, 1990; – M. de Vroede, 'Language in Education up to 1940', in *Comparative studies on governments and non-dominant ethnic groups in Europe, 1850-1940*, I, 1991, p. 111-131; – D. Laureys, *De mindere broeders van Franciscus 1842-1992. 150 jaar minderbroeders in Vlaanderen*, 1992; – Sint-Aloysius Geel. *Zes eeuwen collegegeschiedenis*, 1992; – *Thuis op de Oude Markt. 150 jaar Jozefieten te Leuven. H.-Drievuldigheidcollege*, 1992; – J. Tyssens, *Stijdmunt of pasmunt? Levensbeschouwelijk links en de schoolkwestie, 1918-1940*, 1993; – M. Bertrands, *Van Gesticht tot College. De geschiedenis van het Sint-Jan Berchmansinstituut van Genk 1919-1994*, 1994; – R. Christens, *100 jaar Heilig-Hartinstituut annunciaten Heverlee. Geschiedenis van een school en een congregatie*, 1994.

MARC HANSON

HOGER ONDERWIJS

Brussel

De oprichting van de Université libre de Bruxelles (ULB)

De Vrije Universiteit Brussel (VUB) is ontstaan uit de splitsing van de oudere ULB. Deze laatste werd opgericht in de bijzondere context waarin het Belgisch hoger onderwijs zich kort na de onafhankelijkheid bevond. Nadat de Franse bezetter de oude

Leuvense universiteit had ontbonden duurde het tot 1817 vooraleer het hoger onderwijs in het Koninkrijk der Nederlanden opnieuw op consistente wijze werd georganiseerd. Dit gebeurde onder impuls van Willem I, die in Noord en Zuid in totaal zes rijksuniversiteiten stichtte. In onze gewesten kwamen er universiteiten in Leuven, Gent en Luik. Deze specifieke oorsprong kwam de instellingen in de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid niet ten goede. De Belgische staat huldigde bovendien een extensieve interpretatie van de vrijheid van onderwijs en toonde zich niet bereid om meteen een grote educatieve rol te gaan spelen, ook niet op universitair niveau. Er werd bespaard op de rijksuniversiteiten. Meerdere faculteiten sloten en tal van hoogleraren moesten worden afgedankt. Brussel was toen geen stad met een universitaire traditie. Er was enkel een artsenschool en het Musée des Sciences et des Lettres, een instelling waar men colleges kon volgen die echter geen diploma opleverden. Dat milieu bleek evenwel vruchtbaar. Onder impuls van Auguste Baron, schoolhoofd van het Brusselse atheneum en docent aan het Musée, vatten enkele liberale intellectuelen uit die kringen in 1831 het plan op om te Brussel een echte universiteit te stichten. Omwille van het weinig dynamische beleid van de staat verkoos men er een vrij instituut van te maken. Ondanks snelle vorderingen werd dit plan toch niet onmiddellijk ten uitvoer gebracht. Maar dit zou niet lang zo blijven. Het Belgisch episcopaat maakte immers van de vrijheid van onderwijs gebruik om in het voorjaar van 1834 te Mechelen een katholieke universiteit te stichten. Kort daarna werd ze te Leuven gevestigd, waar de staat de infrastructuur van de ontbonden rijksuniversiteit ter beschikking stelde. De bisschoppen wilden hoger onderwijs verstrekken dat in overeenstemming zou zijn met de pauselijke leer, die rechtstreeks inging tegen de grondwettelijke vrijheden van de Belgische staat. Gezien de weinig zekere toekomst van de rijksinstellingen werd in liberale kring gevreesd dat het universitair onderwijs geheel in klerikale handen zou komen. Baron, pas ingewijd in de Brusselse vrijmetselaarsloge Les Amis Philanthropes, legde het plan van 1831 voor aan de Achtbare Meester van de werkplaats, Pierre-Théodore Verhaegen. Deze ging zich inzetten voor het initiatief en zo werd op korte tijd de ULB gesticht. Met behulp van bevriende politici kreeg de universiteit de gebouwen van het Musée ter beschikking. De hoogleraren die in 1831 waren gecontacteerd werden nu definitief aangeworven. In oktober 1834 vingen de colleges aan. Er waren 38 professoren en 96 studenten, verdeeld over vier faculteiten. Het huis werd aanvankelijk geleid door Baron, doch hij werd al snel overvleugeld door de bedreven organisator Verhaegen die de universiteit doorheen de zeer moeilijke beginjaren zou loodsen. De ULB wilde de universiteit van het vrij on-

derzoek worden. Dat concept had geen ongodsdienstige inspiratie. Het vrij onderzoek werd er gedragen door praktiserende gelovigen, die echter de wereldlijke en wetenschappelijke autoriteit van de katholieke Kerk afwezen. Dit beginsel bleek steeds minder verenigbaar met het katholicisme, maar dat maakte van de ULB-academici nog geen agnostici of atheïsten. In de jaren 1840 sprak rector P.-F. van Meenen trouwens van *néo-christianisme* om de wijsgerige positie van de ULB te duiden. Het zou duren tot de jaren 1860 en 1870 vooraleer het concept vrij onderzoek zijn zogenaamde totale fase bereikte en ook agnosticisme en atheïsme zich langzaam begonnen te manifesteren.

Vlaamse aanwezigheid. Eerste Nederlandstalige leer-
gangen

De voertaal van de ULB was het Frans. Dit wilde echter niet zeggen dat er geen Vlamingen aan de ULB studeerden. In 1856 richtten de Vlaamse studenten onder impuls van gewezen Gentse leden van 't Zal wel gaan hun eigen kring op, het Nederduitsch Taalminnend Genootschap. Hun leuze was aanvankelijk "Schild en Vriend". Vanaf 1876 was het motto "Geen Taal Geen Vrijheid". Op het einde van de jaren 1870 kende de kring een inzinking, maar vanaf 1880 bleef hij onafgebroken actief tot in 1914. De kring had in die periode de ondertussen klassieke benaming Geen Taal Geen Vrijheid, enige tijd voorzien van het predikaat Vlaamse Vooruitstrevende Studentenkring. In 1856 was de strijd van deze Vlaamse studenten gericht op de wederinvoering van een leergang Nederlandse literatuur die van 1849 tot 1855 gegeven werd door de historicus Altmeyer. Men mag twijfelen aan het niveau van de bewuste cursus – Altmeyer was een Luxemburger die wel in Vlaanderen had gewoond, maar die nooit had gepubliceerd over het vak – maar dat doet niets af aan het symbolische karakter van de eis. Deze werd pas in 1880 ingewilligd. De stichter van de studentenkring, Alfons Willems, werd toen titularis van de nieuwe cursus. De verdere introductie van Nederlandstalige cursussen verliep moeizaam. Steevast was er nieuwe taalwetgeving nodig om vorderingen te kunnen maken. Pas in 1891 werd ten gevolge van de wet van 10 april 1890 betreffende het rechtswezen in Vlaanderen voor het eerst een cursus strafrecht en strafprocedure in het Nederlands gedoceerd (gerecht). De sectie Germaanse filologie werd in 1909 opgericht met de financiële steun van de stad Antwerpen.

In het ongunstige klimaat van na de Eerste Wereldoorlog waren de Vlaamse ULB-studenten aanvankelijk weinig zichtbaar. Pas in 1923 kwam er weer enige bescheiden activiteit met een Vlaamse Studiegroep waarin figuren als Piet Vermeylen actief waren. In dit genootschap kwam er vanaf 1926 meer beweging. In 1932 vormde de Vlaamse Stu-

diegroep de basis voor de heroprichting van Geen Taal Geen Vrijheid, waarin de Vlaamse studenten met toenemende inzet voor de verdubbeling van de leergangen in het Frans en Nederlands zouden ijveren. Vlaamsgezinde afgestudeerden probeerden toen ook naar Gents model een bond van oud-leden staande te houden. Vanaf het najaar van 1944 was Geen Taal Geen Vrijheid meteen weer aanwezig en in 1947 kreeg de naam het predikaat Brussels Studentengenootschap. Ondertussen vorderde de introductie van het Nederlands als onderwijstaal aan de ULB langzaam. Het proces van vernederlandsing van de Rijksuniversiteit Gent had natuurlijk invloed op de twee vrije universiteiten, zij het niet in dezelfde mate. Leuven bouwde vanaf de jaren 1920 Nederlandstalige opleidingen uit. Daar bleef de vrijwel uitsluitend door Franstalige liberalen bestuurde ULB ver bij achter. Pas in 1924 volgde er een aanvullende Nederlandstalige cursus strafrecht en strafvordering. Het duurde opnieuw tot het begin van de jaren 1930 voor er weer nieuwe Nederlandstalige colleges werden georganiseerd, andermaal in de rechtsfaculteit en voor het eerst ook in de geneeskunde, waar twee cursussen werden ingevoerd die de medische praktijk in een Nederlandstalig milieu mogelijk moesten maken. De eigenlijke doorbraak van een volwaardige Nederlandstalige opleiding kwam er in de faculteit der rechtsgeleerdheid. Die essentiële stap volgde na de wet van 15 juni 1935 op het taalgebruik in rechtszaken. Deze wet maakte het gerechtelijk ambt in Vlaanderen alleen nog toegankelijk voor wie een doctoraal examen had afgelegd in het Nederlands (gerecht). Dat dwong het ULB-bestuur in 1935 tot de inrichting van een echte Nederlandstalige opleiding. Vanaf het academiejaar 1935-1936 ging men over tot de stapsgewijze verdubbeling van de doctoraten rechtsgeleerdheid. Er bleef echter het probleem van de kandidaatsopleiding, die toen nog onder de niet verdubbelde faculteit letteren en wijsbegeerte ressorteerde. Grote moeilijkheden vielen te verwachten toen in oktober 1938 de eerste Vlaamse atheneumleerlingen moesten worden ontvangen, die hun hele schooltijd uitsluitend in het Nederlands hadden doorlopen. Medio 1938 werd daarom de principiële optie genomen om ook de kandidaturen voorbereidend op de doctoraten rechten te verdubbelen. Dat proces verliep echter langzaam. Vanaf het academiejaar 1938-1939 werd een beperkt aantal juridische vakken op kandidatuurniveau in het Nederlands gegeven. Het resultaat was bescheiden maar niettemin betekenisvol: de fundamenteën van een eerste volwaardige Nederlandstalige opleiding waren immers gelegd.

De Tweede Wereldoorlog en de bevrijding

De Tweede Wereldoorlog vormde een specifiek intermezzo in de verdubbelingsgeschiedenis. Zoals bekend, sloten de Belgische universiteiten hun deu-

ren niet in 1940. In het belang van de studenten wilde de academische overheid van de ULB onderwijs blijven verstrekken. Die optie stond echter steeds meer onder druk omdat de bezetter eigen plannen had voor de ULB: hij wilde deze namelijk omvormen tot ein *germanisch-deutsches Bollwerk gegen Westeuropa*. Met dat hoofddoel voor ogen trachtten de twee opeenvolgende commissarissen, de Duitse officieren Walz en Ipsen zoveel mogelijk aanhangers van de Nieuwe Orde in het academisch corps te laten opnemen. In dat licht poogden zij ook de verdubbeling aan te moedigen. De academische overheid besliste tot de volledige verdubbeling van de voorbereidende kandidatuur voor de rechtsopleiding en in juli 1941 werd zelfs het beginsel van een verdubbeling van de hele universiteit aanvaard. Bij de aanvang van het academiejaar 1941-1942 werd een begin gemaakt met de introductie van Nederlandse cursussen in andere faculteiten.

De bezetter slaagde er echter niet in om de Vlaamse ULB'ers met deze 'geschenken' op zijn hand te krijgen, wel integendeel: de door Jan Dufour geleide Vlaamse studenten bleven onwrikbaar in hun afwijzing van de Nieuwe Orde. De Duitse beslissing om in de Nederlandstalige kandidaturen eigenhandig drie Vlaamse collaborateurs te benoemen die de raad van beheer nog maar pas had afgewezen, leidde tot een ondubbelzinnige breuk met de tot dan gevoerde politiek van het minste kwaad. De academische overheid besloot op 25 november 1941 de ULB te sluiten, liever dan de voortschrijdende Duitse inmenging te blijven tolereren. De studenten werden veelal opgevangen door de andere universiteiten maar konden te Brussel wel clandestiene cursussen volgen.

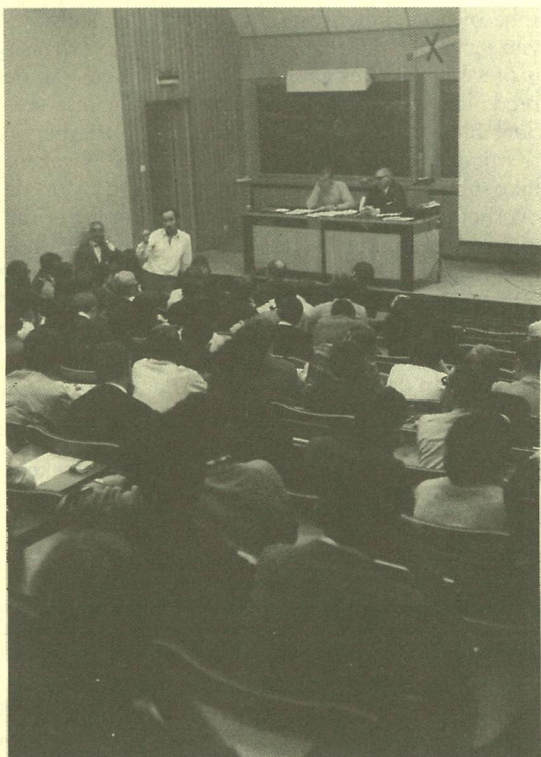
Meteen na de bevrijding werd de universiteit heropend. Hoewel de Vlaamse ULB'ers niet met de bezetter hadden samengewerkt, was de naoorlogse houding tegenover de verdubbeling toch ambigu. De raad van beheer richtte in oktober 1944 een studiecommissie op rond deze problematiek. De verdeeldheid in deze commissie was groot. Verscheidene leden vonden verdere verdubbeling noodzakelijk. Anderen haalden de klassieke argumenten (vooral de hoge kostprijs) aan om de nuttelosheid van die operatie aan te tonen. Men adviseerde alleen gunstig over de vervollediging van de Nederlandstalige opleiding rechten. De raad zou die adviezen grotendeels opvolgen. De beslissing van 1941 over de faculteit rechtsgeleerdheid, die enkel het logisch gevolg was van de optie van 1938, werd begin 1946 bekrachtigd. De raad van beheer kwam echter terug op de principiële beslissing tot algehele verdubbeling. Einde de jaren 1940 werden slechts enkele cursussen Nederlandse terminologie ingevoerd in de faculteit toegepaste wetenschappen en het begin de jaren 1950 kregen ook de studenten sociale wetenschappen de mogelijkheid om Nederlandstalige cursussen in de faculteit letteren

en wijsbegeerte te volgen. Daarbuiten lag het verdubbelingsproces echter stil. In 1951 studeerde de eerste lichting af die in de faculteit rechten een volledige opleiding in het Nederlands had genoten. De naoorlogse generatie Vlaamse studenten hield de oude fakkel brandende, maar wist in het ongunstige klimaat nog geen significante tegemoetkomingen los te weken.

De nieuwe Vlaamse groepen en het hernemen van de verdubbeling

Het duurde tot het midden van de jaren 1950 vooraleer er opnieuw dynamiek kwam in dit dossier. De Vlaamse consternatie rond de in 1954 gepubliceerde resultaten van de talentelling van 1947 was daaraan niet vreemd. Bovendien speelde in deze jaren van schoolstrijd ook de koppeling van Vlaamse aan schoolpolitieke overwegingen een rol: het op-leiden in niet-confessionele instellingen van Nederlandstalige leerkrachten voor de nieuwe rijksmiddelbare scholen en athenea in Vlaanderen kon niet of niet snel genoeg gebeuren door Gent alleen. Er was daar ook voor de ULB een rol weggelegd. De Franstalige top van ULB was niet ongevoelig voor dit soort argumenten: de vrijzinnige bekommernis over de toekomst van het officieel onderwijs in Vlaanderen kon wel degelijk op sympathie rekenen. In dat licht is het niet zo vreemd dat een belangrijke impuls uitging van Paul de Groote, voorzitter van de raad van beheer. Hij wilde de groep prominente vrijzinnigen samenbrengen en deze stichtte in de loop van 1955 de **Vereniging voor Nederlandstalig Vrijzinnig Hoger Onderwijs** (VNVHO). Een eerste bijeenkomst vond plaats op 30 maart 1955. De officiële oprichting van de vereniging zonder winstoogmerk vond plaats op 21 december 1955.

De VNVHO stelde zich de uitbreiding en verdediging van het Nederlandstalig onderwijs aan de ULB ten doel en verenigde een prestigieuze pool van personages om die activiteit te patroneren. De VNVHO werd aanvankelijk geleid door de Antwerpse socialistische gouverneur **Richard Declerck** (de eerste voorzitter, oud-minister **Eugène Soudan**, trad al snel af). Zijn functie werd later overgenomen door **Willem Verougstraete**, een oudgediende van de verdubbelingsbeweging. De oprichting van de VNVHO werd snel gevolgd door een nieuw initiatief: tijdens de viering van de honderdste verjaardag van **Geen Taal Geen Vrijheid** werd overgegaan tot oprichting van een Vlaamse Oudstudentenbond (OSB), die vanaf 1957 als autonome afdeling van de Union des Anciens Etudiants ging functioneren. De OSB werd door dezelfde figuren bezielde als de VNVHO. Veelal hadden zij reeds als student leidende functies waargenomen in **Geen Taal Geen Vrijheid**. De VNVHO was de spilorganisatie die financiële middelen trachtte te verzamelen voor nieuwe cursussen en propaganda. De

Een algemene vergadering van de Nederlandstalige universitaire gemeenschap aan ULB op 28 mei 1968. De latere VUB-professor Filip Polk spreekt de studenten toe, terwijl Eric Decat (Geen Taal Geen Vrijheid) en VVP-man Aloïs Gerlo (rechts), toekijken.
(ARCHIEF VUB: E. MAES)

VNVHO stond eveneens centraal in de Paritaire Commissie voor de Splitsing der Cursussen, het conglomeraat van Vlaamse groepen dat in 1959 werd gevormd met VNVHO, OSB en Geen Taal Geen Vrijheid. Deze Paritaire Commissie zou zich tegenover de academische overheid trachten naar voren te schuiven als legitieme vertegenwoordiger van de Vlaamse ULB'ers.

Precies in deze periode van Vlaamse zelforganisatie kwam ook de verdubbeling van de opleidingen weer op gang. Dat gebeurde gedeeltelijk door de fondsen die de Vlaamse groepen vergaarden, maar daar kwam bij dat de rectoren die de ULB van 1956 tot 1962 leidden – Henri Janne en Walter de Keyser – de Vlaamse verzuchtingen gunstig gezind waren. De gevoeligheid van deze leidende figuren voor de problematiek kon men echter bezwaarlijk veralgemenen tot het hele leidende kader van de universiteit. In de raad van beheer was het aantal Vlamingen miniem. Enkel **Piet Vermeylen** speelde daar een rol van betekenis. Dat verhinderde echter niet dat er een begin werd gemaakt met de stapsgewijze verdubbeling. De redenen waarom de groten-deels Franstalige ULB-top de verdubbeling van de opleidingen wilde steunen, gingen van de reeds vermelde vrijzinnige motieven tot meer pragmati-

sche overwegingen van concurrentie en subsidieverwerving. Naarmate de universitaire expansie grotere proporties aannam en het aandeel van de reeds lang sociaal gediscrimineerde Vlaamse student binnen de globale studentenpopulatie begon te stijgen kregen de financiële motieven een wezenlijke betekenis: de tweeledigheid werd voor de overheid immers een steeds belangrijker criterium in de toekenning van staatstoelagen aan de Katholieke Universiteit Leuven (KUL) en de ULB.

Dat werd al in die termen gesteld naar aanleiding van de wet van 1960 en het zou een nog veel wezenlijker onderdeel vormen van de wet van 1965. De pariteit van de subsidies voor de ULB met die voor de reeds volledig verdubbelde KUL hing daar immers van af. Voor de Vlamingen zou dit natuurlijk een fundamenteel argument worden. Dat betekent echter niet dat iedereen haast had met de verdubbeling of er zelfs maar welwillend tegenover stond. Noch voor de academische overheid, noch voor de faculteiten impliceerden deze tegemoetkomingen dat men de verdubbeling tot in zijn uiterste consequenties wilde doorvoeren. De uiteenlopende opties daaromtrent konden enkel voor groeiende spanningen zorgen. Toen de verdubbeling van de opleidingen enige omvang begon te krijgen, was het immers moeilijk te vermijden dat zij ook implicaties had voor dat andere luik van de universitaire activiteit: het onderzoek. Aanvankelijk was daar nauwelijks aan gedacht. Het is daarom interessant het feitelijke verloop van de verdubbeling van naderbij te beschouwen.

Hoezeer het vrijzinnige motief de eerste stappen bepaalde, blijkt goed uit de manier waarop de draad van de verdubbeling opnieuw werd opgenomen. Deze startte niet toevallig in de humane wetenschappen, vooral in de faculteit letteren en wijsbegeerte. In 1955 werd begonnen met de Germaanse filologie. In 1956 volgde de Romaanse filologie en de wijsbegeerte. In 1957 verdubbelde de klassieke filologie en werd een aanvang gemaakt met de faculteiten geschiedenis (tenminste toch met de afdeling Oudheid; de andere volgden later) en economie. Het betreft hier duidelijk afdelingen die vooral van belang waren voor de opleiding van leraren hoger middelbaar onderwijs. Pas daarna kwam er ook een opening naar de exacte wetenschappen en aanverwante gebieden, in eerste instantie weer die afdelingen waarvan de afgestudeerden grotendeels in de athenea terechtkwamen. Er werd in 1959 gestart met de wiskunde, in 1960 volgde de kandidatuur natuur- en medische wetenschappen (de voorbereidende jaren geneeskunde), in 1961 de lichamelijke opvoeding en in 1962 de natuurkunde. Daarnaast werd in 1962 ook gestart met de verdubbeling van de politieke wetenschappen. Pas in 1963 werden de doctoraten geneeskunde aangepakt, evenals de tandheelkunde. In datzelfde jaar werd begonnen met de pedagogie. In 1964 was de scheikunde aan

de beurt. De psychologie volgde – niet zonder moeilijkheden – in 1965. In 1966 werden de biologie en de kandidatuur farmacie verdubbeld. Kennelijk wilde de academische overheid aanvankelijk de ‘grote’ scholen niet raken: pas in 1966 werd een begin gemaakt met de toegepaste wetenschappen en in 1967 gebeurde dat uiteindelijk ook in de Handels-school Solvay. In dat jaar werden ook nog Nederlandstalige opleidingen moraalfilosofie, aardrijkskunde en journalistiek opgestart.

De jaren 1960: verscherping van de Vlaamse eisen
Vlot verliep deze verdubbeling van de opleidingen zeker niet. Praktische beslommeringen bemoeilijkten het proces van het begin tot het einde. De belangrijke groei van de ULB in deze periode van universitaire expansie verklaart deze problemen voor een deel. Maar de problemen waren minstens evenzeer te wijten aan het totale gebrek aan systeem in het optreden van de raad van beheer en aan de onwil van de faculteiten, die unitair en dus dominant Franstalig bleven. Gebrek aan geld en infrastructuur werd vaak ingeroepen om de verdubbeling van opleidingen te vertragen. Bovendien konden er meer dan eens vraagtekens worden geplaatst bij de taalkennis van bepaalde professoren die door de faculteiten werden voorgedragen om te doceren in de Nederlandstalige opleidingen. Pas in 1961 richtte de raad van beheer in haar midden een verdubbelingscommissie op, maar ook deze wist de verdubbeling geen planmatig karakter te geven. Daar stond tegenover dat de Vlaamse ULB'ers steeds meer aandrongen op een geplande en snellere verdubbeling, op de aanstelling van Nederlandstalige professoren en op de verlaging van het inschrijvingsgeld tot het niveau van de rijksuniversiteiten (de ULB was toen gevoelig duurder). Om die eisen kracht bij te zetten werd erop gewezen dat de ULB definitief achterop zou kunnen raken bij Leuven. Bovendien was het nodig snel te anticiperen op de aankomende concurrentie vanuit Antwerpen. In de vroege jaren 1960 werden deze Vlaamse desiderata ook kwalitatief uitgediept.

Men toonde zich steeds minder bereid om de ULB nog te blijven zien als een Franstalige universiteit met Nederlandstalige leergangen. In plaats van een eentalige instelling met faciliteiten voor de Vlamingen, wilde men een tweetalige universiteit met gelijkwaardige afdelingen. Dat betekende dat de introductie van het Nederlands als een van de voertalen niet langer beperkt kon blijven tot het onderwijs, maar zich ook moest uitbreiden tot de administratie en vooral tot het onderzoek. Deze meer uitgesproken profilering werd vanaf 1964 gesteund door een nieuwe, belangrijke pressiegroep aan Vlaamse zijde: de **Vereniging van Vlaamse Professoren** (VVP). De VVP had afdelingen in alle universiteiten waar in het Nederlands werd gedoceerd. De ULB-afdeling was zeker niet de minst be-

langrijke. Zij werd bezielt door de latere rector Aloïs Gerlo, een classicus die in 1957 van de Rijksuniversiteit Gent (RUG) was overgekomen en die met Frans van Mechelen aan de basis lag van de nieuwe organisatie. Door de VVP kreeg het streven van de Vlaamse ULB'ers ook duidelijker aansluiting bij de strijd rond Leuven. Naast de reeds actieve organisaties, werd de Brusselse VVP-afdeling aldus een essentiële actor die de academische emancipatie van de Vlamingen binnen de ULB zou bepleiten. Toen de wet van 9 april 1965 na tal van moeilijkheden werd gestemd, schenen de Vlamingen op verscheidene punten het gelijk aan hun zijde te krijgen. De Vlaamse organisaties van de ULB waren vanuit hun vrijzinnige optiek niet te spreken over de verregaande toegevingen van minister Janne aan de Christelijke Volkspartij (CVP) inzake het openbreken van de arrondissementale cloisonering van de KUL (de wet van 1911 die KUL en ULB rechtspersoonlijkheid had gegeven, beperkte meteen de inplantingsmogelijkheden van beide universiteiten tot hun respectieve arrondissementen) en de daaraan gekoppelde spreiding van het katholiek universitair onderwijs, dat thans ook in het arrondissement Brussel voet aan de grond kreeg. Daar stond tegenover dat de ULB – naast uitbreidingsmogelijkheden in Waals-Brabant – een relatief hoog subsidiepakket toegeschoven kreeg, precies omwille van het bestaan van een potentieel volwaardige Nederlandstalige afdeling, al was die veel kleiner dan deze van de KUL.

Reeds tijdens de moeizame onderhandelingen die aan de wet voorafgingen, had de academische overheid benadrukt dat de ULB eigenlijk als een dubbele universiteit moest worden beschouwd. Evenmin had zij nagelaten de Vlaamse ULB'ers ertoe te bewegen deze these alom kenbaar te maken. Hieraan moet worden toegevoegd dat de voor de ULB gunstige financiële regeling voor Henri Janne een wezenlijk argument was om 'zijn' wet te verdedigen tegen de aanvallen uit vrijzinnige hoek. De wet van 1965 voorzag ook een mechanisme dat controle toeliet over de bestemming van de subsidies. De wet-Janne was geconcipieerd als een voorlopige regeling. Dat gold vooral voor het financiële aspect, omdat de betrokken actoren het niet eens konden worden welke financieringscriteria als 'objectief' konden gelden. De universiteiten moesten daarom jaarlijks een boekhoudkundig plan indienen op grond waarvan er dan dergelijke criteria zouden worden vastgesteld. De memorie van toelichting stelde ook dat elk boekhoudkundig plan de uitgaven moest 'ventileren' per taalregime, waardoor meteen duidelijk zou worden wie wat kreeg. Het spreekt voor zich dat dit voor de Vlamingen van de ULB fundamenteel was: het zou hen immers toelaten na te gaan in hoeverre de academische overheid haar stelling over de tweeledigheid ook financieel hardmaakte.

In de praktijk bleek dit systeem niet te functioneren. De wet-Janne refereerde uitdrukkelijk aan de filosofie van het Schoolpact maar had niet het verhoopte pacificerende effect, noch op het globale niveau, noch op het niveau van de ULB zelf. Na de stemming werd snel duidelijk dat de academische overheid geen haast had met het inrichten van nieuwe Nederlandstalige opleidingen. Boude uitspraken van rector Maurice Leroy dat er geen verdubbelingen meer zouden komen die niet "wetenschappelijk verantwoord" waren, goten meteen weer olie op het vuur. Bovendien bleek de voorziene controle op de bestedingen per taalregime omwille van de vaagheid van de wettekst gemakkelijk te omzeilen. Het bestuur kon daardoor zijn financieel beleid als vanouds blijven verhullen. Parlementaire vragen werden ontwijkend beantwoord en adequate toepassingsbesluiten lieten op zich wachten. Het Koninklijk Besluit van 16 september 1966 zweeg over de ventilering per taalregime.

De aanhoudende druk bracht minister Frans Grootjans ertoe met het ministerieel besluit van 12 april 1967 toch een meldingsplicht in te voeren voor wat betreft de uitgaven per taalregime, namelijk via de omweg van een statistiek in bijlage. Door de late publicatie van dit besluit kon de ULB de bewuste controle nog een boekjaar uitstellen. Uiteindelijk zou er pas enige informatie doorsijpelen toen het eigenlijke splitsingsproces reeds volop aan de gang was. Toen werd duidelijk dat tijdens het boekjaar 1967 officieel ongeveer 28% van de uitgaven voor de Vlaamse opleidingen was bestemd. Een meer realistische berekening (die abstractie maakt van de fictieve fifty-fifty verdeling van de investeringen in gebouwen die uiteindelijk toch in het bezit van de ULB zouden blijven) geeft aan dat het 'Vlaamse' aandeel in de ULB-bestedingen op minder dan 25% moet worden geschat. De voortdurende manoeuvres om de financiële controle op de lange baan te schuiven, wekten de Vlaamse argwaan natuurlijk lang voor de cijfers uiteindelijk bekend werden. De weinige gegevens die men informeel van de ULB-top loskreeg lieten immers veronderstellen dat er inderdaad een verzwegen verdeelsleutel werd gehanteerd, die bij nader toezien de bovenvermelde percentages dicht benaderde.

Het was dus weinig verwonderlijk dat de Vlaamse groepen van de ULB meteen na de goedkeuring van de wet weer op de barricades stonden. Opnieuw werd een helder en openbaar plan voor de verdere verdubbeling geëist, naast de oprichting van een stevig georganiseerde verdubbelingscommissie om het proces in goede banen te leiden. Men wilde een nieuwe beginselverklaring van de universiteit waarin de tweetaligheid van de diensten uitdrukkelijk zou worden opgenomen. De tweeledigheid van de instelling zou eveneens moeten worden vertaald in een adequate Vlaamse vertegenwoordiging

in de hoogste bestuursorganen van de ULB, in de aanduiding van een Nederlandstalige en een Fransstalige vice-rector en in de aanstelling van een Nederlandstalige en een Franstalige ondervoorzitter voor elke faculteit. Hieruit mag blijken dat de Vlamingen niet langer bereid waren om een beperking tot het luik onderwijs te aanvaarden.

De academische overheid wees dit eisenpakket niet af, maar ging in haar tegemoetkomingen toch niet verder dan de inrichting van nieuwe opleidingen, alle officiële stellingnamen rond het tweeledige karakter van de ULB ten spijt. De Vlaamse reactie op de voorlopige verdubbelingsstop die rector Leroy had aangekondigd, kan misschien verklaren waarom er tijdens het academiejaar 1965-1966 in extremis toch nog met een Nederlandstalige opleiding psychologie werd gestart. Kort na het voorleggen van de Vlaamse desiderata omtrent de hervorming van de universitaire structuur kondigde de raad van beheer nog meer verdubbelingen aan en stelde men een studie van de verhoudingen tussen de taalgemeenschappen voorop. Het hoogste orgaan van de ULB was echter geen toonbeeld van dynamisme en maakte ook thans weer geen haast. Die aanhoudende dubbelzinnigheid droeg geenszins bij tot een vlotte coëxistentie van de taalregimes – aparte taalafdelingen bestonden formeel immers niet – op het terrein, vooral niet bij de organisatie van het onderzoek, de beschikbaarheid van laboratoria, installaties en dergelijke.

Meer initiatief ging uit van de nieuwe rector, de bioloog Marcel Homès, die bovendien veel meer tact aan de dag legde in zijn verhouding met de Nederlandstaligen dan zijn weinig diplomatische voorganger. Homès probeerde – het zou de laatste poging van die aard worden – om de mank lopende coëxistentie weer vlot te krijgen en werkte daarom zelf het concept van de *université unitaire bilingue* uit. Hij ging ervan uit dat het concept van de Franstalige universiteit met Nederlandstalige leergangen, waaraan zijn voorganger Leroy stug vasthield, niet langer kon worden gehandhaafd. Als men de splitsing van de universiteit wilde vermijden moesten er andere uitgangspunten worden gehanteerd. Revolutionair waren Homès' nieuwe premissen echter niet. Omdat de ULB unitair moest blijven, kwamen er helemaal geen structuren op grond van taalkundige splitsing en was de taal geen criterium bij de aanduiding van de rector en de faculteitsvoorzitters. De diensten en onderzoekseenheden zouden evenmin worden gesplitst.

Toch diende de universiteit tweetalig te zijn en daarom moesten beide taalgroepen op gelijkwaardige wijze toegang krijgen tot de diensten en onderzoekseenheden. Deze eenheden zouden een-talig blijven, maar samenwerking moest mogelijk worden door een passieve tweetaligheid van onderwijzend personeel en studenten. De studenten moesten die verwerven door deelname aan één

cursus in de andere taal (zonder examen weliswaar). Om gebeurlijke problemen aan te pakken moesten allerhande commissies worden opgericht. Het valt op dat Homès sterk steunde op vrijzinnige motivatie van de Vlamingen om zijn formule in die kring te doen aanvaarden. Zijn nieuwe coëxistentiepolitiek was ook gekoppeld aan het behoud van de belangrijkste implantaties van de ULB in het tweetalige gebied Brussel en dus niet in het Waals-Brabantse Sept Fontaines, waarop beheerder J.-P. Gillet zijn oog had laten vallen. Homès' formule werd op 25 september 1967 aanvaard door de raad van beheer, zij het niet zonder enige weerstand. Oud-rector Leroy vond het voorstel een maat voor niets en pleitte zonder omwegen voor een splitsing van de universiteit, die bij nader toezien vooral leek op een uitdrijving van de Vlamingen. Homès' plan werd goedgekeurd, maar de these van Leroy was daarmee niet vergeten. Dat zou later blijken.

Ondertussen wekte de nieuwe formule bepaald geen enthousiasme, niet bij de Franstaligen en al evenmin bij de Vlamingen, die van deze halfslachtige maatregelen – men sprak over “lokettentweetaligheid” – geen significante verbetering verwachtten. Dat er onder de drie adjunct-rectoren die op 24 oktober 1967 werden aangeduid twee uit de Nederlandstalige afdelingen van de letteren kwamen (Adolphe van Loey, die instond voor de relaties met de studenten, en Jean Bingen, bevoegd voor de relaties met het onderwijzend personeel van de humane wetenschappen), veranderde daar niets aan. Het statuut van deze adjunct-rectoren zei immers niets over een eventuele rol als legitieme vertegenwoordigers van hun taalregime. Voor de wrijvingen binnen de faculteiten en onderzoekseenheden bracht de formule van Homès evenmin een oplossing, wel integendeel. De tweetaligheid van de administratie stelde in de praktijk ook al niet veel voor. Verder stond het systeem-Homès natuurlijk haaks op de VVP-positie van maart 1967, die de ULB wilde zien als een unitaire (i.e. met alle afdelingen in Brussel), maar vooral ook als een geheel tweetalige en tweeledige instelling. De Vlaamse ULB'ers geloofden niet dat er in deze constellatie ooit een volledige verdubbeling zou komen die ook de derde cyclus en het onderzoek zou omvatten. Zo er een symbolische tegemoetkoming was gedaan aan de Nederlandstalige universitaire gemeenschap, dan kon het behoud van de unitaire structuren in laatste instantie niets anders betekenen dan een bevestiging van de bestaande machtsposities. Een herhaling van de vroegere desiderata zou dus onvermijdelijk volgen.

Op 12 december 1967 werd er een gemeenschappelijk standpunt ingenomen door OSB, VNVHO, VVP-Brussel en BSG. Dit standpunt hernam de stellingen die eerder al door de Brusselse VVP van Gerlo waren verwoord. Men eiste een reële tweeledigheid

door de creatie van twee volwaardige afdelingen. De tweetaligheid van de instelling kon niet beperkt blijven tot het onderwijs, maar moest worden uitgebreid tot het onderzoek en het beheer. De Vlamingen moesten vertegenwoordigers kunnen aanduiden die bij het dagelijks bestuur van de universiteit zouden worden betrokken. De samenstelling van de raad van beheer moest daarom de verdubbeling weerspiegelen. Het bestuursorgaan moest ook in meerderheid uit verkozen leden bestaan. Er moest een Nederlandstalige en een Franstalige vice-rector worden aangeduid, waarbij de Nederlandstalige bevoegd diende te zijn voor verdubbelingsvraagstukken. In de faculteiten moesten volgens dezelfde formule twee ondervoorzitters worden aangeduid. De Vlamingen wilden in Brussel zelf blijven en dachten aan een inplanting op het Oefenplein. Natuurlijk werd nogmaals de nadruk gelegd op een openbare, controleerbare en per taalstelsel gesplitste boekhouding. Einde 1967, begin 1968 nam de globale constellatie een dergelijke wending dat de Vlaamse eisen alleen maar met meer aandrang geformuleerd konden worden. De val van de regering over de kwestie-Leuven ('Leuven Vlaams') en de daarna uitgeschreven verkiezingen dwongen de partijen tot duidelijke stellingnamen omtrent de overheveling van Leuven-Frans, maar meteen werden ook uitspraken gedaan over de ULB die opvallend ver gingen. De verkiezingsprogramma's gaven dat duidelijk weer. De orderwoorden van de manifestatie die door het Nationaal Komitee 5 November te Antwerpen was georganiseerd, spraken al duidelijk over een volwaardige verdubbeling van de ULB. In de programma's kwam deze formule in diverse bewoordingen terug.

Studentenrevolte en de optie voor splitsing

Ook onder de Vlaamse ULB'ers werd een dergelijke visie in de lente van 1968 met meer aandrang naar voren geschoven. Zo werd op 5 maart 1968 door een aantal Nederlandstalige hoogleraren een voorstel geformuleerd om twee beheerraden op te richten, naast gescheiden academische- en faculteitsraden en een eigen Nederlandstalige administratie. Het was nu ook voor rector Homès duidelijk dat de unitaire structuur niet langer als een werkbare oplossing kon worden beschouwd. In zijn zogeheten 'testament' – een op 2 april 1968 gefinaliseerd vertrouwelijk document dat hij als afscheidnemend rector opstelde ten behoeve van de raad van beheer – opteerde ook hij voor een financiële, administratieve, bestuurstechnische en geografische onafhankelijkheid van beide afdelingen. Men zou enkel een overkoepelend orgaan kunnen handhaven voor algemeen beleid en coördinatie, naast gemeenschappelijke diensten zoals de bibliotheek. De betekenis van dit document was cruciaal. Aan de vooravond van de Brusselse studentenrevolte van

mei 1968 waren immers ook de laatste protagonisten van het unitaire scenario overtuigd van de onafwendbaarheid van een structurele omvorming. Iedereen was nu als het ware 'klaar' voor de scheiding, al was het nog lang niet duidelijk welke vorm deze precies zou moeten aannemen. De eigenlijke beslissing daartoe zou vallen wanneer de revolte een goede maand na het opstellen van Homès' testament de ULB in een algehele chaos stortte.

De studentenrevolte van de ULB lag rechtstreeks in het verlengde van de gebeurtenissen in Parijs. Op 13 mei 1968 groeide een informatievergadering uit tot een omvattende contestatiebeweging, die onder leiding van een vrije vergadering de centrale gebouwen van de universiteit bezette tot medio juli. Het is betekenisvol dat meteen aansluiting werd gevonden in brede lagen van het academisch personeel, die het gezag van de niet verkozen raad van beheer niet langer wilde erkennen. Al verloor de radicale vleugel van de beweging al snel aan spankracht, de meer reformistische tendens slaagde er wel degelijk in om een brede democratisering van de universitaire structuren door te drukken. De raad van beheer kondigde immers aan zichzelf op te heffen en te laten vervangen door een veel democratischer samengestelde overgangsraad, die dan een algehele herziening van de statuten zou moeten goedkeuren.

De combinatie van een afbrokkelend centraal gezag en een plotse versnelling van het democratische momentum binnen de instelling gaf de Vlaamse ULB'ers de kans om een beslissende stap voorwaarts te doen naar de structurele tweeledigheid. Zij werden daarin niet weinig aangemoedigd door het uitlekken van het testament-Homès. In de verwarring van de contestatie slaagden zij erin zich efficiënt te organiseren. Het op 13 juni opgerichte **Coördinatiecomité van de Nederlandstalige Universitaire Gemeenschap (CONUG)** wierp zich op als legitieme vertegenwoordiger van de diverse geledingen van de Vlaamse ULB-gemeenschap. In het licht van de aangekondigde herziening van de statuten drong het CONUG aan op een zo duidelijk mogelijke optie ten voordele van structurele tweeledigheid. Verder eiste het een gewaarborgde vertegenwoordiging van de Vlamingen in de overgangsraad die deze hervorming zou moeten doorvoeren. Op dat laatste punt kreeg het CONUG maar een beperkte tegemoetkoming, maar wat de doorvoering van de structurele tweeledigheid betrof had men meer succes.

De overgangsraad nam meteen zeer belangrijke opties. Tijdens de vergadering van 13 december 1968 werd de principiële beslissing genomen om de structurele tweeledigheid voor 1 oktober 1969 te realiseren. De afdelingen zouden administratieve, financiële en bestuurlijke autonomie krijgen. De Nederlandstalige sectie kreeg nu officieel de naam

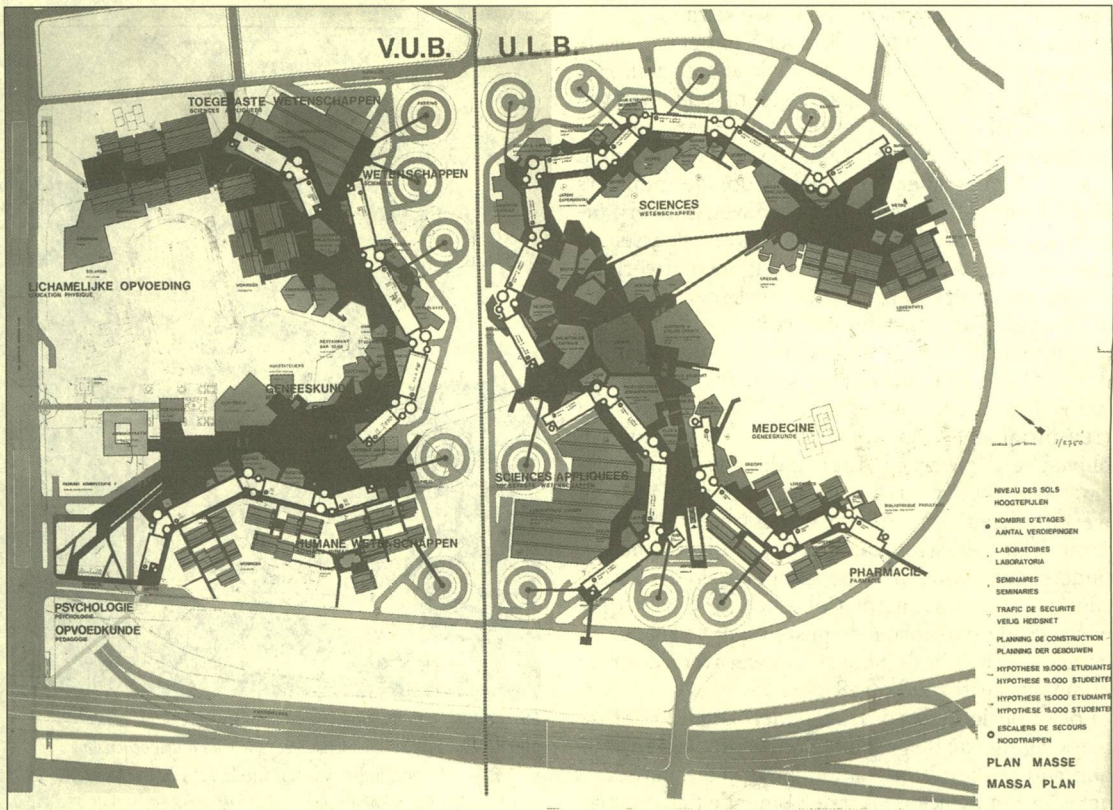
Vrije Universiteit Brussel (VUB). Ze zou geconsulteerd worden omtrent de tweedeling. De overgangsraad richtte ook een paritair samengestelde commissie van deskundigen op die de diverse scenario's voor verdubbeling zou moeten uitwerken. Om de autonomie van de afdelingen meteen vorm te geven werden op 24 januari 1969 de Tijdelijke Nederlandstalige Raad (TNR) en de Conseil Consultatif Francophone (CCF) opgericht, waarmee beide gemeenschappen adviezen moesten kunnen geven over de tweedeling en over de werking van de eigen afdelingen. De verkiezingen voor de nieuwe instanties vonden plaats op 21 februari 1969. De eerste vergadering van de TNR volgde op 26 maart. De liberale volksvertegenwoordiger en Vlaamse ondervoorzitter van de overgangsraad **August de Winter** werd voorzitter, **Aloïs Gerlo** ondervoorzitter. De TNR nam zowat de plaats in van het CONUG: de Nederlandstalige universitaire gemeenschap was thans formeel aanwezig in de besluitvormingsstructuur van de ULB.

Touwtrekken rond de juridische invulling en boedelscheiding. Eerste stappen van een autonome VUB. Vervolgens was het zaak een werkbaar scenario te vinden voor de splitsing. De Studie- en Hervormingscommissie van de Raad richtte daartoe een werkgroep Structurele Tweeledigheid op met de Vlamingen **Gerlo**, **Frans de Pauw** en **R. vanden Driessche** en de Franstaligen **Jean Stengers**, **J. Reuse**

en A. Jaumotte. Uit het op 12 november 1968 neergelegde verslag bleek hoezeer beide taalgroepen andere interpretaties bleven huldigen omtrent de wet van 1965. Voor beide was het duidelijk dat er moest worden gestreefd naar de splitsing van faculteiten, administratie, naar twee rectoren, twee raden van beheer en een minimum aan contactorganen. Veel minder eensgezindheid bestond er rond de juridische vertaling. De Franstaligen gingen ervan uit dat, als een herziening van de wet van 1911 in plaats van de ene oude Leuvense universiteit twee nieuwe rechtspersonen zou creëren, er voor de ULB dezelfde oplossing moest komen. Zij veronderstelden echter dat er geen herziening zou komen en daarom moest alleen voor de Nederlandstaligen een nieuwe rechtspersoon worden gecreëerd als instelling van openbaar nut, die van de ULB een eenmalige dotatie zou krijgen. De Vlamingen weigerden dat scenario en wilden enkel twee nieuwe en gelijkwaardige rechtspersonen ULB en VUB aanvaarden, of de wet van 1911 nu werd gewijzigd of niet. Dat was logisch, gezien de eerdere erkenning van de fundamentele tweeledigheid van de ULB. De werkgroep kon geen overeenstemming bereiken. Dezelfde controversale beheerste de eind 1968 opgerichte commissie van deskundigen waarin de Vlamingen De Pauw, P. Frantzen, J. Krings en Silvain Loccufier en de Franstaligen E. de Barsy, R. Henrion, L. Simont en J. van Ryn zetelden. Hier stonden vijf modellen ter discussie. Het behoud van één

Als voorzitter van de beheerraad van de VUB opent August De Winter het academiejaar in de herfst van 1970; het tweede in het bestaan van de VUB als autonome universiteit. We herkennen nog Frans de Pauw (2de links van De Winter) en Aloïs Gerlo (eerste rechts van De Winter).
(ARCHIEF VUB)

Na de splitsing van de Brusselse universiteit werd de VUB ondergebracht in een reeks nieuwe gebouwen. De campussen van VUB en ULB bleven echter in elkaars onmiddellijke omgeving gelegen. Bovenstaand plan werd slechts gedeeltelijk uitgevoerd. (ARCHIEF VUB)

rechtspersoon met autonomie voor de afdelingen en een paritaire raad van beheer werd niet werkbaar geacht. Het scenario met de ontbinding van de ULB en de creatie van twee of drie instellingen van openbaar nut zonder interventie van de wetgever zou problemen geven met de schenkingen en legaten. De Pauw stelde voor de oude rechtspersoon te behouden die, naar het model van de Belgische Radio en Televisie – Radio et Television belge (omroep), zijn patrimonium ter beschikking zou stellen van twee nieuwe instellingen van openbaar nut. Een vierde stelling voorzag de creatie van een nieuwe rechtspersoon voor de VUB door aanpassing van de wet van 1911. Als laatste model ten slotte hernoemen de Franstalige juristen Van Ryn en Simont ongeveer de formule die hun voorgangers in de vorige commissie verdedigden. Het was treffend dat de Franstaligen toen nog minder gehaast bleken de wet van 1911 te veranderen.

Volgens de Vlaamse ULB'ers was het er de Franstaligen om te doen de Nederlandstalige afdeling zo voordelig mogelijk uit te kopen. Zij argumenteerden dat de talrijke schenkingen en legaten bedoeld waren geweest voor een eentalig Franse ULB. Het tweetalige statuut van Homès en de centrale rol van de tweeledigheid bij de toekenning van de verruimde subsidies en leenmogelijkheden door de

wet van 1965 werden gemakshalve vergeten. Dat waren nu echter precies de elementen waar de Vlamingen de nadruk op legden om de creatie van nieuwe, gelijkwaardige rechtspersonen te eisen. Met de discussie over de juridische vormgeving was dus meteen de strijd rond het patrimonium begonnen. De commissie van deskundigen bereikte geen overeenstemming en kon slechts de vijf modellen voorleggen aan de overgangsraad. In zijn vergadering van 21 februari 1969 kwam deze pas tot een oplossing nadat voorzitter Henri Simonet mededeelde dat in het parlement stappen zouden worden gezet om de wet van 1911 te wijzigen om de twee oude rechtspersonen van de Leuvense en van de Brusselse universiteit te splitsen in vier nieuwe. Zo werd de impasse doorbroken. De overgangsraad stelde een nieuwe commissie aan om deze volledige splitsing voor te bereiden en waarin thans de Vlamingen Gerlo, G. Baeteman en **Maurits Naessens** en de Franstaligen J. Heenen, Philippe Moureaux en H. Ansiaux zetelden.

Pas nadat deze commissie een basisakkoord had bereikt over de boedelscheiding dienden Simonet en **August de Winter** een desbetreffend wetsvoorstel in op 24 april 1969. Door de verwickelingen rond de parallelle operatie voor Leuven en de reserves rond de inplantingsmogelijkheden van de

Franstalige universiteit in de Brusselse rand – de inplanting van de ULB-onderzoekseenheid in Sint-Genesius-Rode – sleepte de zaak echter aan. Het aandringen op een snelle behandeling opdat ULB en VUB inderdaad vanaf 1 oktober 1969 werkelijk autonoom zouden kunnen gaan werken, hielpen niet. Pas op 18 december 1969 werd door de ministers **Piet Vermeylen** en **A. Dubois** een wetsontwerp ingediend dat de wetsvoorstellen over Brussel en Leuven integreerde. Het voorzag een divergent systeem voor Brussel en Leuven en beperkte het inplantingsgebied voor het onderwijs van de ULB tot het administratief arrondissement, daar waar de VUB het gerechtelijk arrondissement toegewezen kreeg. Door deze cosmetische oplossing konden de ULB-installaties van Sint-Genesius-Rode gewoon blijven verder werken. Tot aan de nieuwe financieringswet zouden ULB en VUB met provisionele werkingskredieten moeten functioneren. Om de principiële beslissing van de overgangsraad niet te ondergraven zouden de bepalingen gelden met terugwerkende kracht tot 1 oktober 1969. Het ontwerp werd op 16 april 1970 gestemd in de Kamer en op 20 mei 1970 in de Senaat. De wet werd door de koning ondertekend op 28 mei 1970.

In deze periode werd druk onderhandeld over de betoelaging van de gesplitste universiteiten en over hun aanspraken op de 35 miljard, welke het kabinet-**Gaston Eyskens** voor de komende tien boekjaren wilde uittrekken voor de universitaire expansie. De informele gesprekken tussen de partijvoorzitters **Leo Collard** en **Robert Houben** leidden tot een compromis omtrent de transfert- en bijzondere expansiekredieten aan de UCL en aan de veel kleinere VUB, die als 'basisuniversiteit' zou moeten worden erkend. Vanaf het boekjaar 1971 kon de VUB ook steunen op het gewone subsidieregime dat door de wet van 27 juli 1971 grondig was aangepast. Dit hield in dat het financiële overgangsregime voor de VUB een lange tijd duurde. Ondertussen werkte de VUB al geruime tijd autonoom. Geleidelijk werd overgegaan tot de splitsing van de faculteiten, waarvoor de tijdelijke raden de rol speelden van een gewone raad van beheer. De beslissingen werden geratificeerd door de overgangsraad. Men kan gerust stellen dat met het aantreden van de TNR de eigenlijke creatie van de VUB aanvatte. De TNR stichtte meteen een reeks commissies en een programmatiebureau en benoemde de eerste topambtenaren. Op 2 juli 1969 verkozen de professoren **Aloïs Gerlo** tot eerste rector van de VUB.

In deze overgangsfase werd druk onderhandeld over de boedelscheiding. De Franstaligen aanvaardden ten slotte het beginsel dat de oude instelling twee erfgenamen zou hebben. Na lang palaveren over de verdeling van het niet-bestemd patrimonium – de Vlamingen wilden de helft, waar de Franstaligen aanvankelijk maar 10 à 15% wilden geven – zou uiteindelijk een 70/30 verdeling wor-

Het streven naar autonomie als Vlaamse universiteit in het overwegend Franstalige Brussel zorgde voor ongenoegen en wrijvingen. Tegenstanders vonden dat de VUB zich vereenzelvigde met het Vlaamse collaboratieverleden. (WIJ)

den aanvaard door beide partijen. Het bestemd patrimonium zou naar de ULB gaan, maar de VUB mocht er kosteloos gebruik van maken tot zij op haar nieuwe campus gehuisvest zou zijn. Deze formule gold als compensatie voor de leningen aan gunstig tarief die deels verantwoord werden door de uitbouw van de Nederlandstalige afdeling. De afbetaling van die leningen werd dus overgenomen door de ULB. De onderhoudskosten van het bestemd patrimonium zouden verhoudingsgewijs worden gedragen. Het gebruiksrecht van de VUB was niet in de tijd beperkt, maar zij moest wel voortmaken met de installatie op het Oefenplein. Over het Vlaamse aandeel in dat Oefenplein werd nog geen precieze overeenkomst bereikt: er werd enkel gesteld dat de VUB recht had op minimum 18 hectare en maximum de helft van het terrein. Ten slotte werd voor de liquidatie voorzien in een Vereffeningscollege en een Scheidsrechterlijk Comité om interpretatiegeschillen te beslechten. Zowel TNR als CCF gaf zijn fiat. Het akkoord werd op 18 april 1969 door de overgangsraad goedgekeurd. De verdeling van het Oefenplein gaf geen grote moeilijkheden. Op een buitengewone gezamenlijke vergadering beslisten TNR en CCF op 26 juli 1969 tot een verdeling van 20/44 ha voor VUB en 24/44 ha voor ULB. De praktische verdeling van de rest van het onbestemd patrimonium verliep moeizamer. De onverwacht lange over-

gangsfasen bracht ook zijn eigen problemen mee. Er was niet bepaald hoe er nog leningen konden worden opgenomen vanuit het systeem van 1965. De verdeling van de provisionele werkingskredieten had men evenmin kunnen vastleggen. Bovendien bood de regering zelf geen sleutel aan. In beide gevallen bleken vooral de Franstaligen van de verdeling te profiteren. Daarnaast bleek de feitelijke verdeling van stichtingen, immobiëlen en aandelenportefeuilles geen sinecure. De portefeuillecommissie zou daartoe het aandelenbeheer gedurende vrijwel het hele boekjaar 1970 moeten bevriezen. Uiteindelijk trad de Vereffeningscommissie pas op 4 november 1970 in werking. Op 18 december 1970 werd het verdelingscontract goedgekeurd.

Reeds voordien was gestart met de voorbereiding van de bouw van de nieuwe campus op het Oefenplein. Deze zou in de loop van de jaren 1970 stapsgewijs worden gerealiseerd, zij het in iets beperkter omvang dan aanvankelijk was voorzien. De Etterbeekse campus werd een belangrijk element van Vlaamse aanwezigheid in een van de sterkst verfransde delen van Brussel. De door het *Front démocratique des Francophones* (FDF) gedomineerde gemeentebesturen waren de jonge VUB geenszins gunstig gezind. Het Academisch Ziekenhuis (AZ) werd op zijn beurt gevestigd in de open ruimte van het Laarbeekbos te Jette, waar een groter bereik in het Vlaamse hinterland kon worden gerealiseerd. Het AZ werd geopend in 1977 en vormde zeer snel een wezenlijke Vlaamse schakel in een sterk verfransde Brusselse gezondheidssector. De VUB nam eveneens een deel van de ULB-gebouwen van Sint-Genesius-Rode in gebruik als onderzoeksinstituut. De jonge VUB kende een opmerkelijke groei van het aantal studenten: haar groeiritme was het hoogste van alle Vlaamse instellingen. De kaap van de 5000 – toen beschouwd als een minimum voor een leefbare basisuniversiteit – werd in het richtjaar 1980 ruimschoots overschreden. De studenten werden niet alleen gerekruteerd in vrijzinnige milieus. De instelling bleek ook een aanzienlijke regionale aantrekking te hebben in Brussel en in Vlaams-Brabant, ongeacht de levensbeschouwelijke achtergrond der studenten. De aanwezigheid van de Universitaire Faculteiten Sint-Aloïsius, inmiddels omgedoopt tot Katholieke Universiteit Brussel, veranderde daar weinig of niets aan.

Alleszins werd een stabiel aandeel in de Vlaamse studentenpopulatie verwezenlijkt. Deze populatie is niet zozeer vrijzinnig maar komt verhoudingsgewijs vaker uit relatief geprivilegieerde delen van de bevolking. De regionale uitstraling in het welstellender deel van Brabant rondom het Brusselse en de relatief hogere sociale positie van de traditionele vrijzinnigen die hun kinderen aan de VUB laten studeren, zijn daar wellicht niet vreemd aan. Het ontstaan van de VUB in de hoogdagen van de de-

mocratiseringsbeweging zorgde ervoor dat er desondanks veel aandacht ging naar een uitgesproken sociaal beleid, onder meer inzake de inschrijvingsgelden. Vanaf 1987 kende de studentenpopulatie van de VUB een toenemende internationalisering door de creatie van het Vesalius College, waar Engelstalige opleidingen naar Amerikaans model worden aangeboden. Op die wijze wordt ook aansluiting gezocht bij de toenemende internationale functie van de hoofdstad.

LITERATUUR: L. Vanderkindere, 1834-1884. *L'Université de Bruxelles. Notice historique*, 1884; – E. Goblet d'Alviella, *L'Université de Bruxelles pendant son troisième quart de siècle*, 1884-1909. *Avec la collaboration d'un groupe de professeurs*, 1909; – (F. van Kalken), *L'Université de Bruxelles*, 1909-1934, 1934; – M. Créteur, 'Le mouvement de contestation à l'université libre de Bruxelles', in *Res Publica*, jg. 10, nr. 3 (1968), p. 433-464; – 'Le mouvement de contestation à l'ULB', *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, nr. 419-420 (25 oktober 1968); – 'Le dédoublement linguistique de l'U.L.B., I & II', in *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, nr. 458 (14 november 1969) en nr. 463 (19 december 1969); – C. Dejean en C.-L. Binnemans, *L'Université belge. Du pari au défi*, 1971; – F. de Pauw, 'Het ontstaan van de Nederlandstalige Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Vrije Universiteit Brussel', in *Recht in beweging. Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. Ridder R. Victor*, I, 1973, p. 343-349; – A. de Jonghe, 'Het vraagstuk Brussel in de Duitse Flamenpolitiek, 1940-1944', in *Taal en Sociale Integratie*, IV, 1981, p. 405-443; – *Quarantième anniversaire de la fermeture de l'Université Libre de Bruxelles* (25 novembre 1941), 1982; – A. Uyttebrouck en A. Despy-Meyer (eds.), *Les cent cinquante ans de l'Université Libre de Bruxelles, 1834-1984*, 1984; – *Vijftig Jaar Faculteit der Rechtsgeleerdheid VUB. Feestbundel naar aanleiding van de feestzitting van 27 november 1985*, 1987; – A. Gerlo, *Noch gunsteling, noch hoveling. Een levensverhaal*, 1989; – A. Despy-Meyer, A. Dierkens en F. Scheelings (eds.), *25.11.1941. De Université Libre de Bruxelles sluit haar deuren*, 1992; – A. Gerlo, *Universitaire Kroniek*, 1992; – J.-P. Gillet, *Les sept fontaines de la sagesse. ULB 1958-1968. Chronique*, 1992; – N. Beerten, L. Vanhelden en G. Vanthemsche, 'Historiek en betekenis van het Academisch Ziekenhuis van de VUB', in E. Witte en J. Tyssens (eds.), *De Tuin van Akademos. Studies naar aanleiding van de vijftienvintigste verjaardag van de Vrije Universiteit Brussel*, 1995, p. 323-347; – M. de Metsenaere en M. Huysseune, 'Vijftienvintig jaar VUB-studenten', in E. Witte en J. Tyssens (eds.), *De Tuin van Akademos. Studies naar aanleiding van de vijftienvintigste verjaardag van de Vrije Universiteit Brussel*, 1995, p. 135-185; – J. Tyssens, 'Zaaien in de Tuin van Akademos. Over het ontstaan van de Vrije Universiteit Brussel op het einde van de jaren zestig', in E. Witte en J. Tyssens (eds.), *De Tuin van Akademos. Studies naar aanleiding van de vijftienvintigste verjaardag van de Vrije Universiteit Brussel*, 1995, p. 23-133; – F. Scheelings en N. Mondelaers, *Universiteit en maatschappij: 25 jaar VUB*, 1995.

JEFFREY TYSENS

Gent

Wanneer in het najaar van 1817 de Gentse universiteit haar poorten kon openen, dan mocht ze dat danken aan koning Willem I, die in 1816 besloten had drie rijksuniversiteiten op te richten in de zuidelijke gewesten van zijn Verenigd Koninkrijk. De twee andere instellingen die toen gelijktijdig van start gingen, werden gevestigd te Luik en te Leuven. Willem I gaf – tegen de adviezen die hem in 1815 en 1816 verstrekt waren in – de voorkeur aan

drie universiteiten, omdat hij het Zuiden op gelijke voet wenste te behandelen met het Noorden. Daar telde men immers ook drie universiteiten: Leiden, Utrecht en Groningen.

De koning verkoos het Latijn als onderwijstaal. Hij deed dat niet alleen omdat het Latijn toen in de meeste Europese universiteiten nog het voornaamste communicatiemiddel was, maar ook omdat een deel van de professoren noodzakelijkerwijze in het buitenland gezocht moest worden, zodat – om spraakverwarring te vermijden – een internationale taal het meest aangewezen leek.

Toen er in 1830 een eind kwam aan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, verloor ook het Latijn zijn hegemonie. De onderwijstaal in Gent, Luik en Leuven werd het Frans. Tijdens de daaropvolgende maanden en jaren was hiertegen nauwelijks enig verzet te bespeuren.

Eerste reacties

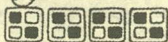
Pas na 1850 kwam geleidelijk een beweging op gang die aandacht vroeg voor het 'Vlaemsch' in het hoger onderwijs. In 1840 was een eerdere poging om via een petitie aan Kamer en Senaat het 'Nederduytsch' als onderwijstaal te doen erkennen zonder

DE VLAMING HEeft GEEN HOOGESCHOOL

DE VLAMING, HJ ALLÉÉN OP AARD,

SIJ ALLÉÉN

MAAR SPRAK HJ ONVERVAARD: IK WIL ER EEN!

IK WIL! VERSTAAT GE MIJ? IK WIL!

DE VLAMING HAD EEN HOOGESCHOOL!

L.L.

Het feit dat Vlaanderen geen universiteit in de eigen taal had, zorgde voor veel frustratie. Tekenaar Jos Speybrouck riep de Vlamingen met deze postkaart op hun lankmoedigheid af te leggen.

(A. CALUWAERTS)

gevolg gebleven. De in 1852 opgerichte Gentse studentenkring 't Zal wel gaan, met Julius Vuylsteke als woordvoerder, kreeg wél gehoor. Een verzoekschrift, ondertekend door honderd studenten, werd in 1854 gesteund door een aantal volksvertegenwoordigers en leidde tot de invoering van een facultatieve cursus over *la littérature flamande* (te doceren door Constant P. Serrure en Jacob F. Heremans). De eerste stap was gezet.

Een paar jaar later zou de Grievencommissie een groot aantal wensen formuleren met betrekking tot het gebruik van de 'Nederduitsche tael'. Een van de voorstellen luidde: "Het is billyk dat er by de hoogeschoolen van den Staet voor de vlaemsche leerlingen verpligtende leergangen gegeven worden in de geschiedenis der nederduitsche letterkunde en in de eigenlyke kunst van schryven in de moedertaal." In 1864 wist Heremans zijn positie te verstevigen (hij werd buitengewoon hoogleraar) en vanaf 1876 kon hij zijn leeropdracht verder uitbouwen. Zo legde hij de grondslag voor de Sections normales flamandes (in 1884 toegevoegd aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte) en vervolgens voor een volwaardige sectie Germaanse filologie (1890), twee verwezenlijkingen die hijzelf echter niet meer mocht beleven.

Parallel met de acties voor cursussen over de eigen taal en literatuur kon men de eerste pleidooien beluisteren voor een 'vervlaamsching' van de hele universiteit. Het waren schuchtere pogingen van een paar parlamentsleden, van groepjes studenten en van enkele verenigingen en kringen. De weerklank ervan bleef beperkt. Ook artikels in tijdschriften wisten weinig te bereiken. Dat ondervond bijvoorbeeld D. Ackers in 1889, toen hij in *Het Belfort* een bijdrage liet verschijnen om de noodzakelijkheid van "hooger onderwijs in het Vlaamsch" te onderstrepen. Met allerlei tegenargumenten werd hem onmiddellijk de mond gesnoerd. Slechts één lichtpuntje kon in die periode worden waargenomen: vanaf het academiejaar 1890-1891 mocht een cursus strafrecht in het Nederlands worden georganiseerd (maar de examens hierover moest men in het Frans afleggen).

Congressen en commissies

Men diende te wachten tot 1896 vooraleer ernstig nagedacht kon worden over de "wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche hoogeschool in Vlaamsch-België". Dat gebeurde naar aanleiding van het te Antwerpen gehouden XXIIIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, waar Pol de Mont het vraagstuk aan de orde had gebracht en waarna een groep Vlamingen er zich toe verbond een overzicht op te stellen van de mogelijkheden tot vernederlandsing van de Gentse universiteit. Een commissie, bestaande uit dertien leden, ging onder leiding van Max Rooses aan het werk. De gezaghebbende Julius Mac Leod werd als

rapporteur aangewezen. Na een aantal vergaderingen van de Hogeschoolcommissie kon het verslag van Mac Leod reeds in 1897 goedgekeurd en gedrukt worden. Het beleefde twee jaar later (dankzij het Algemeen-Nederlands Verbond) een zeer ruime verspreiding, waardoor brede lagen van de Vlaamse bevolking gesensibiliseerd werden. Het zogenaamde 'stelsel-Mac Leod' hield in dat de Gentse universiteit (met uitzondering van de ingenieursopleidingen) trapsgewijze vernederlandst moest worden door de in functie zijnde professoren te verzoeken geleidelijk over te schakelen naar het Nederlands en de nieuw te benoemen professoren te verplichten meteen in het Nederlands te doceren. Er was dus eindelijk duidelijke taal gesproken (de vage eisen van de Vlamingen waren nu geconcretiseerd), maar lang duurde de euforie niet. Weldra bleek de eensgezindheid zoek te zijn, en vooral Mac Leod kreeg het hard te verduren. Figuren als de liberale volksvertegenwoordiger Julius de Vigne, de Antwerpse burgemeester Jan van Rijswijck, de Gentse hoogleraren Paul Fredericq en Jozef-Frederik Vercoullie gingen als eersten in de aanval. Zij vonden het 'stelsel-Mac Leod' te ingrijpend en gaven de voorkeur aan een tweetalige universiteit. De strijd der stelsels was begonnen: bij elke gelegenheid (zoals op congressen, landdagen en studentenvergaderingen) werden de degens gekruist en alle mogelijke variaties gepropageerd. De Franstaligen aanschouwden de hele vertoning met leedvermaak, maar waren tegelijk bijzonder op hun hoede. De in december 1898 opgerichte *Association flamande pour la Vulgarisation de la Langue française* nam het voortouw en poogde vooral de Gentse middenstand te waarschuwen: een vervlaamsing zou een ontvolking van de universiteit tot gevolg hebben; de meeste professoren zouden hun opdracht niet langer kunnen vervullen en de vreemde studenten zouden wegblijven; dit alles zou leiden tot een financieel verlies voor Gent en zijn bevolking.

In 1899 zag ook de Academische Raad van de Gentse universiteit zich genoopt een uitspraak te doen. Na bespreking en stemming wensten 34 professoren het vigerende systeem te behouden, zes vroegen een wijziging en vier onthielden zich. In het Franstalige kamp sprak men van een duidelijke overwinning. Sommige Vlamingen meenden echter uit de gevoerde discussies te mogen afleiden dat de aanhang van het zuiver Franse stelsel toch minder sterk was dan algemeen vermoed werd. Mac Leod voelde zich alleszins aangemoedigd om de actie voort te zetten. Op elke debatvergadering was hij aanwezig en liet hij van zich horen. Vanaf 1903 moest hij het evenwel afleggen tegen een begaafde en sterk gedocumenteerde Lodewijk de Raet, die alom verkondigde dat – mocht men de voorstellen van Mac Leod volgen – de volledige vervlaamsing nog jaren op zich zou laten wachten en dat men

derhalve moest kiezen voor een meer radicale koers. De talrijke lezingen en publicaties van De Raet maakten indruk. Hij durfde het onder meer op te nemen tegen de standpunten van het Belgisch episcopaat, geformuleerd in ophefmakende *Instructions* (1906) waarin onomwonden verklaard werd dat degenen die een universiteit wensten te vervlaamsen, zich geen rekenschap gaven van de hoge rol die een universiteit diende te vervullen en aldus uit het oog verloren tot welke minderwaardige positie het Vlaamse volk gedoemd zou worden bij het invoeren van een dergelijke maatregel.

Toen Max Rooses in 1907 de gemoederen poogde te bedaren en de oprichting van een nieuwe hogeschoolcommissie bepleitte, kreeg hij onmiddellijk bijval. Mac Leod trok zich ontgoocheld uit de strijd terug en Lodewijk de Raet werd de nieuwe woordvoerder: "Propaganda maken voor een abstractie, voor een blanco-artikel heeft geen kans op welgelukken. De groote hoop der Vlaamsche menschen, die wij noodig hebben om te drukken op Regeering en Kamers, zullen wél te vinden zijn voor een concreet beeld, bijzonder indien aan het volk kan getoond worden door een verruiming der hogeschoolidee welk overgroote economische en sociale belangen aan de Vlaamsche hogeschool verbonden zijn, ook voor de minderen man. Wordt er aan boeren en werklieden, aan ambachtslieden en kleine burgers bewezen dat de Vlaamsche hogeschool met onze eigenaardige taaltoestanden, rechtstreeks ingrijpt in hun bestaan, een factor is van hun dagelijksch loon, terugwerkt op het welzijn van hun huisgezin, dan is het niet te stout gesproken te hopen dat eens de vervlaamsching van het hooger onderwijs in Vlaanderen een volkszaak wordt."

Na een aantal vergaderingen kon de nieuwe hogeschoolcommissie reeds in april 1908 twee documenten goedkeuren: het verslag van De Raet en de tekst van een "Wetsvoorstel tot vervlaamsching van het onderwijs aan de Staatshogeschool van Gent". Het stelsel van De Raet ging (zoals verwacht) verder dan dit van Mac Leod: behalve de vier faculteiten moesten ook de ingenieursopleidingen vernederlandst worden en diende tevens een Hoogere Landbouwschool opgericht te worden. Andermaal zorgde De Raet voor een zakelijk, helder en overtuigend betoog. Alle argumenten stonden duidelijk op een rij en werden telkens geplaatst in een ruim maatschappelijk kader: "Tusschen de moreele vernedering, de economische minderheid en de intellectuele achterlijkheid van heden en de gewenschte, volledige ontwikkeling van onze volkskracht, het vrome doel van de vier geslachten Flaminganten die ons voorafgingen, gaapt een afgrond. Tusschen beide moet een brug gelegd worden, die brug is de Vlaamsche Hogeschool. Die brug moeten wij zoo sterk en zoo breed maken, dat alles wat kan bijdragen tot de integrale

Vrij Vlaanderen.

Salus populi, suprema lex.
Het leil des Vlaks is de hoogste Wet.

Home Rule voor Vlaanderen.
Een vrij Vlaanderen in een vrij Eelgië

Gent Brussel, Leuven, Luik den Waal gunt wetenschap
Doch Vlaandrens jonge geest mist hooger levensgeest,
De ene gen Fransche school vermörzelt diep zijn denken
Als treupelgeest blijft hij op vreemde wegen hinken.

Na de Duitse nederlaag voerden gewezen activisten met sluikbladen scherpe agitatie waarbij het feit dat de Franstaligen ook in Gent en Leuven universitair onderwijs konden volgen een krachtig aangrijpingspunt was.

ontvoogding van ons volk, ruim plaats vinde om er over te rekenen."

Niet tegenstaande toenemend Franstalig verzet (dat zich vanaf 1910 concentreerde in de Union pour la défense de la langue française à l'université de Gand) drong het krachtige en beredeneerde pleidooi van De Raet toch tot het parlement door. Drie jonge politici (de katholiek Frans van Cauwelaert, de liberaal Louis Franck en de socialist Camille Huysmans) organiseerden een solidaire actie en trokken als Drie Kraaiende Hanen door het Vlaamse land om met hun typische welsprekendheid de eis voor vernederlandsing kracht bij te zetten. Onder hun invloed werd in maart 1911 een wetsvoorstel ingediend bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers, dat ondertekend was door leden van de drie traditionele partijen en dat de geleidelijke invoering beoogde van het Nederlands als onderwijstaal aan de Gentse universiteit vanaf het academiejaar 1916-1917. De professoren zouden dan verzocht worden in het Nederlands te doceren. Wanneer ze daar niet op ingingen, zou naast hen een Nederlandse titularis benoemd worden. Fransstalige professoren zouden bij hun overlijden of emeritaat niet meer vervangen worden. Wel zouden voor elke studierichting facultatieve cursussen ingevoerd worden om de Franse vaktaal of terminologie aan te leren. Dit wetsvoorstel (waartegen

van Franstalige zijde onmiddellijk met een ander voorstel werd gereageerd) werd weliswaar door de Kamer in overweging genomen, maar kon niet onderzocht worden wegens de parlamentsontbinding van 1912. De ondertekenaars gaven de moed niet op en dienden hun voorstel in november 1912 opnieuw in. De tegenstanders wisten evenwel door allerlei vertragingsmanoeuvres de behandeling ervan steeds maar uit te stellen.

Duitse bezetting

Toen in augustus 1914 Duitse troepen met geweld de Belgische grens overschreden, had het parlement uiteraard geen tijd en mogelijkheid meer om 'universitaire aangelegenheden' te bespreken. De Vlaamse klok werd stilgezet en de Gentse universiteit ging dicht. Jarenlange inspanningen van congressen, commissies, verenigingen, politici, professoren en studenten hadden niets opgeleverd. De ontgoocheling was groot.

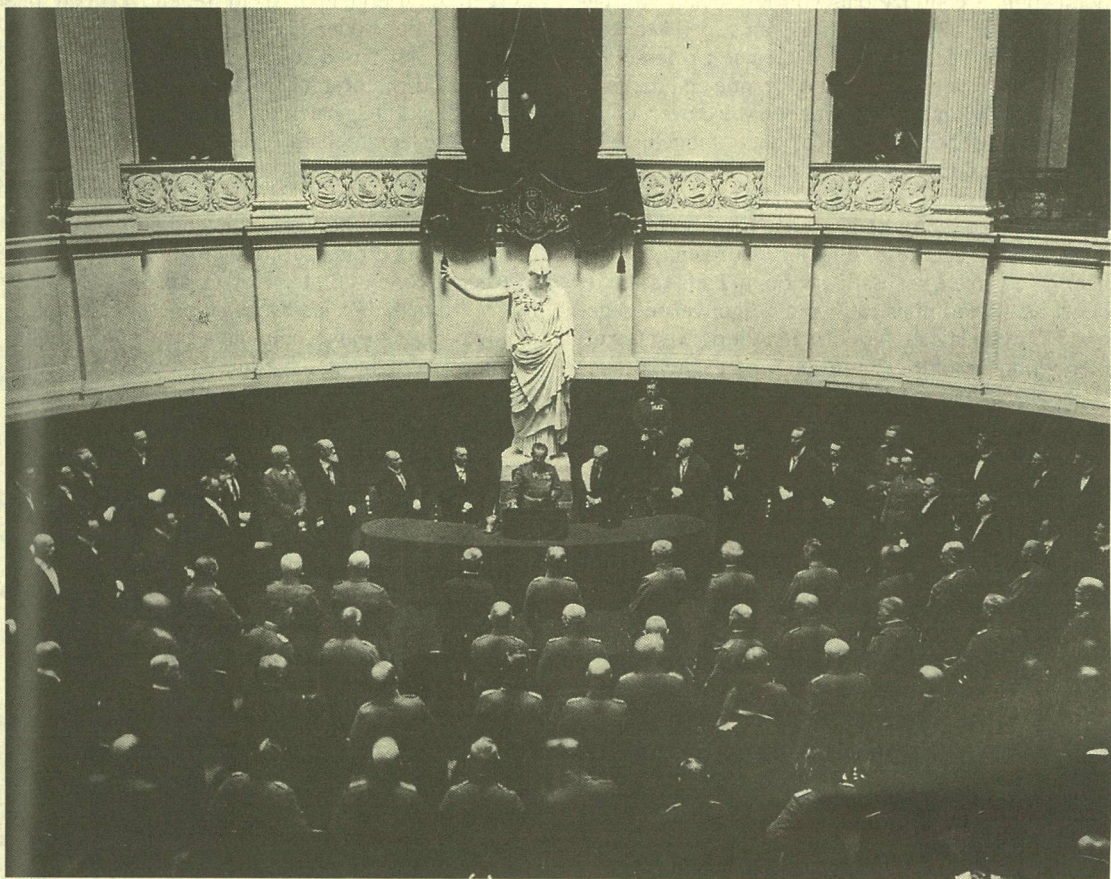
Een kleine kern Vlamingen bleef evenwel hoop koesteren, want zodra de Duitse bezetter zich georganiseerd had, kon uit sporadische contacten afgeleid worden dat de Duitsers helemaal niet onwetend waren van het bestaan van een 'Vlaamse kwestie'. Méér nog: zij namen het voeren van een **Flamenpolitik** in overweging. Inderdaad, reeds in september 1914 gaf kanselier **Theobald von Bethmann-Hollweg** vanuit Berlijn aan de pas benoemde **Verwaltungschef Maximilian von Sandt** de opdracht *die kulturelle flämische Bewegung, die ja auch eine Bewegung zugunsten der holländischen Sprache ist nach Möglichkeit sichtbar zu unterstützen*. Was deze verklaring van von Bethmann-Hollweg nog vaag en niet gebonden aan het vervullen van concrete Vlaamse eisen, dan kon dat niet meer beweerd worden van de klare en duidelijke instructies die de kanselier in december 1914 aan de nieuwe gouverneur-generaal **Moritz von Bissing** gaf. Duitsland moest zich volgens von Bethmann-Hollweg opwerpen als de natuurlijke beschermer en trouwe vriend van België. Als een van de concrete punten die verwezenlijkt moesten worden, noemde de kanselier *die Ausgestaltung der Universität Gent zu einer rein flämischen Lehranstalt*.

Von Bissing trachtte zich te verzekeren van de steun van een aantal vooroorlogse Vlaamse leiders, onder meer door vanaf medio 1915 uitvoeringsbesluiten bij bestaande taalwetten af te kondigen. De gouverneur-generaal beriep zich daarbij op de bepalingen van de Haagse Conventie, die aan de bezettingsmacht de verplichting oplegde de wetgeving van het bezette gebied na te leven.

Een volgende stap werd gezet in december 1915, toen de Duitsers een som van 300.000 frank op de Belgische begroting uittrokken voor de heropening en de vernederlandsing van de Gentse universiteit. De Duitse hoogleraar **Walter von Dyck** werd in het geheim belast met een onderzoek naar de manier

waarop de vernederlandsing ingevoerd zou kunnen worden. Zodra hij bij de gouverneur-generaal verslag had uitgebracht, kondigde von Bissing zonder dralen (op 30 december 1915) de vernederlandsing officieel aan. Om zijn besluit te rechtvaardigen riep hij nogmaals de bepalingen in van de conventie van Den Haag. Volgens hem ging het immers niet om een wijziging van een Belgische wet, maar enkel van een Koninklijk Besluit en was de bezettende overheid wel degelijk gemachtigd de voertaal van de staatsuniversiteit te bepalen. Tevens zou de vernederlandsing van Gent (naar analogie met de op 15 november 1915 door de Duitsers geopende Poolse universiteit te Warschau) een bewijs vormen dat Duitsland het zelfbeschikkingsrecht van de volkeren hoogschatte. De geruchten dat de Vlamingen met geweld tot *eindeutschung* gedwongen werden, zouden daardoor ontkracht worden. Een Vlaamse universiteit te Gent zou in de optiek van von Bissing bijdragen tot de eenheid van de Vlaamse krachten. Gent zou het brandpunt worden waarrond alle Vlaamse richtingen en groepen zich zouden scharen.

Teneinde de vernederlandsing definitief vast te leggen werd een Kommission zur Beratung der Genter Hochschule opgericht en kreeg Walter von Dyck de opdracht om (ten behoeve van die commissie) een uitgebreid rapport op te stellen. Von Dyck zorgde vrij snel voor een goed gedocumenteerd *Denkschrift*. Daarin ging na een schets van de voorgeschiedenis (van de periode vóór én na 1914) de aandacht van de rapporteur hoofdzakelijk naar de houding van het professorenkorps, nadat officieel bekend was geworden dat de Gentse universiteit door de Duitsers vernederlandst zou worden. Uit de gesprekken die hij had gevoerd met Gentse professoren en uit de resultaten van een omzendbrief van februari 1916 concludeerde hij dat slechts acht professoren zouden meewerken aan een Vlaamse universiteit die door de Duitsers in het leven werd geroepen. Nieuwe docenten zouden dus zeker aangeworven moeten worden. Daarom had von Dyck alvast drie lijsten opgesteld met potentiële kandidaat-hoogleraars. Niettemin suggereerde hij ook nogmaals een brief te schrijven aan alle leden van het Gentse professorenkorps om hen aan te manen

De heropening van de Gentse universiteit als Nederlandstalige instelling was het werk van de Duitse gouverneur-generaal Moritz von Bissing. Op 21 oktober 1916 droeg hij de Vlaamse Hoogeschool plechtig over aan de academische overheid. Bij de opening was de bezetter nadrukkelijk aanwezig in de vorm van talrijke hogere officieren in gala-uniform. Dat zette kwaad bloed bij de bevolking. (ARCHIEF RUG)

ihre Vorlesungen in vlämischer Sprache zu halten. Wie bekendstond als Nederlandsonkundig, zou op een wachtgeld, ten bedrage van twee derde van zijn salaris, gesteld worden. Van professoren die weigerden in het Nederlands te doceren, zou de wedde geblokkeerd worden. Voorts zouden concrete maatregelen genomen moeten worden tegen degenen die de vernederlandsing poogden te verijdelen (von Dyck dacht hier in het bijzonder aan de professoren **Paul Fredericq** en **Henri Pirenne**). In het rapport werden ook al voorstellen gedaan met betrekking tot de academische overheid: **Pierre Hoffmann** zou kunnen worden benoemd tot rector en **Emiel Lahousse** tot secretaris van de academieraad. Alles moest in het werk gesteld worden om in oktober 1916 te starten.

Deze en andere punten uit het *Denkschrift* kwamen in maart 1916 uitvoerig aan de orde tijdens de bijeenkomsten te Brussel van de Kommission zur Beratung der Genter Hochschule. Spoedig bleek dat de commissieleden zich akkoord konden verklaren met de voorstellen van von Dyck. Zij beloofden ook mee te helpen bij het rekruteren van professoren in België, Nederland en eventueel Duitsland. Eerst diende echter (zoals von Dyck had voorgesteld) via een nieuw rondschrijven gepeild te worden naar de reactie van het Gentse professorenkorps. Om te verhinderen dat Pirenne en Fredericq hun collega's zouden beïnvloeden werd overeengekomen beide hoogleraren zo spoedig mogelijk naar Duitsland te deporteren. Met dezelfde eensgezindheid sloot de commissie zich aan bij het voorstel om Hoffmann tot rector en Lahousse tot secretaris van de academieraad te benoemen. Kortom, de weg naar de concrete realisatie lag open. Het was nu de beurt aan de administratie van de gouverneur-generaal om de laatste hinderpalen uit de weg te ruimen, zodat in oktober 1916 de Vlaamsche Hoogeschool haar deuren kon openen.

Eerst werd werk gemaakt van de deportatie van Pirenne en Fredericq. Zij werden respectievelijk naar de kampen van Gütersloh en Krefeld overgebracht. In tegenstelling tot wat men van Duitse zijde had verwacht, betekende hun wegvoering echter geenszins een opluchting of een bevrijding voor de Vlaamsgezinden. Het solidariteitsgevoel onder de Gentse hoogleraren werd er integendeel door versterkt en een toenemende twijfel maakte zich meester van de flaminganten.

Toen de professoren in april 1916 het bevel kregen een verklaring te ondertekenen dat ze hun colleges zouden hervatten (behoudens totale onkunde van het Nederlands), waren er slechts zes die positief reageerden: **P. Hoffmann**, **Julius Obrie**, **Franz Stöber**, **Ernest Haerens**, **Emiel Lahousse** en **Adolf van den Berghe**. Zelfs de dreiging met weddeverlies bleek het verzet van het professorenkorps niet te kunnen breken. Ofschoon von Bissing zich voornam streng op te treden, was hij er niettemin van

overtuigd dat het korps in zijn weigerende houding zou volharden. Daarom werd onmiddellijk een commissie in het leven geroepen om geschikte docenten te zoeken en aan te werven. Bovendien zagen de Duitsers zich verplicht financiële tegemoetkomingen te doen om een Gents professoraat aantrekkelijk te maken. Maar zelfs de aanlokkelijke voorwaarden deden de aanwerving van nieuwe professoren niet van een leien dakje lopen. Aanvankelijk scheen er alleen belangstelling te bestaan bij enkele liberale Vlamingen. Katholieke flaminganten zouden pas hun bereidheid hebben laten blijken nadat bekend was geraakt dat Lodewijk Dosfel (weliswaar onder druk om zijn door de Duitsers veroordeelde zwager te redden) en Reimond Speleers een Gentse leeropdracht zouden aanvaarden en nadat in een manifest van juni 1916 de Katholieke Oud-Hoogstudentenbond zijn goedkeuring had gehecht aan de vernederlandsing. De rekrutering in Nederland verliep evenmin makkelijk, want in sommige wetenschappelijke kringen aldaar werd de vernederlandsing van Gent beschouwd als een verachtelijk experiment van het pan-Germanisme; hieraan meewerken werd gezien als een onvriendelijke daad tegenover een bevriende natie. Bovendien liep men het risico als Gents professor uit de Nederlandse wetenschappelijke wereld gestoten te worden. Tevens circuleerden hardnekkige geruchten dat de aanvaarding van een Gentse leerstoel het verlies van de Nederlandse nationaliteit tot gevolg zou hebben.

Hoe dan ook, in het najaar van 1916 beschikte men over 43 leden van het onderwijzend personeel. Aan het hoofd van dit korps stond (zoals vroeger al was overeengekomen) rector Hoffmann. Op 21 oktober 1916 werd hem de Vlaamsche Hoogeschool toevertrouwd door gouverneur-generaal von Bissing. Deze overdracht geschiedde in beperkte kring: enkel de gouverneur-generaal met zijn gevolg, de genodigden en de professoren waren daarbij aanwezig. Op 24 oktober volgde dan in de aula de plechtige opening van het eerste academiejaar; in zijn rectorale rede handelde Hoffmann over de sociale rol van de hogescholen. Kern van zijn betoog was het nationaal karakter van een universiteit, wat volgens Hoffmann het gebruik van de landstaal impliceerde. Immers: "Blinde voorliefde voor eene vreemde taal en daardoor voor vreemde zeden spoort slechts aan tot afwijking van den eigen aard, tot ontaarding, zonder ook maar ééne ernstige vergoeding, en de invloed eener macht, welke niet uit het volk zelf voortspruit, zal meestal op bewuste of onbewuste wijze de vernedering en verdrukking van het volk ten doel hebben en alzoo tot inwendige tweespalt voeren." Zich voornamelijk richtend tot de professoren en de studenten (138 waren er ingeschreven voor het eerste academiejaar) eindigde rector Hoffmann aldus: "Wij hebben het vaste vertrouwen, dat de Universiteit, van nu af aan, waarlijk

de verheffing van het Vlaamsche volk zal dienen. Zij zal eindelijk den eigen aard ervan en specifiek wetenschappelijk-technische begaafdheid begrijpen en voor de ontplooiing van deze begaafdheid en van dezen passenden eigen aard, alles doen wat eene hoogeschool inderdaad kan en moet doen. Daardoor zal zij er het hare toe bijdragen de verstandelijke en maatschappelijke beschaving van het Vlaamsche volk te brengen op dat peil, waarop zijne innerlijke welvaart, alsmede zijn waarde en waardigheid onder de volkeren, verhoogd en bevestigd zal worden. Dat het zoo weze, dat is onze wensch, dat is onze hoop."

Na de realisering van deze zo lang gekoesterde droom juichten de activisten in Vlaanderen (activisme), maar hielden de passivisten (passivisme) zich op afstand. De standpunten waren duidelijk verdeeld in de Vlaamsgezinde verenigingen. Het meest verveeld echter waren de Vlaamse studenten. Wat stond hen te doen? Het geschenk van de bezetter aanvaarden? Of solidair blijven met hun leeftijdsgenoten in de loopgraven aan de IJzer? Het was een moeilijke keuze. Toch steeg het aantal studenten: na anderhalf jaar waren het er al 392, van wie 26 meisjes. Blijkbaar lieten zij zich niet afschrikken door de dreigende taal die de Belgische regering vanuit Le Havre liet horen. Hun droom was echter van korte duur. Amper de helft van hen nam deel aan de examens en in oktober 1918 moesten zij de wijk nemen: de poorten van de Vlaamsche Hoogeschool werden gesloten en er stonden hen represailles te wachten.

Na de oorlog

Waren de jarenlange inspanningen van de Vlamingen dan tevergeefs geweest? Reeds op 22 november 1918, daags na zijn triomfantelijke intrede te Brussel, verklaarde koning Albert I tijdens een plechtige troonrede dat (naast de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht en de erkenning van het stakingsrecht) ook maatregelen zouden worden getroffen om te komen tot de volledige gelijkstelling van de twee landstalen: *L'intérêt même du pays comporte que chacune de nos deux populations puisse, dans sa langue, développer pleinement sa personnalité, son originalité, ses dons intellectuels et ses facultés d'art. Le Gouvernement proposera au Parlement de créer dès à présent les assises d'une université flamande à Gand, sauf à réserver aux Chambres qui suivront la consultation électorale le soin d'en régler les modalités définitives.* De uitvoering van deze vorstelijke belofte zou evenwel niet zonder moeilijkheden verlopen. De opnieuw geïnstalleerde Academische Raad van de Gentse universiteit trok scherp van leer tegen de door de Duitsers ingevoerde vernederlandsing en bestempelde deze daad als een *œuvre néfaste*. Bij de plechtige heropening van de universiteit (op 21 januari 1919) werd op dezelfde toon gesproken door pro-rector Henri Schoentjes en door de Gentse burge-

meester Emiel Braun. Onmiddellijk daarop liet Frans van Cauwelaert zijn ontgoocheling blijken; de heropening was volgens hem ontaard "in een belediging van ons volk". Van Cauwelaert kreeg bijval en tal van verenigingen herinnerden de koning aan zijn belofte. Enkele maanden later, toen de druk van Vlaamse zijde bleef aanhouden, gaf minister Alphonse Harmignie opdracht aan een technische commissie om de mogelijkheden van een overgangsregime te onderzoeken. In een open brief aan alle parlamentsleden reageerden 43 Gentse professoren tegen de oprichting van die commissie. Zij kondigden heftig verzet aan, want elk plan voor een overgangsregime beschouwden zij als gevaarlijk voor de nationale eenheid. Bovendien achtten zij het helemaal niet bewezen dat het Vlaamse volk een Vlaamse universiteit wilde.

Van Cauwelaert nam de toegeworpen handschoen op en diende in december 1919 zijn vooroorlogs wetsvoorstel weer bij het parlement in. Er wachtte echter opnieuw een lijdensweg. Inmiddels zocht minister Jules Destrée op zijn beurt naar een tussenoplossing. Hij probeerde een regeling uit te wer-

**Nationaal Verbond tot Verdediging
der Hoogeschool van Gent en de Vrijheid der Talen**

Algemeen Sekretariaat : Lesbroussartstraat, 25, Brussel.

:: ::

Cliché du Journal *T'En Fais Pas !*

:: ::

**Ligue Nationale pour la Défense de l'Université de
Gand et la Liberté des Langues**

Secrétariat Général : Rue Lesbroussart, 25, Bruxelles.

Toen, na de Eerste Wereldoorlog, de eis voor een Nederlandstalige Gentse Rijksuniversiteit opnieuw luid weerklonk, verwezen de tegenstanders naar de Duitse invloed van tijdens de oorlog met de suggestie dat die invloed nog altijd aanwezig was. (AMVC)

D E «LIGUE NATIONALE POUR LA DÉFENSE DE L'UNIVERSITÉ DE GAND»

het faneuze Verbond voor de verdediging der Franche Hoogeschool te Gent, met Rector Eeman en zoon Pirenne (en dus met hen ook de aangesloten "ACADEMIE ROYALE DE MÉDECINE", waarvan lid zijn Minister Wolf en Rector Heymans),

heeft nu OFFICIEEL VERKLAARD dat de Hoogleeraars van Gent die hebben aangenomen in 't Vlaamsch les te geven, het bijna allen hebben gedaan met het EENIG doel:

**de benoeming van Vlamingen en Vlaamschgezinden
te beletten,**

en alle Vlaamsche opstanding in de kien te dooden.

En de Ligue kan het weten, vermits bijna al deze leeraars er lid van zijn.

**Hadden wij gelijk den oorlog te verklaren aan
zulke HUCHELARIJ ?**

Eerlijke Vlamingen, antwoordt !

Maar wij, wij zullen nooit den speeal zijn van die heeren !

Dat men het aan hooger hand goedbedenke ! **T EN ZAL.**

De Vlaamsche Hoogstudenten hebben te veel Vlaamsch eergevoel en waar-
digheidsbesef om ooit als Vlaamsche loogleeraars te aanvaarden, menschen,
die openlijk de Vlamingen in ht gezicht hebben gespuwd,
die op de eerste rijen stonden ij straatbetoogingen tegen ons recht,
die lid zijn van de anti-Vlaamsie " Ligue Nationale ",
die geniepig den Vlaamschergeest willen dooden, door zichzelf als
Vlaamsche Hoogleeraars an te stellen.

NOOIT zullen zij de leermeester worden van de Vlaamsche Jeugd !

Weg er mée !

BOYCOT !

24 September 1923

Het Algenen Vlaamsch Hoogstudenten-Verbond.

Het AHVH aanvaardde geen geleidelijke vernederlandsing omdat die te veel antiflamingantische hoogleraren op hun post zou laten. Het kondigde daarom in 1923 een boycot af. Gent trok daardoor geen Vlaamse studenten aan hetgeen ook de druk tot verdere vernederlandsing in Leuven deed afzwakken. (AMVS)

ken om vanaf 1921 Nederlandse colleges te laten geven in de faculteit letteren en wijsbegeerte en in de faculteit wetenschappen te Gent, maar ook dit ontwerp werd spoedig de grond ingeboord. Nieuwe hoop berustte dan bij de katholiek-liberale regering die eind 1921 aantrad onder leiding van premier Georges Theunis. Een aangepast voorstel tot trapsgewijze vernederlandsing van de Gentse universiteit, ingediend door Van Cauwelaert, scheen aanvankelijk enige kans van slagen te hebben, maar in de loop van 1922 wisten de Franstaligen hun verzet zodanig te organiseren dat het voorstel tot algemene verwarring leidde. Alfons van de Perre meende een ogenblik de oplossing te hebben gevonden door te pleiten voor een Vlaamse universiteit te Antwerpen. Hij had evenmin succes. "Gent of niets!" was het antwoord van de meeste Vlamingen. En Van de Perre trok zich terug.

Intussen lieten de tegenstanders van *la flamandisation* over het hele land een petitie circuleren. Daarin stond te lezen dat de Gentse universiteit het centrum en de bekroning van de Franse cultuur in Vlaanderen moest blijven en dat elke wijziging aan die toestand een daling van het intellectueel niveau zou meebrengen. Ook de Franstalige pers liet zich niet onbetuigd. Dag aan dag werd – in opzwepend proza – verkondigd dat *le flamand* volkomen ongeschikt was als universitaire onderwijstaal, voornamelijk omdat er (wegens de vele dialecten) geen eenheidstaal bestond. Even heftig ging men tekeer toen de Vlaams-nationalisten op 5 november 1922 een betoging wilden organiseren te Gent. Alle 'welkenkende burgers' werden opgeroepen om zich te verzetten tegen een dergelijke 'aanslag' en om derhalve de Vlaams-nationalisten hardhandig aan te pakken.

De flamingantenbetoging kon niet ongehinderd door de Gentse straten trekken (politie en rijks-wacht moesten meer dan eens ingrijpen), maar deze schermutselingen bleken slechts een generale repetitie te zijn voor de grote confrontatie van 19 november 1922. Die dag immers werden duizenden Franstaligen uit heel het land te Gent verwacht om een duidelijk antwoord te geven aan de Vlaamsgezinden en een definitief einde te maken aan hun kortzichtige plannen. Zelfs de Gentse rector Eugène Eeman was bereid gevonden mee op te stappen in de stoet en zijn professoren ertoe aan te zetten 'zich rond hem te scharen'. Botsingen waren in die omstandigheden onvermijdelijk. Er vielen gewonden en er sneuvelden ruiten, maar de meeste herrie ontstond toen de tegenbetogers gebruikmaakten van 'paardenvijgen' (geleverd door de bereden gendarmerie) om de franskiljons te bekogelen. 's Anderendaags kon men zowel in de Nederlandstalige als in de Franstalige pers lezen dat er getriomfeerd mocht worden. De socialisten hadden zich bij dit alles afzijdig gehouden. Zij hadden hun leden de raad gegeven niet deel te nemen aan de

pro- of contra-manifestatie, want (zo heette het in de pamfletten) "er zijn op dit ogenblik andere gevaren die de loonarbeiders bedreigen". Daarom organiseerden ze op 26 november 1922 met heel andere leuzen een eigen betoging te Gent.

Inmiddels overwogen de Franstaliger. hardere acties, want sympathiebetuigingen van *la grande bourgeoisie* uit heel het land moedigden hen aan tot de uitbreiding en versterking van het verzet. Groot-scheepse mobilisatiecampagnes moesten nieuwe massabetogingen voorbereiden.

Het Nolf-systeem

Op het politieke front was ondertussen ook een en ander gebeurd. De liberale onderwijsminister, de Luikse hoogleraar Eugène Hubert, had om gezondheidsredenen zijn ontslag gevraagd en was in de regering vervangen door een Brusselse hoogleraar, Léon Leclère. Ook hem was maar een kort ministerieel mandaat beschoren, want in november 1922 (de maand van de manifestaties) werd hij reeds opgevolgd door Pierre Nolf. Deze uit Ieper afkomstige medicus was hoogleraar te Luik, genoot een gunstige faam (tijdens de oorlog had hij zich zeer verdienstelijk gemaakt in De Panne, order meer als geneesheer van de koninklijke familie) en was na

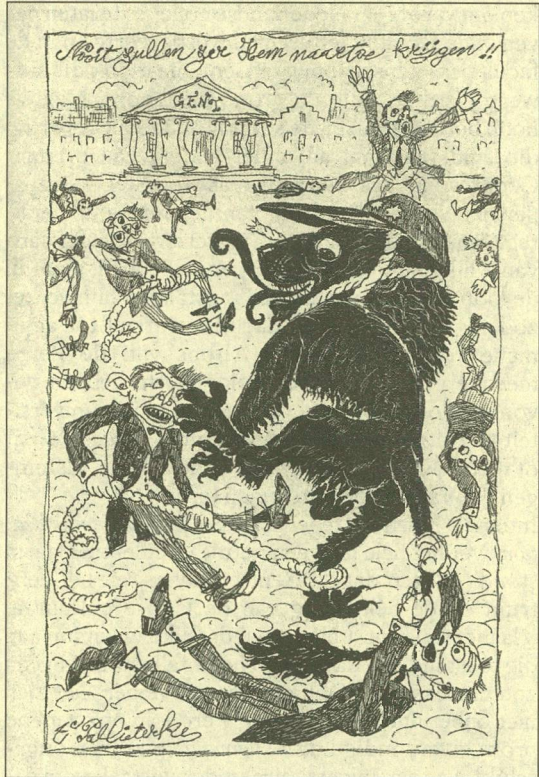
Halt ! Er is nog wat in aantocht

Spotprent van Jozef Swerts in *Pallieter* (29 april 1923, op de trage voortgang van de wetgeving rond de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Hier zijn minister van onderwijs Pierre Nolf en de liberale oud-burgemeester van Gent Emile Braun de boosdoeners. (AMVC)

enige bedenktijd ingegaan op het verzoek van eerste minister Georges Theunis om als extra-parlementslid deel uit te maken van de regering. Van hem werd verwacht dat hij nu spoedig een oplossing zou vinden voor het netelige probleem van de Gentse universiteit. In december 1922 kon Nolf in de Kamer al getuige zijn van uiterst vinnige scheldpartijen. Uiteindelijk kreeg net vóór het kerstreces een nogmaals aangepaste versie van het voorstel Van Cauwelaert – dat hield nu een splitsing van de ingenieursopleiding en zestig uur Franstalig onderwijs in elk studiejaar in – een nipte meerderheid in de Kamer. Met 89 stemmen voor, 85 tegen en 7 onthoudingen lag de weg open voor een gedeeltelijke vernederlandsing van de universiteit. Alle Vlaamse katholieken en socialisten en het merendeel van de Vlaamse liberalen hadden het voorstel aangenomen. De Walen (op een paar uitzonderingen na) en de Franstalige Brusselaars hadden tegengestemd. Van de 89 ja-stemmers kwamen er 80 uit Vlaanderen. De Vlaams-nationalisten hadden zich onthouden.

De tegenstanders van de 'vervlaamsching' lieten de moed evenwel niet zakken. Ze richtten nu al hun hoop op de meer behoudsgezinde Senaat. Om hun strijd kracht bij te zetten werd een **Ligue nationale pour la Défense de l'Université de Gand et la Liberté des Langues** opgericht, die in verscheidene steden van het land steuncomités in het leven riep. Rector Eugène Eeman werd nationaal voorzitter. De Ligue organiseerde de ene betoging na de andere en wist de kroon op het werk te zetten met een 'monsterbetoging' te Brussel op 28 januari 1923. Een poging van de flaminganten om die geestdriftige stoet te doorbreken mislukte. Het woord was nu aan de Senaat. Reeds vrij vlug, in de loop van maart 1923, ontstond daar een kortsluiting. Bij de stemming over het eerste artikel van het door de Kamer goedgekeurde ontwerp liepen de Vlamingen een nederlaag op. De tekst werd teruggestuurd naar een speciale commissie, die opdracht kreeg voor een zoveelste nieuwe redactie te zorgen. De voorstanders van *Gand Français* kraaiden alvast victorie. De senatoren werden geprezen om hun wijsheid en hun eerbiediging van *l'unité belge*. Begin juni konden de besprekingen in de Senaat hernomen worden, maar na enkele dagen zat men weer klem. Er stond eerste minister Theunis niets anders te doen dan het ontslag van zijn regering aan te bieden. De koning weigerde dat te aanvaarden, deed een ultimatum beroep op zijn ministers en hielp Theunis aldus weer in het zadel.

Minister Nolf had van de crisisperiode gebruikgemaakt om andermaal een compromis uit te werken en bracht het (onmiddellijk na het hervatten van de parlementaire activiteiten) voor de Senaat. Het liet de Gentse studenten voortaan kiezen tussen een 'Vlaamsch regime' (twee derde van de cursussen in het Nederlands, eenderde in het Frans) en een

Spotprent in Pallieter (9 november 1924), waarbij de volgehouden boycot van de Vlaamse studenten tegen gedeeltelijke vernederlandsing (Nolf-barak) gesymboliseerd wordt. (AMVC)

‘Fransch regime’ (twee derde van de cursussen in het Frans, eenderde in het Nederlands). Geraakten de senatoren vermoeid? Stond de vakantie voor de deur? Of vonden zij het laatste Nolf-voorstel inderdaad de minst slechte oplossing? Op 18 juli 1923 (sneller dan ooit verwacht) kreeg het een meerderheid in de Senaat (74 stemmen voor, 55 stemmen tegen, 7 onthoudingen) en de week daarop kon een vrij rustige Kamer zich eveneens over de tekst buigen. Op 27 juli 1923 gingen de volksvertegenwoordigers tot de stemming over: er waren 87 stemmen voor, 75 tegen en 8 onthoudingen. Vier dagen later plaatste koning Albert I zijn handtekening onder de wet. De twee regeringspartijen (liberalen en katholieken) hadden blijkbaar een akkoord gesloten en bij de meeste parlementsleden speelde dan ook de partijtucht. De socialisten en de Vlaams-nationalisten daarentegen hadden, om diverse redenen, tegengestemd.

Een episode was afgesloten en het zou nu weer rustig worden in het land. Zo dacht men althans. De vakantie was echter nauwelijks achter de rug, of de poppen gingen weer aan het dansen. Het was alsof men pas nu begon te beseffen dat Franstalige studenten voortaan ook Nederlandse colleges dienden te volgen en dat daardoor een eind was gekomen aan de almacht van het Frans. Rector Eugène

Eeman diende zijn ontslag in, werd als een held vereerd door de franskiljons en kreeg de unanieme steun van de Ligue Nationale pour la Défense de l'Université de Gand et la Liberté des Langues, die er zich meteen toe verbond in Gent een **Ecole des Hautes Etudes** op te richten om er in het Frans alle leergangen te doceren die aan de universiteit in het Nederlands gegeven zouden worden. De Vlamingen waren blijkbaar evenmin gelukkig, want van vele kanten (vooral van de zijde der jongeren en der radicalen) begon verzet te groeien tegen het Nolf-systeem. Het Actiekomiteit ter Vervlaamsching van de Universiteit Gent, het Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond en het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond besloten de boycot van het stelsel te prediken.

Met een bang hart werd dan ook de opening van het academiejaar in de (zogenoemde) 'Nolf-barak' afgewacht. Tal van protestmeetings waren aangekondigd, maar de openingsplechtigheid zelf kon (niettegenstaande de uiterst gespannen sfeer en een plotselinge onderbreking van de elektrische stroom) zonder veel incidenten verlopen. Zowel voor- als tegenstanders waren immers weggebleven uit de aula en lieten elders hun ongenoegen blijken. Strubbelingen waren er wél toen sommige professoren hun eerste colleges in het Nederlands

begonnen te geven. Er volgde een troebele tijd, want de meningen bleven verdeeld en een oproep tot boycot werd in wisselende mate beantwoord. Vlaamse studenten meenden het beste te kunnen protesteren door in groten getale de Franse afdeling te volgen en aldus aan te tonen dat de wet geen echt vernederlandsend effect had. Sommigen van hen kozen evenwel om heel andere redenen de Franse afdeling: ze vreesden voor problemen op de examens of bij het zoeken naar een betrekking. In 1924 zaten slechts 56 studenten (op een totaal van 1521) in het Vlaams regime. In 1925 liep dit aantal op tot 67 (op 1651); in 1928 tot 190 (op 1650); in 1930 tot 203 (op 1690). Van de verwarde toestand profiteerde alleszins de (inderhaast opgerichte) Ecole des Hautes Etudes, die heel wat professoren en studenten wist aan te trekken en een bolwerk wilde worden van de Franstalige gedachte in Vlaanderen.

De laatste stap

Het gebrekkige Nolf-stelsel zou zeven jaar van toepassing blijven. Aan de tweeslachtigheid kwam pas een einde toen het parlement – zich bewust van de onhoudbaarheid van de situatie, onder de indruk van de Bormsverkiezing van 1929, beïnvloed door het **Compromis des Belges** en bevreesd voor eventuele rellen tijdens het Belgisch eeuwfeest – in 1930

De eerste rector van de vernederlandste Gentse universiteit in 1930 was de literatuurwetenschapper August Vermeylen. Hij had een stevige staat van dienst als Vlaamsgezinde, maar hij had zich tegen het activisme gekeerd en zou zich na 1918 terughoudend opstellen tegenover het radicale flamingantisme. (AMVC)

besloot de knoop door te hakken. De toenmalige, door **Henri Jaspar** geleide, regering voelde zich geruggensteund door een meerderheid (zowel in Vlaanderen als in Wallonië) en koos voor een oplossing waarbij:

1. vanaf het academiejaar 1930-1931 het onderwijs aan de Gentse universiteit in het Nederlands zou worden gegeven;
2. ook de bestuurstaal van de universiteit het Nederlands zou zijn;
3. de vernederlandsing trapsgewijze zou worden ingevoerd (zodat de vóór 1930-1931 ingeschreven studenten verder hun examens mochten afleggen volgens het gekozen taalstelsel);
4. de ingenieursopleidingen nog tot 1935-1936 volgens het Nolf-regime zouden worden georganiseerd.

In de Kamer begon de bespreking hierover op 6 februari 1930. Al bleek de tegenstand nu minder groot dan in 1923, toch zagen enkele franskiljons de democratie weer in gevaar en verhieven ze derhalve luid hun stem (eerder hadden de Franstalige liberalen al een regeringscrisis uitgelokt, maar koning **Albert I** had het ontslag van de ministers geweigerd). Tijdens het Kamerdebat, waaraan zowel de vooroorlogse als de naoorlogse generatie deelnam, beperkte men zich overigens niet tot het probleem-Gent. De meeste sprekers plaatsten het wetsontwerp in een ruimer kader. Aan de eindstemming op 5 maart 1930 namen 158 Kamerleden deel. 127 van hen stemden positief, 24 negatief en 7 onthielden zich. Nauwelijks een maand later reageerden ook de senatoren vrij gunstig: 111 pro, 14 contra, 17 onthoudingen. Zowel in Kamer als Senaat waren het vooral Franstalige socialisten en Vlaams-nationalisten die tegenstemden of zich onthielden. Koning **Albert I** kon op 5 april de wet bekrachtigen en de tekst ervan verscheen op 16 april in het Staatsblad. Een eeuw na de Belgische omwenteling kreeg Vlaanderen dus zijn eigen universiteit. De strijd was gestreden.

Het was een ontroerde **August Vermeylen** die als eerste rector van de vernederlandste universiteit op 21 oktober 1930 het academiejaar aldus mocht openen: "Het machtigste georganiseerde werktuig ter verheffing van ons volk, de Vlaamsche Hoogeschool, zij is er nu, en zij leeft, en kan niet meer neergehaald worden – een Hoogeschool, die zich niet richt tegen welken beschavingskring ook maar, zooals alle hoogeschoolen ter wereld, in de eerste plaats beschaving bevorderen wil van het eigen volk."

De aanwezige Vlaamsgezinden, onder wie opvallend veel studenten, wilden blijkbaar de woorden van Vermeylen op hun manier onderstrepen: toen zij aan het eind van de plechtigheid de tonen van de Brabançonne hoorden weerklinken, overstemden zij het nationaal volkslied door het zingen van **De Vlaamse Leeuw**; ook het **Wilhelmus** werd gezon-

gen en na de plechtigheid volgden nog enkele Vlaamse strijdliederen. Dit alles veroorzaakte achteraf grote verontwaardiging in belgicistische en patriottische kringen. De regering werd onder druk gezet en liet een onderzoek instellen. De gemoederen waren weer opgehitst.

In de daaropvolgende maanden en jaren zou het niet aan strubbelingen ontbreken (**studentenbeweging**). Ondanks deze tribulaties bleef de wet gehandhaafd en dwong de overheid de Ecole des Hautes Etudes zelfs tot sluiting door de door haar bezoldigde docenten te verbieden daar onderwijs te geven. De Gentse universiteit kon zo uitgroeien tot een veelzijdig centrum van wetenschapsbeoefening in de Nederlandse taal.

LITERATUUR: J. Mac Leod, *Verslag van de Commissie gelast met het onderzoeken naar de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch-België*, 1897; – J. Mac Leod, *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool*, 1903; – L. de Raet, *Over Vlaamsche Volkskracht. De vervlaamsching der Hoogeschool van Gent*, 1906; – L. de Raet, *Verslag over de vervlaamsching der Hoogeschool te Gent*, 1909; – *De Vlaamsche Hoogeschool*, 1911-1914; – M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 2 dln., 1930-1933; – L. Picard, *Evolutie van de Vlaamse Beweging van 1795 tot 1950*, 3 dln., 1963; – C.H. Höjer, *Le régime parlementaire en Belgique de 1918 à 1940*, 1969²; – H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, IV, 1971²; – ‘Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse Rijksuniversiteit (1817-1967)’ in *De Brug*, extra nummer (1967); – G. Sanders, ‘De Rijksuniversiteit te Gent anderhalve eeuw jong’, in *Rijksuniversiteit Gent 1817-1967*, 1967; – H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914-1939*, I-II-III, 1969; – A. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*, 1969²; – H. Bossaert, *Julius Mac Leod en de vervlaamsing* (Uit het verleden van de RUG, nr. 4, 1977); – M. Somers, *Max Rooses in de vervlaamsingsstrijd om de Gentse universiteit* (Uit het verleden van de RUG, nr. 7, 1978); – L. Troch, *Professor J.F.J. Heremans (1825-1884), pionier van het moedertaalonderwijs in Vlaanderen* (Uit het verleden van de RUG, nr. 16, 1984); – K. de Clerck, *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit*, 1985²; – L. Wils, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, II, 1985; – E. Langendries, *De “Vlaamsche Hoogeschool” te Gent (1916-1918)*, 2 dln., 1984-1985; – D. Vanacker, *Het aktivistisch avontuur*, 1991; – A.M. Simon-van der Meersch en E. Langendries, *175 jaar Universiteit Gent/Ghent University 1817-1992*, 1992; – G. Deneckere, ‘Turbulentie rond de vernederlandsing van de Gentse universiteit na de Eerste Wereldoorlog. Analyse van een besluitvormingsproces’, in *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jg. 48 (1994), p. 201-231.

ILLUSTRATIE(S), zie: Belgisch nationalisme.

KAREL DE CLERCK

Leuven

De toestand voor 1910

In het Koninkrijk der Nederlanden (1814-1830) hadden enkel rijksuniversiteiten bestaan. Deze hadden het na de **Belgische Revolutie** zwaar te verduren: zo werden onder meer te Leuven de faculteiten van de rechten en van de wetenschappen afgeschaft. De Belgische bisschoppen hadden van de grondwettelijke vrijheid van onderwijs gebruikgemaakt om in 1834 een eigen katholieke universiteit op te richten te Mechelen. Na één jaar verhuisde deze in 1835 naar Leuven, waar na de afschaffing van de be-

staande rijksuniversiteit meer plaats was. Deze katholieke instelling werd door katholieken bekostigd en aanvaardde alleen katholieke studenten. De bisschoppen waren de stichters en de organisatoren en benoemden de rector magnificus en de hoogle-
raren. In de statuten legden zij hun grote macht over deze universiteit vast.

Als onderwijstaal werd het Frans ingevoerd. Niettemin was Leuven lange tijd de enige Belgische universiteit met een keuzevak Nederlandse letterkunde, gedoceerd in het Nederlands door kanunnik Jan-Baptist David. Ook werd in 1836 met steun van rector X. de Ram door Emmanuel van Straelen, een student in de geneeskunde, het taal- en letterlievend studentengenootschap **Met Tijd en Vlijt** opgericht, waar de studenten zich konden oefenen in het gebruik van het Nederlands. Duidelijk was echter dat zij deze taal als een tweede taal beschouwden. De grote meerderheid van de studenten kwam immers uit vermogende families en deze waren nu eenmaal, ook in Vlaanderen, Franstalig. In het beroepsleven had men het Nederlands vrijwel niet nodig. Het belang dat men aan deze taal hechtte nam echter toe naarmate de **studentenbeweging** opkwam en de bewustwording in de V.B. groeide.

Pas op het einde van de 19de eeuw werd een aantal eisen van de V.B. via de wetgeving verwezenlijkt. Dat had in feite geen weerslag op de Leuvense universiteit, die als vrije instelling niet wettelijk kon worden gedwongen deze taalwetgeving te respecteren. Dit veranderde toen in 1876 haar diploma's door de staat werden erkend. Door de wet op het hoger onderwijs van 1890 (verplichte kennis van het Nederlands voor de magistratuur vanaf 1895) werd de universiteit verplicht haar programma aan te passen; de colleges strafrecht en strafvordering

De Leuvense universiteit telde in haar professorenkorps verscheidene invloedrijke Vlaamsgezinde hoogleraren. Hier – verzameld in de tuin van H. van de Wijer (26 juni 1923?) – v.l.n.r.: (staand) kan. Lemaire, kan. Boon, Van de Wijer, E. van Dievoet, kan. Cochez, kan. Bittremieux, K. Nelis, L. Scharpé; (zittend) kan. A. van Hoonacker, P. Pouillet, kan. P.-J. Sencie; (AMVC)

werden vernederlandst. Toen in 1894 een afdeling Germaanse filologie werd opgestart besloot men literatuur en talen in het Nederlands te onderwijzen. Enkel de algemene vakken werden er in het Frans gedoceerd. In 1889 publiceerde de universiteit voor het eerst een aantal tweetalige officiële documenten.

Ondertussen was ook de Vlaamse studentenbeweging doorgebroken. De flamingantische stroming had zich sedert enkele decennia rond Met Tijd en Vlijt ontwikkeld en aan het eind van de jaren 1870 kreeg ze sterke impulsen van **Albrecht Rodenbach** en **Pol de Mont**. In de jaren 1880 kwamen steeds meer studenten van kleinburgerlijken huize naar Leuven en hun omgangstaal was het Nederlands. In een streven zich te onttrekken aan het uitsluitend Franstalige en vaak door professoren geleide studentenleven gingen de Vlaamse studenten zich op regionale basis verenigen in clubs en gilden. Dit was het begin van een volwaardige uitbouw van een Vlaams studentenleven te Leuven. Het groeiende Vlaams zelfbewustzijn leidde tot verzet tegen de monopoliepositie van het Frans in de overkoepelende *Société Générale des Etudiants*. De herhaalde spanningen tussen Vlamingen en Walen hadden uiteindelijk tot resultaat dat in 1902 de koepelorganisatie op federatieve basis werd heringericht. De Waalse studenten verenigden zich in de *Fédération wallonne*, de Vlaamse in het **Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond** (KVHV). Nieuwe incidenten betekenden in 1908 het definitieve einde van de *Société Générale*. Voortaan gingen Vlaamse en Franstalige studenten te Leuven voorgoed hun eigen weg.

Omstreeks 1890 ontstond er een wetenschappelijke richting binnen de V.B. Vooral **Julius Mac Leod** en **Lodewijk de Raet** waren de promotoren van deze nieuwe stroming. Door te wijzen op de wetenschappelijke en economische achterstand van Vlaanderen en de noodzaak van een Nederlandstalig hoger onderwijs, maakten zij een hele beweging los voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. De eerste **Vlaamsche Hoogeschoolcommissie**, waarvan Mac Leod voorzitter was, vroeg in 1897 de geleidelijke vernederlandsing van Gent. Dit voorstel vond weerklank te Leuven, onder meer bij de studenten. Ook de katholieken hadden sinds enige tijd aan hun bisschoppen de vernederlandsing van de Leuvense universiteit gevraagd, maar hun verzoek werd afgewezen. In de *Instructions* van 1906 verklaarde het Belgische episcopaat dat het Nederlands niet voor het hoger onderwijs geschikt was. De superieure taak van een universiteit, namelijk draagster te zijn van de cultuur en zich in te zetten voor de bevordering van de wetenschap, vereiste immers dat men zich van een internationale taal bediende. In 1907 weigerde kardinaal **Désiré Mercier** aanvankelijk Frans van **Cauwelaert** en **Emiel Vliebergh** toestemming te

verlenen om in Leuven **Vacantieleergangen** in het Nederlands te organiseren, uit vrees dat dit zou leiden tot Nederlandse colleges aan de universiteit. Datzelfde jaar werd de tweede hogeschoolcommissie opgericht. Ze werd gedomineerd door De Raet en was heel wat radicaler dan de eerste. Een groot-scheepse campagne werd op touw gezet en de strijd om Gent werd al gauw een politiek programmapunt. Onder druk van deze agitatie die zich in heel Vlaanderen maar vooral aan de universiteiten deed voelen, en beïnvloed door de oud-hoogstudentenbonden, kwamen de Leuvense studenten opnieuw in actie. In mei 1909, bij de viering van de vijfenzeventigste verjaardag van de universiteit, stoorden de Vlaamse studenten de feestelijkheden met betogingen voor de vernederlandsing van de Leuvense universiteit. De daaropvolgende ontbinding van het KVHV door rector **Adolphe Hebbelynck** en diens vervanging door de Nederlandsonkundige Waal **Paulin Ladeuze** deden de spanning geenszins afnemen. Het wetsvoorstel-Louis Franck-Van Cauwelaert voor de vernederlandsing van Gent werd in 1911 bij het parlement ingediend. Het had voor Leuven een gunstig gevolg; de vernederlandsing begon.

Van 1910 tot 1930: een moeizaam begin

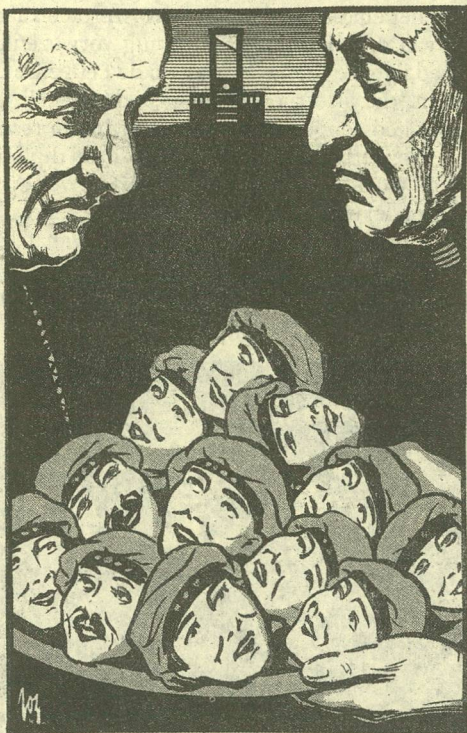
Onder druk van de Vlaams-katholieke opinie en uit vrees dat door een vernederlandsing van Gent een (moeilijk te schatten) aantal Vlaamse studenten de Leuvense universiteit voor een niet-katholieke universiteit zou verlaten, besloten de bisschoppen – zij het zonder veel geestdrift – in 1911, op voorstel van rector **Paulin Ladeuze**, in iedere faculteit twee colleges te splitsen. Het stond de studenten vrij om deze colleges te lopen en de examens af te leggen in de taal naar hun keuze. Deze maatregel deed de spanning tussen de Vlaamse studenten en de academische overheid gevoelig afnemen. In 1911 waren er in Leuven twaalf ‘Vlaamse’ colleges. Vóór de Eerste Wereldoorlog kwamen er nog vier bij. Toen het wetsvoorstel-Franck-Van Cauwelaert – dat in vier van de zes Kamerafdelingen werd goedgekeurd – in de Kamer zelf door verdragingsmanoeuvres niet in behandeling kwam, werden echter zeven Nederlandse colleges afgeschaft.

De Eerste Wereldoorlog legde met de colleges ook de vernederlandsing stil. Pas in januari 1919 heropende de universiteit haar deuren. Na het einde van de oorlog stond de Vlaamse kwestie opnieuw bovenaan op de politieke agenda en het universitaire milieu was er bijzonder gevoelig voor. Een van de voornaamste eisen van de V.B. in het interbellum was de organisatie van universitair onderwijs in het Nederlands. Maar in Franssprekende kringen – waartoe ook een aanzienlijk deel van de leidende klasse in Vlaanderen behoorde – had de actieve medewerking van een Vlaamse minderheid met de bezetter tijdens de oorlog in veler ogen alle Vlaam-

se eisen verdacht gemaakt. De herinnering aan de Gentse von Bissing Universiteit (1916-1918) maakte dat de strijd voor Nederlandstalig hoger onderwijs nog lange tijd als neoactivistisch werd gebrandmerkt (activisme).

Niettemin zagen velen in dat vooral de vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit binnen korte tijd politiek onvermijdelijk zou worden. Beducht voor de concurrentie van een 'neutrale' Vlaamse universiteit, dachten de bisschoppen in 1920 ernstig over de oprichting van een katholieke Vlaamse universiteit in Antwerpen. Dit zou, zo meende kardinaal Mercier, de druk van de Vlaamse eisen ten aanzien van Leuven doen afnemen. Op die manier zou de Leuvense Alma Mater haar karakter van internationaal befaamde wetenschappelijke instelling niet hoeven prijs te geven. Bovendien vreesde Mercier dat een volledige splitsing van de colleges te Leuven de antagonie tussen Vlamingen en Walen zou versterken. Vooraanstaande katholieke flaminganten die werden geraadpleegd – Aloïs van de Vyvere, aan wie men had gedacht als rector, Frans van Cauwelaert, Joris Helleputte,

TE LEUVEN

« Il me faut douze têtes »

Vlaams-nationalistische bladen die het anti-belgicisme wilden aanwakkeren, strooiden in de herfst van 1924 rond dat rector Paulin Ladeuze had gezegd dat er twaalf hoofden van studenten moesten rollen; zo zou hij het Vlaams-nationalisme willen stoppen (Pallietier 30 november 1924). (AMVC)

Prosper Poulet – brachten een negatief advies uit; ze achtten het onaanvaardbaar dat de Vlamingen de Vlaamse stad Leuven zouden moeten verlaten en de universiteit Franstalig zou blijven. Het episcopaat greep dan maar terug naar de oplossing waarvoor men in 1911 had gekozen: een geleidelijke splitsing van de colleges in Leuven zelf. De Vlaamsgezinde bisschoppen van Namen (Mgr. Ludovicus Heylen) en van Luik (Mgr. Martinus-Hubertus Rutten) wilden dat men onmiddellijk overging tot de integrale vernederlandsing van de kandidaturen in de letteren en wijsbegeerte en in de wetenschappen. Niet alleen ontbraken daartoe de geldmiddelen, rector Ladeuze aarzelde ook nog om een andere reden: hij vreesde dat de Franstalige universiteit spoedig zou worden beschouwd als een in-dringster die uit het Vlaamse landsgedeelte zou moeten worden geweerd. In juni 1920 schreef hij aan Mercier dat de beste oplossing erin bestond degenen, die de taalbelangen boven alles stelden, te laten overgaan naar de Vlaamse rijksuniversiteit. Leuven zou dan kunnen blijven zoals het was, met dien verstande dat een beperkt aantal colleges in het Nederlands konden worden gegeven, op voorwaarde dat de Vlamingen zelf hiertoe de nodige fondsen zouden bijeenbrengen.

Tussen 1921 en 1923 werden nog 36 colleges vernederlandsd (= gesplitst of verdubbeld). Dit gebeurde vooral uit vrees voor de vernederlandsing van Gent. Van Cauwelaert had immers in 1921 zijn wetsvoorstel uit 1911 opnieuw ingediend. Een duizendtal studenten van de 1600 uit de Vlaamse provincies volgde de colleges in het Nederlands. In totaal waren er zestig Nederlandse colleges. Dat was al iets, gezien Leuven tot in 1923 de enige Belgische universiteit was waar niet uitsluitend in Frans werd onderwezen. Toch betekende het alles bij elkaar weinig. Er was oppositie van enkele Walen en vooral van de franskiljons in het professorenkorps, onder de Leuvense bevolking en in het land. Zij trachtten druk uit te oefenen op de rector. Er was de bezorgdheid van deze laatste om in het Nederlandstalig stelsel slechts mensen te benoemen die hij een plaats waardig achtte naast de collegae die reeds een gevestigde faam bezaten (dat bracht hem er ook toe een beroep op enkele Nederlanders te doen). Er was het feit dat het toen materieel onmogelijk was om een tweede professorenkorps te salarieren. De universiteit bevond zich immers in een moeilijke financiële positie. Ze kreeg geen staats-toelagen, maar leefde van particuliere schenkingen en van een geringe financiële steun van de provincies. Bovendien werd het beschikbare geld prioritair aangewend voor het herstel van de oorlogsschade. De beste oplossing leek dan ook een beroep te doen op de medewerking van tweetalige professoren, die zich bereid verklaarden om in de tweelandstalen te doceren tegen een bescheiden salarisverhoging. Een aantal Vlaamse professoren was blij

aldus te kunnen bijdragen tot de opleiding van een Vlaamse culturele elite; de meesten echter wilden er geen gedeelte van hun tijd aan besteden al waren zij daarom niet allemaal de splitsing vijandiggezind. In maart 1923 werd het wetsvoorstel-Van Cauwelaert in de Senaat verworpen. In de plaats daarvan werd in juli 1923 het ontwerp-Pierre Nolf, dat de Gentse universiteit slechts gedeeltelijk vernederlandsde, goedgekeurd. Hierop riep het overkoepelende **Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond** (AVHV) – waarvan ook het Leuvense **Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond** (KVHV) deel uitmaakte – met succes een boycot uit van de Nederlandstalige afdeling van de zogenaamde Nolf-barak. Vermits Gent door de boycot zijn aantrekkingskracht verloor viel ook de grote vrees voor de concurrentie van een Vlaamse rijksuniversiteit grotendeels weg. Een gevolg was dat in Leuven het tempo van de vernederlandsing na 1923 gevoelig vertraagde.

Omstreeks die tijd deed er zich een sterke radicalisering voor bij de Vlaamse studenten te Leuven. Na de Eerste Wereldoorlog was de Vlaamse **studentenbeweging** opnieuw ingericht volgens het vooroorlogse cultuurnationalistische patroon en werd er gestreefd naar eensgezindheid tussen de verschillende Vlaamsgezinde strekkingen. De combattieve anti-Vlaamse reactie van Franstalige en patriottische zijde deed de Vlaamse studenten al vlug nauwer aaneensluiten. De als onrechtvaardig ervaren behandeling van een aantal oud-activisten (waaronder veel vooroorlogse studentenleiders) en de lijdensweg van de vernederlandsing van de Gentse universiteit in het parlement leidde tot een radicalisering bij de Vlaamse studenten die hun vertrouwen in de christen-democratische verdedigers van het **minimumprogramma** begonnen te verliezen. De aanvaarding van het ontwerp-Nolf door deze laatsten betekende daarbij de definitieve breuk. Omstreeks 1923 was dan ook het grootste deel van de Vlaamse studentenbeweging gewonnen voor een politiek nationalisme met een sterk anti-Belgische inslag, zoals het in de Vlaams-nationalistische Studiekring van het KVHV werd verdedigd. De radicalisering ging gepaard met een strakkere opstelling tegenover de academische overheid. In oktober 1922 besloot het KVHV afzijdig te blijven van alle academische plechtigheden tot de vernederlandsing van Leuven volledig zou zijn gerealiseerd.

De nationalistische koers van het Verbond leidde in toenemende mate tot spanningen met de Franstalige studenten. In februari 1924 kwam het tot een conflict rond een door het KVHV op touw gezette manifestatie ter ere van **August Borms**. In april van dat jaar bereikten de moeilijkheden een hoogtepunt toen na afloop van een **Groot-Nederlands Studentencongres** te Leuven de Waalse student G. Colback de Vlaamse student **Berten Vallaey**s

met een revolvershot ernstig verwondde. De academische overheid wilde het gerecht dat zich met de zaak inliet niet beïnvloeden en nam geen maatregelen tegen de aanrander; ze gaf hem slechts de raad niet meer in Leuven te verschijnen. Wel werd iedere openbare betoging van politieke of taalkundige aard verboden. Omdat vooral de Vlaamse studenten dergelijke betogingen inrichtten ervoeren zij deze maatregel als vooral tegen hen gericht. Toen KVHV-preses **Paul-Felix Beeckman** in een open brief aan rector Ladeuze protest aantekende tegen de verordening, werd hij van de universiteit weggestuurd. Tijdens de zomervakantie richtte het KVHV een brief aan de bisschoppen waarin het vroeg het tempo van de splitsing van de colleges te versnellen, de sermoenen, de geestelijke voordrachten en de hele administratie te vernederlandsen, het betogingsverbod in te trekken en de uitsluiting van Beeckman ongedaan te maken. Er kwam geen antwoord en bij de opening van het academiejaar op 20 oktober 1924 werd het betogingsverbod herbevestigd.

Toch deed zich datzelfde jaar een verandering voor. Een officiële vereniging kwam de studenten in hun strijd voor de vernederlandsing helpen. Zolang de splitsing van de colleges afhankelijk bleef van de bereidwilligheid en de offervaardigheid van enkele professoren – die voor dit overwerk nauwelijks gehonoreerd werden – kon geen volledig rooster van Vlaamse colleges worden opgesteld. Daardoor miste de vernederlandsing elke samenhang. In oktober 1924 richtte professor **Pieter-Jozef Sencie de Vlaamse Leergangen te Leuven** op, waarvan de jurist **Emiel van Dievoet** vanaf het begin de kernfiguur was. De taak van de vereniging bestond erin het episcopaat en de rector te helpen bij het inrichten van Nederlandstalige colleges. Minister **Aloïs van de Vyvere** was er een jaar eerder in geslaagd de bisschoppen voor dit plan te winnen. Door de oprichting van de Vlaamse Leergangen veranderde het beeld. De vernederlandsing van Leuven was niet langer alleen een steeds herhaalde eis van de studenten, maar werd meteen een zaak van alle Vlaamse politici en hoogleraren en van alle Vlaamse katholieken. Een grote campagne in de Vlaamse kranten begon. Op het dringende verzoek om geld werd enthousiast gereageerd. In nauwe samenwerking met de rector wilden de Vlaamse Leergangen niet alleen de colleges maar het hele universitaire leven vernederlandsen en tegelijk de financiële druk op de universiteit een beetje verlichten, opdat deze rem op de vernederlandsing zou wegvallen. Alhoewel de universiteit sedert 1923 jaarlijks staatssteun ontving, betekende dit zeer weinig tegenover de totale kosten. Van een enkele eentalig Nederlandse universiteit te Leuven was bij de leden van de Vlaamse Leergangen geen sprake. Ze accepteerden de tweetaligheid. De voornaamste betrachting was te komen tot een volwaardige Vlaamse afdeling. Door

de Vlaams-nationalisten en door de studenten, die in hun spoor liepen, werd de vereniging alvast gewantrouwd: ze werd immers beheerd door 'minimalistische' politici zoals Pouillet, Van de Vyvere, Van Cauwelaert en Helleputte (**minimalisme**).

Het conflict tussen de Vlaamse studenten en de academische overheid was ondertussen geenszins geluwd. Tijdens het academiejaar 1924-1925 kwam het tot een openlijke revolte. In oktober werden de Vlaamse studentenleiders **Gerard Romsée** en **Tony Herbert** van de universiteit gezonden; zij hadden geweigerd zich te distantiëren van de uitlatingen die spreker **Hendrik Borginon** op de eerste Verbondsvergadering tegen de academische overheid had geuit. Verboden betogingen en protestmeetings waren aanleiding voor nog meer wegzendingen. Toen echter in februari 1925 het KVHV de Vlaamse bevolking opriep om de katholieke universiteit te Leuven haar jaarlijkse financiële bijdrage via de kerkcollecte te weigeren "zolang deze een oorlogswapen tegen Vlaanderen" bleef, kwam het Verbond rechtstreeks met de bisschoppen in conflict. Het KVHV werd zelfs door rector Ladeuze ontbonden. Praktisch had deze maatregel weinig resultaat. Het KVHV bleef bestaan, maar de oproep tot financiële boycot had de vereniging heel wat sympathie gekost bij de katholieke Vlaamsgezinde opinie en een grote groep Vlaamsgezinde professoren wendde zich openlijk van het Verbond af. Ongetwijfeld lag de revolte van de Vlaamse studenten ook mee aan de basis van de bisschoppelijke veroordeling van het Vlaams-nationalisme op 11 oktober 1925. De spanning tussen KVHV en academische overheid bleef ook de volgende jaren bestaan; tot een open conflict kwam het evenwel niet meer.

De resultaten van de verdere vernederlandsing van Leuven waren tamelijk ontgoochelend. De berichten ad valvas waren wel van oktober 1924 af tweetalig, maar dat jaar werden er slechts vier colleges gesplitst, in 1925 zes, in 1926 zeven, in 1927 vier, in 1928 drie, in 1929 twee. In oktober 1927 werden voor het eerst tweetalige inschrijvingskaarten gebruikt. De bisschoppen stelden ook Nederlandstalige programmaboeken en diploma's in het vooruitzicht. Rector Ladeuze besliste echter dat eerst de oude voorraad moest worden opgebruikt. De Vlaamse Leergangen had plannen uitgewerkt om de universiteit in tien jaar tijd te verdubbelen. Die werden door Ladeuze afgewezen wegens geldgebrek. De vereniging had niettemin, dankzij de steun van Vlaamse economische ondernemingen, genoeg geld bijeengebracht om toch nog 25 colleges te vernederlandsen. De realisatie werd echter door de rector zo vertraagd, dat de financiële crisis van 1929 de uitvoering onmogelijk maakte. Het werd de Vlaamse Leergangen steeds meer duidelijk dat Ladeuze door zijn onverschilligheid de vernederlandsing in sterke mate afremde.

In 1929-1930 ontstond er opnieuw herrie. Voor het pas vernederlandste college moderne geschiedenis moest een hoogleraar worden benoemd. Er waren verscheidene kandidaten: Charles Terlinden, die het Franse college doceerde, had zichzelf kandidaat gesteld. Hij kende geen woord Nederlands en was bovendien voorzitter van de **Ligue nationale pour l'unité Belge**. Hij kwam daarom niet in aanmerking, zelfs de rector vond het belachelijk. De tweede kandidaat was Jan A. Goris (Marnix Gijzen). Deze bleef liever secretaris van Van Cauwelaert en weigerde. De laatste twee kandidaten waren Hendrik Elias en E. Lousse. Beiden waren doctor in de rechten en in de geschiedenis. Lousse werd benoemd. De Vlaams-nationalist Elias was door de rector voorgedragen. Hij moest zijn politieke overtuiging toelichten en werd toen door de bisschoppen als onbetrouwbaar beschouwd. De benoeming van de Franstalige Brusselaar Lousse werd door de Vlaams-nationalistische pers zwaar op de korrel genomen. Van eind november 1929 tot begin februari 1930 ging Lousse in Nederland zijn Nederlands bijschaven. Niettemin braken er naar aanleiding van zijn eerste college in februari 1930 zware rellen uit die ongeveer een week duurden. Daarna werd alles weer rustig.

Omstreeks 1930 leek de toestand ellendig: 26 vernederlandste colleges en Nederlandstalige inschrijvingskaarten, dat waren de enige resultaten die men na zes jaar werking kon voorleggen. De leiders van de Vlaamse Leergangen waren erg ontmoedigd. De Franstaligen verweten hun een flamingantische drukkingsgroep in de universiteit te zijn. De Vlaams-nationalisten beschuldigden hen ervan het behoud van een verouderd systeem, namelijk een Franse universiteit met een zeker aantal Vlaamse colleges, in de hand te werken. Binnen de universiteit had de vereniging inderdaad niet zoveel macht, ook omdat zij gebonden was aan de overeenkomst met de rector die stipuleerde dat zij zich niet met benoemingen of onderwijs mocht bemoeien. Positief was dan weer dat de vereniging zich had geconsolideerd, dat ze met haar gematigd Vlaams-katholieke profiel een factor was waarmee het episcopaat rekening hield. Ze stond klaar met plannen en geld zodra de bisschoppen de vernederlandsing ernstig wilden aanpakken.

1930 tot 1960: een Nederlandstalige afdeling

Op het einde van de jaren 1920 werd het duidelijk dat voor de rijksuniversiteit te Gent een nieuwe regeling moest worden getroffen: de wet-Pierre Nolf van 1923 had immers noch de Vlamingen, noch de Walen bevredigd. Na de Bormsverkiezing in december 1928 – die te Leuven opnieuw tot een zwaar conflict leidde, met onder andere de wegzending van de preses van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV) Seppe Coene – en de in een klimaat van communautaire tegenstellingen

Neen! Monseigneur LEUVEN VLAAMS

De lente van 1966 werd getekend door de actie ten voordele van 'Leuven Vlaams'. De agitatie keerde zich tegen de bisschoppen die, bij monde van kardinaal Suenens, de overheveling van de Franstalige faculteiten naar Waals grondgebied hadden afgewezen. (AMVC)

verlopen parlamentsverkiezingen van mei 1929, verklaarde de regering-Henri Jaspar de taalkwestie voorgoed te zullen oplossen. In december 1929 diende zij een nieuw regeringsontwerp ter vernederlandsing van Gent in. Het werd in april aangenomen en in oktober 1930 opende de Nederlandstalige rijksuniversiteit te Gent haar deuren.

Een Nederlandstalige universiteit te Gent betekende concurrentie voor Leuven. Het **Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond** (AVHV) riep trouwens op om in Gent te gaan studeren. In 1930-1931 gaven een tweehonderd Leuvense studenten (op een totaal van 4000) gevolg aan deze oproep. Natuurlijk gingen ook vele eerstejaars naar Gent, waar ze de zekerheid hadden hun studies volledig in het Nederlands te kunnen volgen. De meeste bisschoppen zagen in dat er dringend iets gedaan moest worden. Ernest-Joseph van Roey, de nieuwe aartsbisschop, was de vernederlandsing trouwens meer genegen dan zijn voorganger Désiré Mercier. Op verzoek van de vereniging **Vlaamse Leergangen te Leuven** benoemde Van Roey een adviescommissie die de rector en de bisschoppen bij de volledige vernederlandsing zou begeleiden. In oktober 1931 werden niet alleen 29 colleges vernederlandsd, in één keer meer dan in de vijf vorige jaren samen, maar werd de Consultatieve Commissie ter vernederlandsing van de Universiteit van Leuven officieel geïnstalleerd. Het was haar taak plannen te maken om de universiteit snel te

vernederlandsen. Ze kreeg ook werkelijke macht om die plannen uit te voeren. De commissie bestond uit zeven professoren – leden van de Vlaamse Leergangen te Leuven – één per faculteit, met als voorzitter de Vlaamsgezinde nieuwe vice-rector Mgr. Karel Cruysberghs. Opvallend is dat er geen afgevaardigden waren voor theologie en filosofie. De commissie ging zeer logisch te werk: de kandidaturen, voor zover ze niet vernederlandst waren, kregen voorrang, zodat eerstejaars de zekerheid kregen dat ze hun studie in het Nederlands konden beginnen. De nieuwe kandidaat-hoogleraren moesten aan strenge eisen voldoen. De commissie wilde niet enkel zekerheid over hun kennis van het Nederlands maar ook over het wetenschappelijk niveau. De voorkeur ging uit naar diegenen die speciale doctoraten behaald hadden of in het buitenland gestudeerd hadden.

De resultaten waren verbluffend: in 1932 werden 103 colleges gesplitst en ongeveer zeventig nieuwe hoogleraren aan de Vlaamse afdeling verbonden. Deze snelle en doeltreffende vernederlandsing had verscheidene oorzaken. De commissie kon teruggrijpen naar de plannen die de Vlaamse Leergangen sinds 1925 klaar had liggen. De academische overheid was veel bereidwilliger nu de toestand plotse-ling zo dringend was. Bovendien kreeg de universiteit sinds 1930 staatssteun. Die was nog steeds veel minder dan de steun aan de rijksuniversiteiten, maar toch reeds het dubbele van wat de universiteit tevoren kreeg. In 1933 werden 67, in 1934 53 colleges vernederlandst. Ook de administratie was, volgens de officiële bronnen, sinds 1930 vernederlandst. Ondertussen waren ook de studenten veranderd. De versnelde taalsplitsing, het vertrek van een aantal radicaal-nationalistische studenten naar Gent en de benoeming van de uitgesproken Vlaamsvoelende vice-rector Cruysberghs droegen bij tot een zekere ontgoocheling in de betrekkingen met de academische overheid. Bij de hervatting van de colleges in oktober 1931 eiste het KVHV nog wel de overheveling van de Franstalige afdeling naar Wallonië, maar dit werd zelfs niet in overweging genomen. Vele Vlaamsgezinde professoren vonden dit trouwens een absurd voorstel.

Toen men in 1934 terugkeek op de afgelegde weg kon men enkel besluiten dat er in korte tijd veel totstandgekomen was. Vóór 1924 bestonden er zestig Nederlandstalige colleges, vóór 1930 kwamen er 26 bij. In 1935 was het grootste deel van de colleges gesplitst. Een uitzondering werd gemaakt voor de theologische faculteit en het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, maar hier was de officiële onderwijstaal het Latijn. Het bleef nu lange tijd rustig in Leuven. De commissie werkte geruisloos verder aan de vernederlandsing en verdween even geruisloos toen haar taak volbracht was. Niemand dacht eraan een rapport over haar werkzaamheden te maken. De kwestie-Leuven scheen opgelost. Ook kwamen

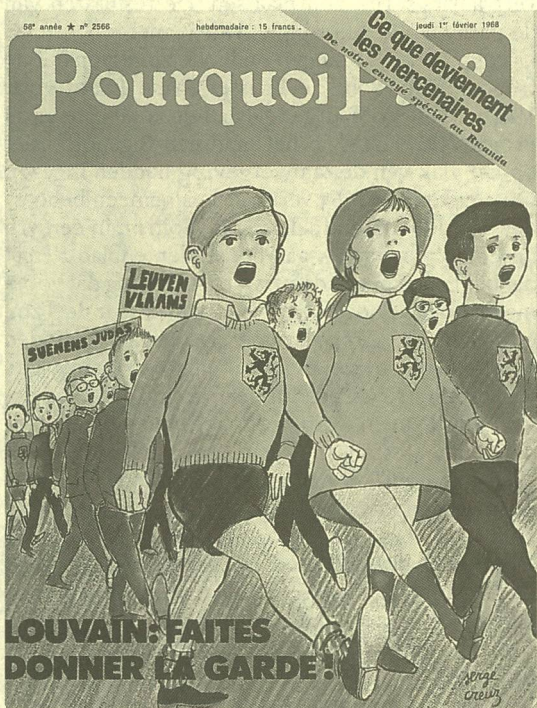
belangrijker gebeurtenissen de aandacht opeisen: de weerslag van de financiële crisis, de opkomst van fascisme en nazisme, de Tweede Wereldoorlog en haar nasleep: bezetting, collaboratie, repressie, het herstel van de oorlogsschade. Het verzet van rector **Honoré van Waeyenbergh** tegen de pogingen van de Duitse bezetter om de universiteit onder zijn controle te krijgen leidde tot moeilijkheden die een hoogtepunt bereikten in 1943, toen de Duitsers het plan opvatten de eerstejaarsstudenten voor verplichte tewerkstelling in Duitsland op te eisen. Op de evolutie van de vernederlandsing had de Tweede Wereldoorlog echter geen invloed.

Het probleem van de betrekkingen tussen de Vlaamse en Franstalige gemeenschap te Leuven – dat in het midden van de jaren 1930 was ingeslui- merd – dook in de jaren 1950 langzaam weer op. Ondanks de vrijwel volledige splitsing van alle colleges – 150 waren er nog vernederlandst in het eerste decennium van het rectoraat van Mgr. Van Waeyenbergh (1940-1962) – ondanks de admini- stratieve tweetaligheid, het groeiende aantal Vlaamse professoren en het feit dat om praktische redenen het technisch personeel bijna uitsluitend Vlaams was, hadden veel Vlamingen de indruk dat de Leuvense instelling “een Franstalige universiteit met Vlaamse Leergangen (= colleges)” bleef. Hoe kwam dit? De Franstalige studenten gaven de toon aan; ze waren niet alleen in Leuven, maar in het hele land het talrijkst. In de jaren waarin de Vlaamse burgerij haar achterstand nog maar aan het inlopen was, toonden zij zich zeer bewust van hun sociaal en cultureel overwicht. Het leven in de meeste aca- demische organen verliep nog steeds bijna uitslui- tend in het Frans, al was het maar omdat heel wat Franstalige professoren zelfs geen passieve kennis van het Nederlands bezaten. Daar kwam nog bij dat een belangrijk aantal tweetalige professoren, die administratief tot de Nederlandstalige afdeling be- hoorden, weinig openstond voor de diepere aspira- ties van de V.B. De Leuvense *society*, één generatie na de taalwetten van de jaren 1930, was nog sterk verfranst. Dat alles maakte de Vlaamse voorstan- ders van de culturele homogeniteit niet alleen on- geduldig, maar het deed hen ook vrezen dat dit Franstalige eiland in een Vlaams gewest het brug- genhoofd van de Brusselse ‘olievlek’ zou worden, die door alle flaminganten werd verketterd.

Naar een autonome Vlaamse universiteit

In oktober 1960 overtrof het aantal Vlaamse stu- denten voor het eerst dat van de Franstaligen. In het kader van de demografische ontwikkeling en de democratisering van het hoger onderwijs kon voorzien worden dat het verschil in aantal nog jaar- lijks zou toenemen en een uitbreiding van het aan- tal Vlaamse professoren en assistenten mee zou brengen. Die Vlaamse academici verdroegen het steeds moeilijker te moeten leven in een unitaire

instelling waar het Frans nog steeds een voorkeursbehandeling genoot en streefden naar een zo ruim mogelijke autonomie van hun afdeling. Bij de Franstaligen groeide een gevoel van minorisering. Terzelfder tijd deden de naoorlogse doorbraak van de V.B. en de Waalse reacties daarop de communautaire koorts stijgen. Onder druk van de Vlaamse opinie en met het oog op een versterking van de culturele homogeniteit van de twee landsgedeelten begon de regering-Theo Lefèvre-Paul-Henri Spaak in 1961 met een herziening van de taalwetgeving. De nadruk kwam steeds meer te liggen op het territoriumbeginsel, dit ten koste van het (door de Franstaligen gehuldigde) personaliteitsbeginsel. De administratieve en schoolfaciliteiten (lager en middelbaar onderwijs), die oogluikend aan de Franstaligen te Leuven werden toegestaan, kwamen daardoor in het gedrang. De meerderheid van de Franstalige professoren begreep dat daarin een bedreiging lag voor de toekomst van de Franse afdeling aan de universiteit. Ze voelde zich gesteund door een gedeelte van de Leuvense burgerij en richtte begin 1962 een drukkingsgroep op, ACAP-SUL (Association du Corps académique et du Personnel scientifique de l'Université de Louvain). Enkelen van deze Franstalige professoren wensten dat Leuven net zoals Brussel een tweetalig

Bij de nieuwe golf acties in het voorjaar van 1968 kwam opnieuw een groot deel van de Vlaamse jeugd op straat om de oprichting van een volledig Nederlandstalige universiteit en de verwijdering van de Franstaligen te eisen. (Pourquoi Pas? 1 februari 1968). (LIBERAAL ARCHIEF)

statuut zou krijgen; dit was voor de Vlamingen een onaanvaardbare oplossing. De meesten echter beperkten zich tot de opeising van een wettelijke garantie voor de verworven posities. De Franstalige agitatie schudde de Vlaamse studenten wakker. De Franstalige eis om faciliteiten in het Leuvense werd verworpen. Het **Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond** (KVHV) nam resoluut de leiding van het verzet tegen het Franstalige "kaste-onderwijs". Tegenover de ACAPSUL werd een Vereniging van Leuvense (later Vlaamse) Professoren opgericht (**Vereniging van Vlaamse Professoren**). In de meest radicaal-Vlaamsgezinde kringen sprak men over de noodzakelijke verhuis van de Franse afdeling naar Wallonië, en in studentenmanifestaties weerklonk de slogan "Walen buiten"; maar in brede Vlaamse kringen vond dit vooralsnog geen gehoor. Ten slotte kwamen de taalwetten van 2 november 1962 (vastlegging van de **taalgrens**) en van 30 juli en 2 augustus 1963 (het taalgebruik in het onderwijs en de **bestuurszaken**) tegemoet aan de eisen van de meest gematigde Franssprekenden: een Franstalige administratieve dienst en voor de kinderen van het Franstalige personeel scholen in de eigen taal, die tevens als oefenscholen voor de Franssprekende aggregaatsstudenten konden dienstdoen. Vele Franstaligen vonden deze *modus vivendi* onvoldoende, vele Vlamingen vreesden misbruiken.

De ontstane communautaire spanningen te Leuven waren van die aard dat de academische overheid zich verplicht voelde een onafwendbare confrontatie te organiseren. De commissie, in februari 1962 door rector van **Honoré van Waeyenbergh** in het leven geroepen, bestond uit Franstalige en Nederlandstalige professoren en studenten. Zij kregen de opdracht een oplossing te zoeken voor het probleem van het bestaan van een tweetalige universiteit in een territoriaal eentalig gebied. Deze rectorale commissie mislukte in haar opdracht. Zij werd in april onmiddellijk opgevolgd door een bisschoppelijke commissie die de probleemstelling verruimde door er ook de inwendige reorganisatie van de universiteit aan toe te voegen. De bisschoppen, die de inrichtende overheid uitmaakten, waren ervan overtuigd dat Mgr. Van Waeyenbergh niet langer de aangewezen man was om de hervormingen door te voeren. In augustus 1962 werd de top van de universiteit grondig gewijzigd. Mgr. A. Descamps, een Waal die volmaakt tweetalig was, werd tot rector benoemd. Met het oog op de deconcentratie van de faculteiten werd de top volgens het taalstelsel verder verdubbeld: twee prorectoren, twee wetenschappelijke raadgevers en twee vice-rectoren. Belangrijk was dat het episcopaat een deel van zijn macht delegeerde aan de academische overheid die nu als raad van beheer zou optreden. De reacties waren uiteenlopend. Aan Franstalige kant kon men zich verheugen om de opnieuw bevestigde eenheidswil. De Vlamingen beschouwden het als een

belangrijke overwinning dat een begin werd gemaakt met de autonomie van de twee afdelingen. De splitsing van de faculteiten moest door werkgroepen worden voorbereid. Niettegenstaande de sterke oppositie van sommige Franstaligen hakte het episcopaat op 11 februari 1963 de knoop door: de faculteiten werden gesplitst in twee taalsecties met elk een eigen decaan, en dit met ingang van oktober 1963. In theorie zou de tot op zekere hoogte gedecentraliseerde Leuvense universiteit vreedzaam verder kunnen werken. De voortdurende stijging van het aantal studenten, die een vorm van universitaire expansie noodzakelijk maakte, besliste daar echter anders over.

Sinds 1960 was het debat rond de universitaire problematiek in stijgende mate in de publieke belangstellingssfeer gekomen. Iedereen was het erover eens dat de democratisering van het hoger onderwijs en de daarmee gepaard gaande aangroei van het aantal universiteitsstudenten een grondige aanpak vergde. Verschillende oplossingen werden voorgesteld, in het bijzonder voor de Leuvense universiteit die verreweg de meest bevolkte was en gevaar liep in de verdrukking te raken door ruimtegebrek. Men sprak over het spreiden van kandidaturen, over het verplaatsen van volledige faculteiten naar andere steden, zelfs over het oprichten van een volledig nieuwe campus. Maar als er dan toch sprake van was om geleidelijk Leuven te verlaten, lag het voor de hand dat sommigen de gelegenheid wilden aangrijpen om de Franse afdeling geleidelijk naar Wallonië over te brengen. Dat was niet alleen de mening van veel Vlamingen, maar ook die van steeds meer Walen die op hun beurt gewonnen waren voor de regionalistische idealen. Velen, vooral Brusselaars, bleven echter tot iedere prijs aan de unitaire formule gehecht. Zij vormden trouwens de grootste groep onder de Franstalige studenten in Leuven. Bovendien waren heel wat Franssprekende professoren na het totstandkomen van de taalwetten van 1932 naar het Brusselse uitgeweken.

De medische faculteit was bovendien een kwestie apart. Er was het technische probleem: het aantal bedden en zieken dat in Leuven voorhanden was, stond steeds minder in verhouding tot het groeiende aantal studenten. Dat rechtvaardigde de overplaatsing naar een belangrijker stedelijk centrum. Daarnaast was er ook het taalprobleem. Het Sint-Pietersziekenhuis, nochtans eigendom van de Commissie van Openbare Onderstand (COO) van de stad Leuven, was in handen van overwegend Nederlandsonkundige Franstaligen die bij de verzorging veelal te doen hadden met Nederlandssprekende patiënten en slachtoffers van verkeersongevallen. De nieuwe taalwetgeving maakte de Franstalige artsenupleiding in het Leuvense COO-ziekenhuis in feite illegaal. Toen bovendien de COO in mei 1964 de Franstalige artsen, naar aanleiding van een doktersstaking, van contractbreuk be-

schuldigde en erop aanstuurde dat Sint-Pieters zo vlug mogelijk werd overgedragen aan de Vlaamse medische faculteit, was men hoogdringend aan een oplossing toe. Deze werd uiteindelijk geboden door de universitaire expansiewet. Deze hele controverse had op de Vlaamse studenten een radicaliserend effect. Vanaf 1964 ging het KVHV de volledige overheveling van de Franstalige sectie van de universiteit naar Wallonië eisen.

De wet van 9 april 1965 over de universitaire expansie zorgde voor een forse verhoging van de overheidssubsidies en liet wat de expansieplannen van de Leuvense universiteit betrof alle mogelijkheden open. Zo kon Leuven in Sint-Lambrechts-Woluwe (Brussel) Franstalige doctoraten in de geneeskunde en in Kortrijk kandidaturen in de letteren en de wijsbegeerte organiseren (oktober 1965). Verder stond het de Leuvense universiteit vrij om zich in het Waals kanton Waver te vestigen. Dat kon worden beschouwd als een overheveling van de Franse afdeling, maar evengoed als een eenvoudige uitbreiding naar het voorbeeld van de Kortrijkse stichting. In die zin stelde rector Descamps in oktober 1965 de zaak voor: "Eigenlijk is de driehoek Leuven-Woluwe-Waver maar een uitgebreid Leuven." Aan Vlaamse zijde vreesde men echter dat de expansie van deze drie lokalisatiepunten van één universiteit het hele driehoeksveld onder sterke verfransingsdruk zou plaatsen. De resultaten van de parlementsverkiezingen van 23 mei 1965 wezen er volgens de Vlamingen ondubbelzinnig op dat de francofonen vooral te Brussel en de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang-Parti de la Liberté et du Progrès (PVV-PLP) in het land een tegenoffensief op het vlak van de taalwetgeving hadden ingezet. Op 3 november 1965 verklaarde algemeen beheerder van de Franse afdeling, M. Woitrin, in een vrij onschuldig interview aan het studentenblad *L'Ergot* dat het in de lijn van de verwachtingen lag dat voormelde driehoek over ongeveer twintig jaar deel zou uitmaken van Groot-Brussel. De Vlaamsgezinden beschouwden deze uitspraak als een nauwelijks verborgen streven naar de verfransing van Vlaams-Brabant. Leuven werd het toneel van woelige studentenmanifestaties. Waar de studentenslogan "Walen buiten" tot dan toe enkel door de radicalen was overgenomen, werd hij nu, zij het in meer academische vorm, zelfs door de meest honorabele Vlaamse figuren en organisaties vertolkt, tot zelfs op het politieke vlak toe. In december 1965 spraken de parlementaire fracties van de Christelijke Volkspartij zich uit voor de verhuis van de Franstalige sectie.

De storm begon pas te luwen nadat het episcopaat op 22 december 1965 de oprichting bekendmaakte van een studiecommissie, belast met een vrij omvangrijke opdracht waarvan de herstructurering en territoriale spreiding de meest in het oog springende onderdelen waren. De commissie-Leemans-

Aubert – genoemd naar haar twee voorzitters, de Vlaming E. Leemans en de Franstalige X. Aubert – werd paritair samengesteld uit twaalf leden: zes Franstalige en zes Nederlandstalige professoren. Ze startte haar werkzaamheden begin januari 1966. Niettegenstaande de zenuwoorlog in de pers en achter de schermen verliepen de discussies in een opbouwende sfeer. Er werd overeenstemming bereikt over nagenoeg het hele dossier, maar niet over het punt van de geografische spreiding. De Vlaamse leden namen vanaf het begin het standpunt in dat de verklaring van de bisschoppen de erkenning inhield van een principiële overheveling naar Wallonië van een belangrijk gedeelte van de Franse afdeling. De Franstalige leden daarentegen waren van mening dat dit een van de punten was waarover de commissie advies moest uitbrengen. Op een gegeven ogenblik meende men een akkoord te kunnen bereiken, maar de decanen van de Franse sectie kwamen tussenbeide en de Franstalige commissieleden verstrakten hun houding. Uiteindelijk werden twee verschillende nota's opgesteld: de Franstaligen verwierpen het voorstel van een werkelijke overheveling; de Vlamingen hielden integendeel vast aan de minimumeis van overplanting van alle kandidaturen van de Franse sectie. De beslissing lag nu in handen van het episcopaat. Het rapport werd op 8 april 1966 overhandigd. Gedurende een maand werd op de bisschoppen een steeds grotere druk uitgeoefend door universitaire, politieke, syndicale, financiële en culturele kringen. Op de valreep (10 mei) werd nog een basisakkoord gesloten door de studenten en het wetenschappelijk personeel van de twee afdelingen, maar dat was vergeefse moeite.

Op 13 mei 1966 deden de bisschoppen een uitspraak. Zij bevestigden nog eens hun onverzettelijke wil om “de institutionele en functionele eenheid van de Alma Mater en de fundamentele geografische eenheid die ze in Leuven situeert” te handhaven. Van twee katholieke universiteiten in België kon geen sprake zijn. Wel werd tegemoetgekomen aan het gemeenschappelijk verlangen naar autonomie van de afdelingen. De expansie zou geschieden door middel van een spreiding van de kandidaturen van beide taalsels. Gelet op de toenemende menigverscheiden in de voorgaande maanden moest de oplossing van de bisschoppen onvermijdelijk als een overwinning van het ene standpunt op het andere worden beschouwd. De Franssprekenden verborgen hun opluchting niet, maar de Vlaamse reactie was veel heviger dan men had voorzien. Velen kwamen openlijk in opstand tegen de bisschoppelijke beslissing, die beschouwd werd als een “beslissing tegen Vlaanderen”, als een stap achteruit ten aanzien van vroegere verklaringen. Meer nog dan de inhoud werd de autoritaire en als uiterst klerikaal ervaren toon aan gevoeld als een kaakslag. Een golf van (binnenkerkelijk) anti-

klerikalisme was het gevolg. Vanuit Leuven dreef de volgende dagen een waarachtige storm over Vlaanderen. Te Leuven werden zwarte vlaggen gehesen en de studenten riepen met instemming van het merendeel van de Vlaamse professoren een staking uit. Het verzet richtte zich tegen de bisschoppen die ervan werden beschuldigd hun godsdienstige macht te hebben misbruikt ten koste van Vlaanderen. De onrust had een weerslag op het parlement: enkele dagen na de verklaring van de bisschoppen diende de voorzitter van de Vlaamse CVP-Kamerfractie, **Jan Verroken**, een wetsvoorstel in dat een uitbreiding van het beginsel van de taalhomogeniteit tot het hoger onderwijs inhield, wat de verplichte overheveling van de Franse sectie naar Wallonië onafwendbaar zou maken. De in-overwegingneming werd niet aangenomen, maar de discussies maakten duidelijk dat er met betrekking tot de Leuvense kwestie voortaan een kloof bestond tussen de twee vleugels van de CVP.

De bisschoppen, die sterk onder de indruk waren, trachtten de dialoog met de Vlaamse gemeenschap weer aan te knopen. De benoeming aan de top van de universiteit van twee leken, die bekendstonden om hun Vlaamse gevoelens, was een eerste gebaar van verzoening. Professor **Pieter de Somer** werd prorector van de Vlaamse afdeling, en professor **Leemans** werd commissaris-generaal van de hele universiteit. Hij moest waken over de maatregelen tot herstructurering en deconcentratie. Kort daarop, op 15 juli, publiceerden de bisschoppen een verklaring waarin zij, zonder hun vorige verklaring terug te trekken, de kwestie overlieten aan het politieke gezag en de academische overheid. In afwachting werd op 7 oktober een nieuw organiek reglement afgekondigd. Het was in grote mate gebaseerd op suggesties van de commissie-Leemans-Aubert. Het ging wel niet zo ver in de richting van de decentralisatie en de democratisering als de commissie, maar het betekende toch een stap vooruit. Het reglement luidde een collegiaal bestuur in en de autonomie van beide afdelingen kreeg gestalte in de vorm van een eigen academische raad, onder leiding van een eigen prorector als hoofd van de afdeling.

Die maatregelen waren niet voldoende om de studentenonrust tot bedaren te brengen. De voettocht van de Vlaamse studenten van Oostende naar Leuven, de zogenaamde Meredith-mars (4-9 oktober 1966), bracht aan de vooravond van het nieuwe academiejaar de kwestie-Leuven weer in de actualiteit en dit in andere termen dan verwacht. De mars was georganiseerd met de steun van Vlaamse culturele organisaties, gegroepeerd in het Coördinatiecomité Leuven, en had de overheveling als hoofdthema gesteld. De democratiseringseis van de studenten en hun antiklerikale slogans klonken echter vrij hard door. De overhevelingseis werd nog aangekleefd in zover er door de overheveling van de

'conservatieve' Franstalige afdeling te Leuven meer armslag zou komen voor een gedemocratiseerde universiteit van de Nederlandstalige gemeenschap. De Vlaamse pers was verontrust door deze zwenking naar links. Vele Vlaamsgezinden beschouwden de inbreng van deze nieuwe stroming als een reëel gevaar voor het Vlaamse eenheidsfront in functie van de strijd om de overheveling. Het nieuwe academiejaar verliep echter heel wat rustiger dan men had verwacht. De vrijwel volledige autonomie van de twee secties werd spoedig gerealiseerd onder leiding van de twee prorectoren De Somer en Mgr. Massaux. De voorstanders van de overheveling legden de wapens echter nog niet neer. Met het oog op de politieke beslissingen die werden voorbereid, gingen de discussies en intriges achter de schermen voort. De Franstaligen waren echter aan het evolueren. Een harde kern bleef het principe *Louvain à Louvain* hardnekkig verdedigen, maar steeds meer mensen begonnen zich neer te leggen bij wat hun in de min of meer nabije toekomst onafwendbaar scheen. Ze achtten het derhalve aangewezen om het gesprek met de tegenpartij weer op gang te brengen om onder de minst slechte voorwaarden een scheiding in der minne te regelen. Ook werden de wallinganten talrijker. Zij betreurden de op gang zijnde ontwikkeling niet vermits ze een eigen Waalse universiteit in het hart van Wallonië wensten. In deze optiek sloot een kleine groep Franstalige professoren in januari 1967 een akkoord met de **Vereniging van Vlaamse Professoren** over een verhuizing van de Franse sectie, mits vervulling van enkele voorwaarden die de leefbaarheid moesten waarborgen. Die groep verplichtte alleen zichzelf, maar het psychologische effect van de gebeurtenis was veelbetekenend, vooral met het oog op de komende politieke regeling van het vraagstuk in het kader van de voor 1968 geplande herziening van de universitaire expansiewet.

De gedachte Leuven te verlaten won veld, maar het officiële standpunt van de verantwoordelijke autoriteiten van de Franse sectie was heel wat minder radicaal. Zij draalden met de bekendmaking van hun expansieplan en van de omvang van de spreiding. Dat verdragingsmanoeuvre werd hun van Vlaamse zijde met steeds meer ongeduld verweten en lokte uiteindelijk op 20 december 1967 tijdens een vergadering van de unitaire raad van beheer een ernstig incident uit. Terwijl de polemiek in de pers weer op gang kwam, werd het plan op 15 januari 1968 afgekondigd. Het voorzag in de handhaving van de gehele Franse sectie, met uitzondering van de medische faculteit die naar Woluwe zou worden overgebracht. Verder zouden er kandidaturen van een bijzonder type in de streek van Ottignies worden ingeplant.

Dit lokte een nieuwe Vlaamse woede-uitbarsting uit. Het spookbeeld van de driehoek doemde weer

Pas na jarenlange agitatie, na de val van een regering en na het openlijke ingrijpen door het episcopaat, viel in oktober 1968 de beslissing om in Waals-Brabant de Franstalige katholieke universiteit, de UCL, te huisvesten. (DE STANDAARD/HET NIEUWSBLAD)

op. Bovendien werd de pamflettaire stijl van het expansieplan aan Vlaamse zijde als een nieuwe Franstalige uitdaging gevoeld. Het scenario van na 13 mei 1966 herhaalde zich: een nieuwe studentenrevolte ditmaal mede geïnspireerd door de internationale studentencontestatie. Leuven werd een bezette stad. Grote en kleine steden in Vlaanderen waren het toonbeeld van een verontwaardigde gemeenschap. Na het mislukken van een toenaderingspoging in de raad van beheer zagen de bisschoppen zich genoodzaakt de zaak weer ter hand te nemen, maar zij raakten verdeeld. Daags vóór de bisschoppelijke beslissing die voorzien was voor 3 februari, verbrak de bisschop van Brugge, Mgr. Emiel de Smedt, het eerst de solidariteit. Hij erkende in mei 1966 een grote vergissing te hebben begaan. Nu de bisschoppen geen gezamenlijke oplossing konden vinden, diende de politieke overheid de zaak te beslechten. Maar de onenigheid terzake tussen de twee vleugels van de CVP leidde tot de val van de regering en de crisis maakte nieuwe verkiezingen noodzakelijk. Uitgelokt door de kwestie-Leuven stonden die verkiezingen in het teken van het al dan niet handhaven van de unitaire structuren in België. De PVV-PLP oriënteerde haar verkiezingscampagne op de verdediging van de eenheid. De verdedigers van het principe *Louvain à Louvain* hoopten dat een succes in Vlaanderen voor deze partij, de afkeuring door de zwijgende meerderheid van de voorstanders van de scheiding van

de katholieke universiteit zou reveleren. De verkiezingsresultaten van 31 maart waren echter van die aard dat de aanwezigheid van Leuven-Frans te Leuven totaal onmogelijk was geworden. Er bleef niets anders over dan zich neer te leggen bij de evolutie naar de volledige culturele autonomie van de twee landsdelen. Op 18 september 1968 hechtte de inrichtende macht haar goedkeuring aan een nieuw expansieplan van de Franse sectie. Het was feitelijk een overhevelingsplan. Op 4 oktober 1968 werd via een nieuw organiek reglement officieel bekendgemaakt, dat de scheiding voltrokken was tussen de Katholieke Universiteit van Leuven (KUL) en de Université Catholique de Louvain (UCL), die zich geleidelijk in de streek van Ottignies (Louvain-la-Neuve) zou vestigen.

Op 25 juni 1970 verwierven de twee autonome afdelingen de rechtspersoonlijkheid. Een conventie tussen beide universiteiten schreef de garanties voor waarop de UCL in afwachting van de volledige overheveling mocht rekenen en regelde de verdeling van het patrimonium. Vooral dit laatste was een uiterst gevoelige kwestie zoals onder meer bleek uit de geruchtmakende verdeling van de Leuvense universiteitsbibliotheek. In 1979 verlieten de laatste UCL-studenten Leuven. Op 21 maart 1980 werd de eindafrekening gemaakt.

De splitsing van de Leuvense universiteit en de verhuizing van de UCL bezorgden de Franstalige katholieken in België een trauma. Lange tijd zouden de officiële relaties tussen de KUL en de UCL bijzonder koel blijven. Aan Vlaamse zijde overheerste een gevoel van tevredenheid. Zoals beoogd nam de verfransingsdruk in Vlaams-Brabant af. De KUL kon zich voortaan ongeremd als een Vlaamsbewuste instelling profileren.

De kwestie-Leuven maakte van de V.B. voor het eerst een volksbeweging, waarin de doelmatigheid werd bereikt door het (tijdelijk) wegvallen van traditionele tegenstellingen, zoals deze tussen gelovigen en vrijzinnigen. De verschillende levensbeschouwingen werkten nauw samen in het **Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (OVV)** en in het **Koördinatiekomitee Taalregeling Hoger Onderwijs**, dat bij zijn actie ook de Vlaamse strijd rond de Brusselse universiteit ging betrekken. In navolging van 'Leuven Vlaams' werd in 1970 ook de Brusselse universiteit gesplitst. Onderhuids was ondertussen evenwel de kloof gegroeid tussen de Vlaamse voormannen en de nieuwe revolutionaire generatie studentenleiders, die in de laatste fase van het conflict de V.B. de rug toekeerden en de Vlaamse studentenbeweging transformeerden in een nieuw-linkse studentenbeweging. De sterk toegenomen bewustwording van de Vlaamse gemeenschap gaf een stimulans aan de federalisering van het land, met als eerste stap de grondwetsherziening van 1970, en bracht ook de splitsing van de politieke partijen in een stroomversnelling: na de

CVP in 1969, volgden ook de PVV (1971) en de Belgische **Socialistische Partij** (1978). Voor de Kerk betekende de kwestie-Leuven eveneens een keerpunt. Het Belgische episcopaat zou zich voortaan niet meer mengen in de 'Vlaamse zaak'. Voor Leuven zelf stelde de splitsing van de universiteit een einde aan de interne verfransing van de stad.

LITERATUUR: Documents relatifs à l'érection et à l'organisation de l'université de Louvain, 1834-1883; - J. Mac Leod, Verslag van de Commissie gelast met het onderzoeken naar de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch-België, 1897; - Ter inleiding, standregelen, beheerraad en leden van de verenigingen Vlaamsche Leergangen te Leuven, 1924; - De wet Nolf en de vervlaamsching van de universiteit te Gent, 1924; - Mac Leod gedenkboek, 1930; - K. Cruysberghs, Nederlandse openingsrede bij den aanvang van het academisch jaar 1931-1932, op 20 oktober 1931, 1931; - Annuaire de l'Université Catholique de Louvain, 28 dln. (1891-1934) en 3 dln. (1934-1937), tweetalig; - W. Peremans, Nederlandsch hooger onderwijs te Leuven, 1943; - Hoogleraren, onze trots en onze ontgoocheling. Uitgave van het KVHV, 1952; - L. Wils, De eerste leerstoelen Nederlands aan onze universiteit, 1954; - M. Cordemans, Dr. A. Laporta en 'De Student', 1959; - W. Peremans, 'Vlaamse Leergangen' en de Leuvense universiteit, 1959; - Lodewijk de Raet in het perspectief van deze tijd, 1960; - ACAPSUL, Memorandum sur les problèmes que la question linguistique pose à l'université de Louvain, 1962; - 'De faculteit geneeskunde, onze trots en onze schande', in Ons Leven, jg. 74, nr. 19 (februari 1962); - 'Hoogleraren, onze trots en onze ontgoocheling', Ons Leven, speciaal nummer (17 mei 1962); - H.J. Elias, Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, IV, 1965; - M. van Haegendoren, De ziekte aan de Dijle. De ruimtevrees van de katholieke universiteit van Leuven, 1966; - G. van Hoof, Leuven-Louvain, 1966; - R. Derine, De strijd om Leuven. Feiten en eisen, 1967; - H.J. Elias, 25 jaar Vlaamse Beweging 1914-1939, 4 dln., 1969; - Th. Luykx, Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden, 1973³; - K. van Isacker, Herderlijke brieven over politiek 1930/1960, 1969; - A.W. Willemsen, Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940, 1969²; - K. Cruysberghs, Memoires, 1971²; - H. Todts, Hoop en wanhoop der vlaamsgezinden, II-III, 1967-1971; - M. Verleyen, De geschiedenis van de vereniging 'Vlaamse Leergangen te Leuven' en de invoering van de tweetaligheid aan de universiteit. 1924-1934, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1971; - id., 'Vlaamse Leergangen' en het begin van de vernederlandsing te Leuven 1924-1935, 1973 (overdruk uit Onze Alma Mater, 1972-1973); - 'Vlaamse Leergangen in het goud 1924-1974', in Onze Alma Mater, speciaal nummer, jg. 28, nr. 4 (september 1974); - F. Vlaemynck en G. Fauconnier, Het vraagstuk 'Leuven' (1968) in de spiegel van de Belgische pers, 1974; - R. Boudens, Kardinaal Mercier en de Vlaamse Beweging, 1975; - L. Vos, 'Ideologie en idealisme. De Vlaamse studentenbeweging te Leuven in de periode tussen de twee wereldoorlogen', in BTNG, jg. 6, nr. 3-4 (1975), p. 263-328; - L. Vos-Gevers, 'De Vlaamse studentenbeweging te Leuven. 1836-1914', in Onze Alma Mater, jg. 29, nr. 2 (1975), p. 126-142; - H. Todts en W. Jonckheere, Leuven Vlaams splitsingsgeschiedenis van de Katholieke Universiteit te Leuven, 1979; - R. Dillemans en E. Lambrechts, 'Twintig jaar K.U.Leuven', in Jaarboek Vlaamse Beweging. Vlaams Archief 88 (1988), p. 47-56; - H. Todts, 'Leuven: een gewonnen veldslag', in Jaarboek Vlaamse Beweging. Vlaams Archief 88 (1988), p. 57-81; - J. Verroken, 'Leuven Vlaams: een getuigenis', in Jaarboek Vlaamse Beweging. Vlaams Archief 88 (1988), p. 82-101; - G. Vandromme, 'De jaren zestig: herinneringen', in Jaarboek Vlaamse Beweging. Vlaams Archief 88 (1988), p. 102-108; - De Universiteit te Leuven, 1425-1985, 1988; - L. Vos, M. Derez, I. Depraetere en W. van der Steen, De stoute jaren. Studentenprotest in de jaren zestig, 1988; - E. Lamberts, 'Vijfentwintig jaar K.U.Leuven (1968-1993)', in Onze Alma Mater, jg. 47, nr. 3 (1993), p. 316-342; - P. Baert, De geschiedenis van het

*Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV) van 1956 tot
1970, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1994.*

WILFRIED WEETS